

1868—1898.

„СІЧ“

АЛЬМАНАХ

в пам'ять 30-их роковин основаня тов. „Січ“
у Відни.

У ЛЬВОВІ.

КОШТОМ І ЗАХОДОМ ТОВАРИСТВА.

1898.

В. 4138

1868 — 1898.

„Січ“

АЛЬМАНАХ

в пам'ять 30-их роковин основаня товариства „Січ“ у Відни.

Коштом і заходом товариства.

У ЛЬВОВІ, 1898.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
під зарядом К. Беднарского.

2p50

Р і з.

ХАНДЛА

ВРАД У ВР. ПОСЛАНИМ НА ПОСЛАНИМ НА ПОСЛАНИМ НА ПОСЛАНИМ

ВРАД У ВР. ПОСЛАНИМ НА ПОСЛАНИМ НА ПОСЛАНИМ НА ПОСЛАНИМ

ВРАД У ВР. ПОСЛАНИМ НА ПОСЛАНИМ НА ПОСЛАНИМ НА ПОСЛАНИМ

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 37 320

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Академічні товариства — іменнож у нас — не тішать ся звичайно довгим житєм. І не дивниця: вони находять ся усе в руху; жите пливе швидшою, розгульнійшою струєю, чим в товариствах старших людей. Рік-річно приходять молоді сили, беруть керму в свої руки, стирають ся погляди й переконання; наступає виміна гадок, котра часто-густо приймає яркійшу форму й потягає за собою нераз і кризу товариства. Примірів на се є доволі.

Тому-то й не диво, що, хоч жите національне у нас почалось вже давненько — особливож на університетській лавці — все таки ніяке існуюче тепер академічне товариство руске не має за собою більшої минувшини. Діждалась єї лише наддунайська „Січ“, що як раз переступає трицятий рік свого існування. Подальше від батьківщини тим кріпше вязались наші молодці коло одинокого сего огнища на чужині і спільними силами перемогли всяку хуртовину, що біла о стіни „Січи“.

Тим-то хвиля теперішня стала для нас празником не буденним.

Ми загадали відсвяткувати его як слід. При тій нагоді бажаємо й показати, що наше товариство не служило лише своєму гуртові, та виховало людей, що мають щирю охоту попрацювати на рідній ниві. Тим-то й пускаємо в світ отсей альманах, на який зложили ся праці лише членів Січи — давних і теперішних.

В сій книжці помістились побіч праці лучших сил у рідній літературі, також і дрібні лепти людей, що ставили або й доперва ставлять перші кроки на тому полі. Приними-ж їх, наша Громадо, щирим серцем, не суди саме діло але й добру волю.

Відень, в січні 1898.

Комітет редакційний:

Др. Мирон Кордуба. Єлизавестер Арчевский.

Воман Сембратович.

1868 — 1898.

Над синим Дунаєм, в німецькій країні
„зійшли ся бурлаки“ поставити хату,
що їх погостилаб у дальній чужині.

Поставили хижу малу, небогату
і втіхою в них запалилась душа
і всякий спішив до спільного „коша“.

І тутки промчались веснянії хвилі
посеред сердечних розмов і науки —
прожились години щасливі і милі, —
до діл тутки рвались і серця і руки
у хвилях потреби — в невзгодоньки час —
і слово важнее в край плило пераз...

І трийцять літ наша простояла хата —
у світ з неї вийшли „діді сїчовії“,
що вміють постоять за меньшого брата,
що людови ладять гостинці тривкії
тай вміють боротись за правду й народ,
за кращую долю хатин-загород...

Батьки ви кошовії, й ми підємо
в хосенний для народу, добрий слід —
і люду щастєм тїшитись будемо
і помагать єму посеред бід.

Не нам мішатись в братовбійчі свари
і нищити наро́ду міць-бутє,
нам під прапóром на́родним єднатись
і бити шлях на дальшеє житє.
Ми молоді — товчкóм повинні бути
до діла, в наших мяснях сила є,
взрушімо люду маси призабуті
вперед, де свѣт свободи ясний бє!...

Гей рідна „Січи“! Ти рости велика
як наш нарóд! Зроста́й у гарні сили,
щоби невзгода ані буря дика
з дороги пра́вої Тебе не збили!
Горнись до найвзнесліщих людских цїлий,
до них свій ум і серце й руки радо
Ти простягни і цвѣт найкращий, білий
неси на рідную свою лезаду...
Неси в народ надії любе слово —
до праці ре́ймо ся, браті́, — на ново!

Відень, 20. XI. 1897.

Сильвестер Яричевский.

Історія „Січи“.

Написав

Мирон Моргула.

Хоча після букви закона по статутах наших академічних товариств нема й словом згадки про політику, однак сеся має в їх житю велике значінє. Політичні події були майже все товчком до заснованя такого товариства, ті самі події впливали рішучо на єго розвій. Се й не дивниця! У нас, при невеличкім числі образованих людей академічна молодіж покликана більш чим у иньших народів до політичного житя. Що більш — бачимо, що молодіж в многім веде перід під тим зглядом, бачимо, що велике число нових суспільних ідей і поглядів, заки їх загал прийняв, найшло в молодіжи перших приклонників, а та доперва несла їх дальше. Тому пишучи історію одного з таких товариств, історію „Січи“ мусимо узгляднити також і сучасні події на ширшій виднокрузї, а то обяснить нам не одно, що без такої звязи моглоб видатись чимось чудним, якоюсь загадкою.

Кому невідомі події з років 1866 і 1867? Наданє конституції в Австрії покликала всі

народи до самостійного життя. Рівночасно скріпило ся почуте національне, та рух народний почав ся з новою силою. У нас, австрійських Русинів, стало питання нашого національного становища в різкійшій, чим дотепер, формі. По звістній заяві в „Слові“ з 8-ого серпня 1866 слідував рішучий розрив між партією москвофільською а молодією партією народовців. В 1868 році основала ся послідна товариство „Просьвіту“, для праці над просьвітою нашого народу і свій окремий журнал „Правду“.

Сей рух і є нові події зродили й нашу „Січ“. Нова устава про стоваришення з дня 15. листопада 1867 р. усунула всякі перепони, які доси не давали дружити ся силам на якім небудь поли діяльності, а тим самим і покликала множество товариств до життя. Віденьські Русини рішили згромадити ся в однім спільнім товаристві „Русская Основа“. Однак більшість членів зложила ся з приклонників погодинських ідей. На зборах конституанти сего товариства 17. листопада 1867 виступив академик Наталь Вахнянин в імені народовської меншости з відповідними постулятами, однак предсеідатель зборів не допустив его навіть до слова. Тогди всі народовці заявили, що не беруть в сїм товаристві дальшої участи і опустили салью нарад.

Які були бажання народовців слідно з відповіді на письмо виділу „Русскої Основи“, в якім той старав ся оправдати поступок предсеідателя зборів і „простиравъ повторно свою братскую долонь“, заохочуючи народовську молодіж до злуки з „Основою“ „ибо предъ нами стоитъ отворомъ половина Европы и половина

Азін.¹⁾ Бажання народовскі у відповіді на се уложено в слідуючих точках: „1. Щобы Ваше товариство явно высказало, що єсть малорускимъ; 2. що оно въ хосенъ малоруского народа дѣйствовати буде; 3. що признасть малорускій языкъ яко урядовый въ товариствѣ.“²⁾ В тій-же відповіді поставила молодіж ясно свою програму: „Мы (Русины) ставляємось на тѣмъ самѣмъ становищі въ Славянщинѣ, на якимъ стоять и прочіи племена Славянскіи. Въ слѣдствіе того змѣряємо не до сепаратизму, однакожь и не до унѣформы Всерусской. Ми хочемо єдности, однакожь такои, котра бы повнои автономіи нашего языка ніякимъ родомъ не ускорбляла. Языкови великорусскому признаємо велике значенье межинародне и уважаємъ потребу єго собѣ присвоити, однакожь языкомъ нашего народа мы николи єго не признамо, тимъ меньше дамо собѣ єго въ нашей хатѣ октроювати.“

Так розрив партійний на галицкій Руси найшов свій відгомон в житю товарискимъ віденьскихъ Русинів. Коли народовці виступили з „Основи“ і ясно зазначили свою програму, приступили й не гаючись до основаня свого окремого товариства. Для переведеня підготовляючих робіт і уложеня статута вибрано ад hoc комітет, котрого головою став Лев Шехович. Статут нового товариства затвердило долішно-австрійске намісництво 2. січня 1868. Товариство се прийняло назву „Січ“ та скликало на 9. січня свої перші збори.

¹⁾ Документи архіву тов. „Січ“ у Відни; Архів III/1. Оригінал (датоване 6/18 листоп. 1867).

²⁾ Ibidem, Архів III/2. Відпись (дат. 2. грудня 1867).

Вже на сам початок записало ся, як на Відень доволі значне число членів, бо 27.¹⁾ При виборі виділу кандидатами на голову були Лев Шехович і Наталь Вахнянин. Коли сей перший

¹⁾ Думаю, що многим інтересно знати імена тих перших членів, проте подаю їх в тім порядку, як вписали ся на лісту перших заг. зборів:

*1. Даміян Гладиллович, канд. проф. умер професором руск. гімн. у Львові.

*2. Евген Ціпановский, слух. ак. ганд. умер урядником банку.

3. Никола Подлуский, слух. медицини, тепер лікар салін. в Болехові.

*4. Юліян Целевич, канд. проф. умер професором руск. гімназ. у Львові.

5. Наталь Вахнянин, канд. проф. тепер посол до ради державної.

*6. Михайло Подолинський, слух. філ'оз., умер професором руск. гімназ. у Львові.

7. Vinzenz Łopaszynski, віденьський антикар.

8. Іван Вахнянин, сл. філ'оз. тепер проф. гімн. в Стрию.

9. Лев Шехович, слух. прав, тепер радник суду в Перемишлі.

10. Виктор Лукашевич.

11. Константин Менціньский, слух. медиц., тепер лікар повітовий.

*12. Юстин Гапонович, слух. філ'оз.

13. Евстахий Волошак, сл. філ'оз., тепер проф. політех.

14. Борисікевич, слух. медиц. тепер проф. унів. в Іраці.

15. Комарніцкий, дрд. прав, тепер рад. суд. в Бережанах.

16. Dr. Alexovitz, властитель фабрики єїрників.

*17. Вітошинський, умер секретарем найвисшого суду.

18. Струмінський, тепер радник найв. суду у Відни.

19. Осип Гавіачак, слух. техн. тепер інжінер желізн. у Львові.

20. Виктор Раставецкий.

21. Юліян Медвецький, тепер проф. політехн. у Львові.

22. Степан Шеманський

*23. Владислав Бачинський, умер крилошанином львівск.

*24. Юліян Пелеш, дрд. теол., умер черемиским єпископом.

*25. Іван Качковский, слух. мед., умер лікарем у Львові.

26. Евген Кропивницький, слух. філ'оз

27. Спріпер Константин, акад. в Посифіnum.

зрік ся вибрано головою „Січи“ Наталя Вахнянина. До сего першого виділу війшли ще: Струминський, заст. голови, Лев Шехович, секретар, Медвецький, касиєр, Целевич, бібліотекар, Подлуский і Лукашевич. Не маючи великих засобів грошових, збирало ся Товариство в провізоричнім льокалі, в готелю Zillingera.

Одним з перших кроків молодого товариства було старане запевнити собі попере у висших сферах, через віддане „Січи“ під протекторат якого з впливових людей. На засіданю виділу 31. січня 1868 вибрано депутацію з 2 членів: (пш. Вітошинського і Шеховича), що мала вручити митрополитови Литвиновичеви друкований устав товариства і просити о покровительство. Митрополит прийняв депутацію ласкаво, велів вписати себе між членів „Січи“ і обіцяв моральну і фінансову піддержку.

Розвій народовеского товариства був солиу в оці для віденських москвофілів і тії старали ся підірвати его популярність і добру славу. Ще „Січ“ не розжила ся як слід, коли перший грім впав на неї з редакції часописи „Слово“. Якийсь віденський дописувач помістив в 14. ч. сеї часописи за рік 1868 (29. лютого) оттаку клевету: „Польско-руское общество, завязав-
„шое ся во Вѣднѣ подъ назвою „Сѣчъ“ має по-
„служити польскимъ цѣлямъ достигаемымъ меже
„Русинами въ Галичинѣ, а если удасться и меже
„Украинцами. Нѣкоторые члены той „Сѣчи“
„стоятъ въ блискихъ сношеніяхъ съ кн. Чарто-
„рскимъ и получаютъ отъ него инструкціи.“¹⁾

¹⁾ Бесіда про кн. Володислава Чарторийского з Парижа, що урядив у Відни своє бюро корреспонденційне і перекуплював прасу для польских цїлій.

З сеї пори доволї часто находили ся людці, що клали собі метою, того рода дописями по часописах, обмазати наше товариство болотом перед рускою суспільністю. Відповідню на пашквілю „Слова“ було се, що „Січ“, вже в два місяці по своїм заснованю, дня 13. марта, урядила величаві вечерниці в честь пробудителя галицької Руси, Маркияна Шашкевича. Славний наш композитор д. Н. Лисенко присвятив з тої нагоди для товариства кілька своїх творів, які тут відсьпівано.

Перший голова „Січи“ п. Н. Вахнянин, що дійсно щиро зайняв ся товариством не довго остав в нїм; всего лиш півтретя місяця. На загальних зборах 26. марта зрік ся свого чину, так як ізза обставин мусїв опускати Відень. Збори хотїли вибрати наслідником п. Струмиńskiego, так той відказав ся з огляду на свою дальшу карьеру. По сїм вибрано головою дотеперішного бібліотекаря п. Юліяна Целевича. Тут і іменовано п. Наталя Вахнянина першим почесним членом „Січи“, за єго заслуги для товариства.

Житє товариске було в „Січи“ вже від перших початків дуже розвинене. Товариство уряджувало від свого основаня аж до липня, що тиждень або що дві недїли малі сходини у своїм провізоричнім льокалі. Тут забавляли ся члени розмовою, деклямаціями а передо всім сьпівом. Що сї вечерниці мали для бурлак, кинених з рідного краю у чужину, велику цїну, сего доказувати не треба. Тут виробило ся то взаїмне привязанє і щирість між членами, яка у „Січи“ є й до нинї традиційна. Поруч з тим йшли щирі зносини з другими народами славянськими, що „Січ“ заманїфестувала при на-

годі заложення угольного каменя ческого театру в Празі і похоронах Колляра.

Зі справоздання уступаючого виділу, дня 30. падолиста 1868 довідуєм ся, як малі були средства материяльні, що стояли до розпорядимости товариства. Оборот касовий виносив 133 злр. 97 кр. (в слідуючім році навіть лише 53 злр. 14 кр.) а бібліотека числила всего 32 томи.

Ми зупинили ся троха довше при змалюваню образу житя „Січи“ в першім році по основаню, бо ціха і характер, який прийняло молоде товариство, остав ся при нїм майже не змінений до нині. Програмі і принципам, які проголосили основателі „Січи“, остала ся сесьа все вірна.

Під кінець р. 1869 покінчило товариство своє номадне жите і найняло собі сталий льокаль на I. Gonzagagasse 14.

З року на рік проявлювала „Січ“ все більш житя. Правда з огляду на зайнятя приватні і материяльні обставини поодиноких членів уряджувано на дальше загальні сходи або вечерниці лише раз у місяць, першої суботи по першім, однак два свята обходжено незвичайно величаво: святий вечер та роковини смерти Шевченка. Особливо сим послїдним посьвячувано много труда і заходу, щоб показати ся перед своїми братами Славянами. Вони й випадали все величаво, як се слїдно з описів по наших сучасних часописях! В р. 1871 і 1872 празновано ще й річницю знесеня паньщини. Що року з весною уряджувано прогульку в околиці Відня. А симпатією між Славянами, проживаючими у Відни, тішила ся „Січ“ може більшою як яке друге з товариств. Нам доводило ся нераз почути від старших Славян, що під

ту пору пробували у Відни, слова великого признання і похвали для тогдашньої „Січи“. З нагоди вечериць в честь Шевченка в марті 1873 р. прислала великорусска кольонія в Цюриху адресу до „Січи“ осмотрену 83 підписами.

По при се зайняли ся Січовики спільно сериозною роботою народною. Вже в гретім році по основаню товариства, коли головою був п. Мелітон Бучинський, завязали ся тут два кружки: „круг співаків“ і „круг товаришів Просьвіти“. Перший старав ся через свої продукції зазнакомлювати Славян з нашою рідною піснюю, другий стояв у переписці з визначними нашими діячами у Львові, та брав участь у видавництві книжочок для народа. Він й видав в 1870 р. „Сьпіванник для господарских діточок“ Федьковича. Також у видавництві славянського Альманаха, до якого дали почин Чехи, брала „Січ“ уділ. Загальні збори дня 3. мая 1873 р. на внесенє п. Пулюя рішили перемінити товариство з чисто забавного на літературно-забавне, висказуючи сим охоту до сериозної праці. З тим роком почали ся відбувати на товариських сходинах наукові відчити і дискусії. Початок зробив п. Пулюй відчитом: „О індукційній методі в науці“. П. Петро Скобельський займав ся перекладами поем Шевченкових на німецку мову і враз з п. Бабієм заходили ся коло плекання штуки декляматорської.

Рух науковий в „Січи“ розбудив ся головно під впливом Михайла Драгоманова. Драгоманов приїхав вперве у Відень в літі 1871 р. і сейчас познакомив ся з членами „Січи“.¹⁾

¹⁾ Драгоманов. Австро-руські спомини. Львів 1889. Ст. 58—59.

Перше вражінє, яке наш учений винїс із сего знаомства було приятне, се слїдно з частих прихильних дописий в „С. Петерб. Вѣдомостяхъ“ про „Сїч“. Від сеї хвилі аж до послїдного дня свого житя, був Драгоманов духовим провідником „Сїчи“ і все зносив ся письменно з визнатнїйшими членами сего товариства.

Незвичайно швидкий розвій „Сїчи“ наступив в 1874 р. Число членів, яке в перших роках виносило пересїчно около 30 піднесло ся на 41. Під взглядом фінансовим був се один з найлучших лїт, яке мало товариство за цїлий час свого істнованя. Оборот касовий досяг 428 злр. 74 кр. а сальдо касове 234 злр. 39 кр. Товариство найняло вигідний льокаль (VIII, Schlüsselgasse 20) за який платило 30 злр. місячно. Від 1. жовтня 1874 отворено богато улажену читальню, на яку самі члени зложили 290 злр. 50 кр. Рівномірно з тим добробутом поступав рух науковий. На всіх місячних сходинах держано відчити і інтересні дискусїї. Коли в марті сего року основало ся товариство ім. Шевченка, „Сїч“ вислала привітну телеграму і зложила 25 злр. як член основатель (проче сплачено опісля). Так само вислано телеграму на сьвято відкритя хорватского університета в Загребі. Бібліотека побільшила ся нагально завдяки трудам і офірливости п. Остапа Терлецького. Для розбудження праці літературної між членами визначив видїл 20 злр., яко премію за працю научну або белетристичну, написану членом товариства. На сей конкурс надіслано 4 праці; нагороду одержав п. Герасимович за розвідку: „Аналіза хемична“.

Сей новий рух і розцвіт в товаристві не ослаб а збільшив ся ще, в слїдуючих роках.

В 1875 р. виконано ухвалу загальних зборів з 3. мая 1873, і уладжено зміни в статутах, щоб перемінити „Січ“ на товариство літературно забавне. яким оно вже від 2 років *de facto* було. Однак намісництво не potwierдило сих змін. З тої причини скликав виділ другі надзвичайні загальні збори 5. липня, і зміни починені на тих зборах potwierдило вже намісництво 25. жовтня. Зараз по затвердженю статутів видало товариство своїм накладом першу часть рускої історії Івана Маркевича в 1000 примірниках.

Так „Січ“ стала літературним товариством. Обяв сей тим інтереснійший, що в Галичині під той час літературна робота була майже зовсім не з'організована. Всюди слід був якоїсь доривочної, безсистемної роботи, кожда одиниця була вказана сама на себе і сама себе мусіла образувати. „Січ“ маючи перед очима примір культурних європейских народів, задумала повести сю річ иньшим путем. Она мала від тепер стати не лиш осередком товариського життя рускої молодіжи у Відни, але й зібрати єї в гурт для спільного образования, для спільної роботи.

Рік 1875 виказує, що формальна зміна статутів відповідала вповні життю у внутр. Число відчитів, котрі обертали ся головно коло тем модерних і загально інтересних дійшло до 12. Бібліотека, що в р. 1870 числила всего 48 томів, виказує в тім році 92½ томів придбаних заслугами Драгоманова і Терлецького. З боку касового сей рік виказує найвищий оборот грошей, за цілий час істновання „Січч“, бо 736 злр. 27 кр. В 1876 р. видало товариство чотири книжочки поезій Шевченка для народу: 1. Сотник, Марина, Титарівна; 2. Княжна, Варнак, Пе-

трусь; 3. Неофіти, Марія; 4. Відьма, — разом в 18.000 примірниках і приготувало до друку другу часть „Історії Маркевича“ та „Популярну Антольогію“ — написану членами товариства, однак ізза браку грошей не встигло їх видати. Бібліотека збільшила ся до 1307 томів.

Та не довго довело ся „Січи“ втішати ся так гарним розцвитом. В 1877 р. почала ся у Львові нагінка за „соціялістами“ — ревізії, арештованя наступали одні по других. Сейчас з початком року увязнено п. М. Павлика; 22. січня з'являє ся слідчий судія разом з органами поліції в льокалі „Просвіти“, щоб перевести домову ревізію „за кореспонденціями, письмами і книжками соціялістичної тенденції. 12-го червня наступили арештованя між львівською молодіжю, котрих жертвою упали пп. Іван Франко, Іван Мандичевский і Олекса Заячківский. Навіть в рускій духовній семінарії шукала поліція соціялістів і зробила дуже докладну ревізію.

Ті політичні події відбили ся й на віденській „Січ“¹⁾. Нагінка поліційна за „небезпечними людьми“ перенесла ся й сюди. На основі переведених ревізій увязнено Щасного Сельского, Остапа Терлецкого, Павлюха та ин. Се була перша тяжка криза, яку товариство пережило. Не стало найдіяльнійших членів, не стало проводирів, що вели віденську руску громаду. Тогдашній настрій між „Січовиками“ ярко характеризує уступ з мемуару одного сучасного члена і відтак голови товариства:¹⁾ „Ми ходили як блудні вівці, та сходили ся на те, щоби себе почислити, чи ще всі в живих, щоби ді-

¹⁾ Проф. Петра Огоновского.

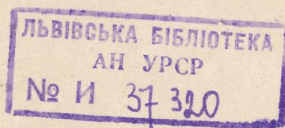
„знати ся, хто ще на волі, а хто вже арештований. З дня на день вижидали ми розв'язання „Січ“ через правительство.“ А що ся обава мала много віроятности за собою бачимо із дальшого розказу сего самого члена: „Ще перед арештованєм Терлецького надійшли були до Відня дві паки книжок з Женеви, з порученєм дальшої висилки у Росию. Їх зложено на разі в Speditionshaus-і і там лежали довший час. Аж коли я настав головою, приїхав до Відня Вовк і поручив Горбачевському, щоби вислав ті паки до Букарешту — доложивши прагеского „Кобзаря“. Горбачевский мешкав тоді зі мною у одної газдині, а лиш в окремій комнаті. Він спровадив паки до дому, доложив зі мною Кобзаря, відвіз на дворець північної желізниці і надав до Букарешту. — На другий день рано сиджу над своїми скриптами, аж тут приходить в гості комісар поліції з трома шпіцлями, та питає мене де ті паки, що їх тут вчера спроваджено і які находили ся там книжки. Відтак відбула ся у мене і Горбачевского ревізия; позабирано нам різні рускі книжки, фотографії соціялістів і соціялісток, та нас потягнуено на поліцію до переслухання. Мене пустили за пів дня, а Горбачевского задержали через ніч. Правда, опісля тягали нас обох ще до суду карного і переслухували, але скінчило ся на нічім. Підчас мого переслухування в поліції, питає мене слідчий комісар, до якого товариства я належу, та який уряд там сповняю. Я відповів. „А, das ist schön, — каже він — Terlecki ist Mitglied, Sielski ist Mitglied, Horbaczewski ist Mitglied, Biliński ist Mitglied und Sie sind Obmann.“ Всі „Січовики“

„були певні, що товариству тут і кінець — але „якось і те лихо проминуло.“

Ми навели сей уступ тому, що він вельми живо малює тогдашні події і обставини. В роках 1877 і 1878 упало жите товариске в „Січ“ так сильно, що не відбували ся ніякі засідання, протоколів за єї два роки не писало ся ніяких, а оборот касовий досягав ледви 80 злр.

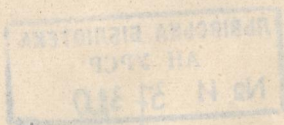
Під кінець р. 1878 і в 1879 коли вибрано головою п. Софрона Недільського, а по єго скорім уступленю п. Івана Дольницького, хуртовина проминула і „Січ“ поволи почала приходити до себе. Відгомоном поліційних переслідовань був заказ сьвяткованя памяти Шевченка в 1879 р. в марті; програму концерту признала поліція „statutenwidrig“. „Січ“ приготувилась була добре, щоб дати доказ своєї житненности, запрошено всі славянські товариства. Саля була битком гістьми наповнена — коли в послідній хвили прийшов сей зловіщий заказ. Се зворушило не лише Русинів але всіх Славян, а коли поліційний комісар не хотів зізволити й на комерс — пішли всі студенти до кавярні, де при замкнених дверех держали бесіди і обговорювали теперішнє політичне положенє. В тім часі під впливом спільних переслідовань зі сторони ряду повіяло духом консолідаційним між народовскою і москвофільскою молодіжю. У Львові злучили ся товариства „Дружний Лихвар“ і „Акад. Кружок“, у Відни почали ся переговори для подібної ціли між „Русск. Основою“ і „Січню“. Делегати обох сторін урадили розв'язати оба товариства¹⁾ та заснувати нове спільне

¹⁾ Властиво „Русск. Основу“ вже розв'язала була політична власть за висланє нельояльної телеграми до чорновецького „Союза“.

під назвою „Молода Русь“. Однак на щастє намісництво на се не дозволило і „Січ“ остала дэльше. Деякі члени „Русск. Основи“ приступили до „Січи“ під тими условинами: 1) урядовий язык „Січи“ буде галицко-руський народний диалект і 2) правопись урядова буде етимольоїя, приписана 3-тим виданєм рускої граматики Осадци. Ми сказали „на щастє“ бо нові члени не внесли в товариство ніякого життя, а ціла консолідація, подібно як у Львові розбила ся в короткім часі. Се один більше доказ на правду, що лише ті партії можуть входити з хіеном у звязь зі собою, у яких є спільна основа і ціль. Тут, звісно, не було ні одного ні другого. Навіть надія одержати бібліотеку по „Русск. Основі“ завела. „Народний Дім“, котрому сеся після статутів „Основи“ припала, відмовив прозбі віддати її для „Січи“ — хоч члени „Основи“ на се згодили ся були вже поперед. Одиноким замітним результатом сеї згоди було, що через два роки (1879 — 80) писано січові протоколи правописию етимольоїчною.

В 1880 р. віджив також літературний рух у „Січи“. За старанєм виділу заложено літературний фонд з добровільних складок. Ціль сего фонду було видавати коштом товариства лучші твори літературні, нагороджувати твори членів, а до бібліотеки закуплювати інтересні діла. Сего року й вислано 20 злр. на видавництва „Дрібної Бібліотеки“ і 20 злр. редакції рускої части славянського альманаха. Однак альманах сей не узрів сьвітла дневного через заборону прокураторії. В рік опісля повстала гадка перемінити „Січ“ в товариство академічне, чисто студентске. Гадка ся, сама по собі не зла, однак зі згляду на обставини непрактична, підносила

ся кілька разів й опісля — у останнє ще в 1897 р. До переведення її в діло не прийшло; в р. 1881 не згодило ся на се намісництво ізза деяких неформальностей нового статута, а відтак і самі члени пересвідчили ся, що така зміна статутів відобрала би „Січ“ значну часть і так невеличкого числа членів.

Внутрішнє житє звернуло ся знова на давню традиційну дорогу. Відчити, дискусії, товариські сходни збирали всіх у купу до спільної роботи. Рана з 1877—8 рр. загоїла ся зовсім. В р. 1882 числить „Січ“ знова 47 членів, в 1884 — 45. В тім році, крім щорічних вечерниць в честь Тараса Шевченка, святкувало товариство память 15-літнього свого істнування величавими музикально-деклямаційними вечерницями. Численно зібрані гості і 17 надісланих телеграм свідчили о великій симпатії, якою „Січ“ тішилась і тішить ся між своїми і чужими. Сей цвітучий стан „Січи“ тим більш заслугує на увагу, що не всі другі славянські товариства могли почванити ся чимсь подібним. Приміром сербська „Зоря“ не могла удержати хоч би й льокалю і січовий виділ на засіданю 24. лютого 1883 р. прийняв се товариство до себе в комірне. З весною 1884 містило ся в „Січи“ новозавязане товариство „Кружокъ студентовъ изъ Россіи“.

Вже в чотири роки по пробі консолідації з москвофільською молодіжю прийшло ся „Січовикам“ переконатись, як марні суть всі сего рода проби, як безхоченні були старання приєднати сих ворогів нашої народности. Дня 20. листопада 1883 відбули ся вечерниці в честь проф. Мікльосіча, устроєні славянськими товариствами під проводом словінського товариства

„Slovenija“. „Січ“ своїм хором не мало причинила ся до звеличення сего съвята. Так голова москвофільського товариства „Буковина“ — яке недавно оснувалось — д. Дудикевич вважав відповідним тут, перед цілою Славянщиною, виступити з промовою, в якій брутально нарушив честь нашого народу і обкидав грязюкою своє власне гніздо. Ся безтактність обурила „Січовиків“; сейчас на слідуючий день зібрав ся виділ і рішив зірвати всякі зносини з тов. „Буковина“ на всегда та відказатись від уділу в торжестві в честь пам'яті Тургенєва, що мали устроїти славянські товариства під проводом „Буковини“. Пам'ять сего писателя відсвяткувала „Січ“ в тіснійшій кружку. Так покінчила ся ціла „згода“, заінавігурована з таким шумом.

Тим інтензивнійше звернено ся до роботи в самім товаристві. Вечерниці в пам'ять Шевченка в р. 1884 випали величавійше, чим коли небуť иноді. Около 300 гостей з різних славянських народностей явило ся, щоб почитити нашого генія а zarazом заявити симпатію нашому товариству. На вечер сей наспіло 40 телеграм. Того-ж року підчас літних ферій брали делегати „Січи“ уділ у з'їзді академічної молодіжи в Коломиї, а також в „мандрівці“. 9. мая 1885 уряджено вечерниці в пам'ять Костомарова, на яких доцент д-р Смаль-Стоцкий держав відчит про его жите і значіне. Особливо причинив ся в тих часах до розвою внутрішнього товариського і літературного життя Др. Евген Кобринський, вибраний головою на 1886/7 р. За его проводу „Січ“ числила 52 членів — число якого ніколи перед тим, ані опісля не осягнено. В тім році заметушили ся коло обходу 20-літнього ювілею „Січи“; рішено видати аль-

манах, а коли се показало ся неможливе, працю Остапа Терлецького „Розвій літератури мало-руської в Галичині від р. 1772 до 1872, та історію „Січи“. 21. марта 1887 уряджено ювілейний концерт і комерс при співучасті около 200 гостей. Та вже під кінець сего року почали ся невзгоди в товаристві, почала ся проявляти апатія, той найбільший ворог всякого товариського життя. В касі стало бракувати грошей на конечні потреби, так що виділ хватив ся в 1888 р. розпучного кроку і подав прозьбу до галицького сойму о субсидію. Розумієть ся безуспішно. Праця д. Терлецького не вийшла лише ізза того. Читаючи справоздання засідань виділу за 1889 р., зустрічаємо раз по раз бідкане над безвихідним станом каси.

В сім часі прийшло до конфлікту з польським тов. „Ognisko“. Се товариство розіслало до всіх Славян запрошенє до утвореня комітету, котрий би розглянув питанє основаня на віденьській університеті катедри славянської історії. Загальні збори рішили заявити, що в ділі, заініційованім Поляками, „Січ“ не бере участи. Доперва, коли зложив ся неутральний славянський комітет, вислала туди й „Січ“ своїх делегатів. За се вислав виділ „Ogniska“ простацке письмо до виділу „Січи“, де заявив серед ріжних інсинуацій на наше товариство, що зриває з ним всякі зносини. Рівночасно появилася клевета на „Січ“ в „Dziennik-u polski-m“ з р. 1890 ч. 160, де говорило ся про „ruble moskiewskie“ і т. и. Спросогованя висланого „Січю“ ся часопись не помістила. За се дістало наше товариство повну сатисфакцію від славянського комітету, котрий висказав своє

обуренє на поступованє „Ognisk-a“ і на ложну допше, а з другої сторони симпатію для „Січи“.

Замітним обявом являє ся, що рівночасно зі зірванєм зносин з „Ognisko-m“ навязано тії ж з „Буковиною“. Сї дві події: з одної сторони розрив з польським товариством та з другої зближенє до москвофільского стоять в суцільній звязи зі сучасними подїями політичними. В тім році (1890) народовці кинули ся в обійми „нової ери“, заініційованої послом Романчуком. Всї надїяли ся, що на Русь спаде дощ благодати в видї високих чинів і ордерів. Одна „Січ“ запротестувала на окремім meeting-у против згоди з правительством, за що стягнула на свою голову цілу бурю громів у галицких часописях. Ошукана своїми мусїла лучити ся зі союзниками на часї, які також виступили против „нової ери“ — з москвофілами. Що ся спілка була неприродна виказало ся в коротці. Коли в лїті 1891 загостила у Відень прогулька „Бояна“ в повороті з прагської вистави і „Січ“ устроїла в честь гостей величавий комерс, прийшло знова до бучі через бесїду репрезентанта „Буковини“ д. Алексеви́ча.

Інавгурація „нової ери“ відбила ся ще в другий, більш діймаючий спосіб на „Січи“. Рівночасно з нею видїлило ся лїве крило з народовскої партії і бачучи, що дальше йти спільно річ неможлива, оснувало окрему партію, партію радикальну. Сей партійний роздор перенїс ся і у „Січ“. Меншість членів бачучи, що більшість по своїм переконанням хилить ся до радикалізму, поставила собі задачею розбити „Січ“. І забрала ся до сего зі зручністю гідною лучшої справи. Удар мав вийти подвійний: моральний і материяльний. Рішено знищити „Січ“

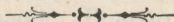
в очах галицької публіки; в тій цілі почали ся появляти в „Ділі“ та „Правді“ дописи писані самими членами товариства, де „Січ“ мальовано горою покидків суспільности, п'яниць і циніків, закидувано поодиноким членам безхарактерність, вдирано ся брутально в їх приватне житє. Материяльний удар був в той спосіб уложений, що народовці рішили умисно неплатити вкладок а вкінци в лютім 1891 р. виступили зі „Січи“ і під проводом п. Кирила Студиньского оснували нове товариство „Громада“. Повторила ся криза з 70-их років; криза для „Січи“ тим прикрійша, що викликана самими членами товариства. Між членами „Січи“ появило ся пригноблене, коли побачили, що гірш ворогів свої діти матір роспивають, що ні „Основа“ у „Слові“, ні „Ognisko“ в „Dzienniku Polskim“ не потрапили так обкидати грязюкою товариства, як се зробили єго власні члени.

За сим ударом пішов новий. З нагоди підозріння, що члени „Січи“ брали уділ в демонстрації против митрополита С. Сембратовича на віденьскім північнім двірці, відбула ся 15. червня 1893 в товаристві ревізія. Комісар поліційний надїяв ся найти біг зна що по „сїчових“ архівах — а відкрив єго товариш, що slučajно умів відцифрувати закляті букви, дефіцити по книгах касових і збірку дотепів у книзі для переписки членів, тих розпучних дотепів, які робить чоловік, коли бачить, що земля під ним усуває ся.

Мимо сего 27. червня наступило розв'язане товариства. То що минуло „Січ“ в 1877 р., наступило ненадїйно в 1893. Власть рішила радше пересолити в карі, чим в помилованю.

Що „Січ“ мимо того не зникнула з лиця землі, се заслуга тої невеличкої громадки членів, що до послідної хвилі не тратили надії. Адвокат заложив рекурс, а голова, за посередництвом послів Романчука і Окуневського, виднавав знесенє розв'язаня. 31. грудня 1893 збудила ся „Січ“ до дальшого, нового життя.

Однак сї удари полишили свій слід ще на якийсь час. Між членами заволоділа апатія, брак віри у свої сили. Виринала навіть гадка розв'язати „Січ“ і приступити до товариства „Громада“. Однак під енергічним проводом Івана Бережницького почала „Січ“ вертати до сил і станула знова на давнім становищі. Правда, давні часи, коли наше товариство вело перід між Слав'янами у Відні і імпонувало своєю силою, не вернули і не вернуть мабуть ніколи. Виною сему обставини независимі від товариства. Основанє медичного факультету у Львові відобрало „Січ“ значне число членів. Медики, котрі колись становили головний контингент руских академиків у Відні, остають тепер у Львові, і їх генерація у Відні вимерає поволи. З иньших факультетів пускають ся у Відень лише одиниці, що бажають ширшої, європейської освіти і мають до сего средства. Так стоїть від кількох лїт число членів „Січи“ пересічно на 25. Се гурт невеличкий, і не видержить конкуренції з иньшими слав'янськими товариствами, які числять членів на сотки. Все-ж таки він удержує товариство виключно своїми силами а життя і руху, який тут концентрує ся, позавидувати може не одно товариство з подвійним або потрійним числом членів.

Мої знакомі.

[Ескізи з колишньої рускої колонії у Відні.]

Написав Я. Окуневский.

I.

Ritter v. Калина, Ritter v. Голова.

В Academische Lesehalle читав один галицький жидок, — що як усі инші польські та рускі жидки попереживались як мога скоро в німецких лібералів — відчит „Ueber die Ruthenen“.

Жидок говорив добре.

„Русини — казав він — стратили свою шляхту. Руска шляхта — звісно, як усяка шляхта — пійшла туди, де лекша нажива, пійшла годуватись у Поляків. Але у Русинів єсть нарід, нарід живий, крепкий, патриотичний. Таке у него і духовенство, а що оно жонате, то звязане усіма нитками зі суспільністю рускою. Не меценати, але хлопці і попи поставили своїми крейцаровими складками такі інститути, як Народний Дім, Просьвіта... та й т. зв. бурси для образования молодїжи...“

Розхвалив нас жидок! Се діяло ся в той час, коли німецкі ліберали почали щось не до-

віряти польській шляхті. Русинів, тих глуповірних своїх сателітів, они вже давно покинули, а через невіру польского „кола“ не знали, на яку дорогу ступити.

Почалась дискусія над відчитом.

Бесідник наш [з Русинів] зазначив з історії наші змагання до культури, до демократичного прівципу, до автономії... Щоби приблизитись до розуміння Німців, натякнув на Мазепу і Полтаву [хто з Німців не бачив Мазепи бодай в цирку Ренца?!]. Але ми — сказав він — нарід не для Німців, не для Поляків, не для Москалів — ми хочемо жити для себе. Ми готові приступити до союзу з Німцями — тут він підбасував німецькій культурі, — але нехай і они будуть вірними союзниками, а не так, як то показує історія послідних років...

— Браво! браво! Ruthene!

Потім встає молодець — синя буршівська шапочка на голові.

— Gestatten Sie mir ein Wort, ich bin auch ein Ruthene — почав він плавно свою німецьку річ.

Ми Русини у Відни знали ся всі лично і могли почислитись на пальцях — а тут дивись! і сей Русин! Ми счудували ся.

— Щоби між Русинами — говорив дальше той Ruthene — були лише самі мужики, як то еказав mein hochverehrter Herr Vorredner [наш руский Bursch виражав ся дуже чемно і делікатно], то — нехай менї простить — він розминув ся з правдою. Ог і я Русин — Ritter von Калина, і сей мій товариш Русин — Ritter von Голова, і от сей — Ritter von Гафенко...

Ми оглянулись на тих молодців в синих шапочках.

— Наші предки — говорив дальше Ritter von Калина — проливали кров за віру... ми Відень ратували від Турків — і т. д. і т. д. Ми горді тим, що ми — Ruthenen vom Adel. Шабля єсть, була і буде нашою девізою!

Наше товариство у Відни голосило тогді з гордостію демократичні засади, аж тут дивись! — Ruthenen vom Adel чистої крови!

Ми познайомили ся. Запросили їх до свого товариства.

Руске слово тяжко йшло нашим Ritter-ам. Ще про звичайні речі сяк-так, але в довгих спорах они ховали ся в німеччину.

Ritter von Калина був Буковинець, мабуть син православного попа, а Ritter von Голова — побуковинський, на німецько-ліберально-буковинську масть перелицьований, Галичанин. Третього Ritter-а я більше вже не бачив. Належали они до німецького Burschenschaft-у „Silesia“ і з гордостію носили свої сині відзнаки.

Між собою говорили ми по більшій часті по німецьки, дарма, що Ruthenen.

Чому ви — кажуть они нам — в своїм товаристві не заведете шаблюки? Шаблюкою їм по пиці... тим Ляхам, чи Москалям, чи й Німцям... Се найліпша відправа! Що допоможуть спори на язики?!

Ritter von Голова та Ritter von Калина взяли на себе провід і давали нам лекції в фехтунку. Наші товариші почали вививати шаблюками і рубатись при нагоді з німецькими буршами. І ся наука вийшла на добре, як то показало ся в пізнійшій житю.

— Чому — дорікали нам наші Ritter-и — не заведете у себе відзнак? чому вам не віратись по козацки?

На таку штуку не стало у нас відваги, а може і... грошей на широчезні козацкі штани.

По кількох місяцях чи по рокови ми розійшлися з Русинами vom Adel. Здоровились ще на улиці, або в кофейни, або коли в ряди-годи стрітилися на лекціях..

Перетягти їх в наш табір не удалось нам. Ritter von Голова та Ritter von Калина стали senior-ами Burschenschaft ів. Они славилися серед німецького студентства яко fesche Kerle, їздили на студентско-німецькі Convent-и до Германії, до Швайцарії. З нами они вже не сходилися. В нашім товаристві, видко, занадто во-няло догтем та мужицким козухом...

А який-же кінець?

У романах кінчить ся справа женитьбою. Ritter von Калина оженив ся з багатою дочкою якогось віденьського Bürger-а. Так само зробив і Ritter von Голова. Живуть они, надіюся, спокійно, щасливо, та благоденствують... Німецьким своїм дітям будуть они розказувати про подвиги своїх руских шляхетних предків...

II.

Товариш Оріся.

Наше товариство у Відні було бюрою відомостей для всіх земляків з Галичини та України — і немов переходовим готелем. З осінню бувала хата товариства завалена всякими клунками, мов який корабель з ввселенцями до Америки.

Приїжджали усякі люди, і великі й малі пани. Адресу нашого товариства знали ще з давнього доброго часу всі ті з України, що призна-

вались до українства. Хто з них їздив в Європу, той конечно заходив до нашого товариства.

— Так отсе ваш клуб? — питає раз заїзжий пан український, — гарно!

Ми мали свою хату в гарній новій камениці. Наш український земляк, що довго жив в Англії та бачив англійські клуби, був дуже радий, що Українці у Відні мають таке гарне пристановище. Він думав, що ціла камениця — то наш клуб. А ми мали в тій камениці лише дві комнати.

Нераз було приходять телеграма від нашого знакомого — чи то з Києва чи зі Львова: „Припоручаю вам земляка Н. Н. Приїздить сьогодні поспішним поїздом“.

До того дня ніхто з нас сего земляка на очі не бачив — як же пізнати его між сотками пасажирів, що висідають з поїзду на двірці Північної залізниці? Ба! Наші товариші пізнавали земляків! Так, просто духом відчули земляка та витягали як карася зі ставу з-між соток пасажирів. Та й що за радість! яка потіха, які сердечні цілування між цілком незнакомими людьми! А треба знати, що Українці дуже охочі до цілування та цілують ся так щиро, що бігме-Боже оно сьмішно не виглядає.

Чоловік-земляк нераз не знає ніякого языка крім московского. Як же не допомогти ему? І обводять его бувало наші товариші по Відні та показують, що душа забাগне.

Зі Львова приходять раз телеграма: „Орися приїздить сьогодні. Вийдіть на стрічу!“

Такої пригоди ми ще не зазнали. На мужчин ми вже мали свою практику, але як пізнати — землячку? Не вже-ж стати на пероні та кричати на все горло: „Орися!“ Таку штуку

робили в один час наші земляки-Українці, що в пору турецько-сербської війни вступали добровольцями до сербської армії та переїздом бували у Відні. Стане було земляк на порозі великої салї — в тій салї був зайнятий наш товариш а они мали до него рекомендаційні письма — і горлає: „Остап Вересай!“ — Будемо пізнавати землячку по одежі. З одежі видко, якого хто роду — Росиянка одягає ся инакше як Віденька.

Дивимось, розглядаємо ся. Росиянки — як ми собі її представляли — між пасажирами нема!

Приїзжі порозходились. Осталась на перонї молода панночка, елегантка, цілком Европейка, немов дожидає чогось. Не вже-ж би се Оріся?

— Entschuldigen, sind Sie nicht Frl. Orysia, на котру ми ждемо?

Нема відповіди.

Тогдї я відозвав ся по руски.

Она була! Пізнались, зраїли.

За короткий час вивчилась она гарно по німецьки. Для нас стала она милим і щирим товаришем-Сїчовиком. Приходила на всі наші збори, брала участь в наших дискусіях і спорах. Коли говорив товариш Оріся, слухали всі і тихо було, як мак сїяв.

Товариш Оріся став осередком нашої троха здичілої козацько-парубоцької кольонії. Задля неї і через ню почали навіть заостенілі між козацтвом покидати свої „байдакуваті“ привички, почали рідше вживати прокльонів і взагалі того, що нагадує „касарню“. Показав ся й серед нас той вплив жіноцтва, про який розказує Брет-Гарт в своїх Каліфорнійських опові-

данах. За товариша Орісю всі в огонь були би
скочили. Всі її любили, а ні один не залицяв
ся до неї на віденьський, або скажім правду —
на галицький манір.

Приходжу раз рано до товарискої хати.
Дві баби шурують долівки, а сама Оріся вікна
чистить. І ручник мережаний принесла з собою
та покрасила ним портрет Шевченка.

Гарний товариш була Оріся!

Чув я опісля від одного знакомого, що
бачив її по роках на Україні, що она заховала
о нас добру пам'ять та згадує нас і ціле наше
товариство щирим словом. Спасибіг їй за те!

РЕНЕГАТ.

Die Menschen sind, wie
man sie sein lässt.

Було се двайцятого січня. В сім часі відбу-
ває ся у Відни найбільше забав, маскових
балів, редут і т. д. Прозаїчний віденець забу-
ває про свої буденні клопоти, проводить ніч
при музиці, серед танців, а часто буває й так,
що для відміни переходить з одної забави на
другу.

Сьогодні ніч прегарна. Потиснув легень-
кий мороз, мрака десь щезла, а над містом ви-
дніло зоряне небо, серед котрого красувалось
поважне лице місяця. Грудь віденця віддихала
тепер свобіднійше, око гляділо неначе сьміли-
війше не стрічаючи гідкого туману мраки, пе-
ремішаної з димом, що велику часть зими вкри-
ває столицю Австрії.

Доходила уже північ. По вулицям видко
вправді меньше прохожих, склепи зачинені, лиш
де-де по кутам куняють покулені Німці, про-
даючи „а paar Haasse“ (себ-то пара горячих
ковбасок). Но все-ж таки ту і там переїзджа-
ють численні повозки, то величезні вози, що
ними перевозять худобу до різні, та всякі „пак-
ваєнн“ — а весь сей гуркіт зливає ся в одно-

стайний шум, що не вмовкає ніколи. Під сю годину йшло двох січовиків з маскового балю в сімвайцятій дільниці до якогось „Vergnügungs-Etablissement“ в середині міста. Вони йшли мовчки та наче після умови з'упинилися біля якоїсь нарожної камениці. В цілім домі було темно, тільки в двох вікнах на другім поверсі блимало світло.

Гляди — промовив оден з товаришів — старий Павлович ще світить! Певно гроші лічить старий мізантроп, озвався наче нехотя другий. От перевернулося старому в голові, а колісь була се щира душа... Як послушав в радї державній брав участь бувало у всяких змаганнях нашого товариства, а тепер прямо втікає від своїх людей.

Так воно справді є, інакше не мав би причини мешкати у Відні. Алеж бо се интересна людина: займав незгірше становище, був судовиком, в останніх часах подав ся у відставку, переселив ся на сталий побут до Відня. Значить ся, йому тепер ні при чім ожидати від Поляків ніяких почесний... Щож спонукало сего чоловіка відцурати ся народної справи?...

Бачиш бо, Павлович усе, що ділав, ділав тільки для слави — шукав кариєри в політиці. Зразу йому вело ся — наш політик став навіть звісним у Відні, був кілька літ послом до австрійського парламенту. Але при останніх виборах сторонники Павловича заключили угоду з його противниками... він упав жертвою сеї угоди... Як звісно борба наших людей самих із собою запевнила побіду Полякови... ніхто з Русинів не був у сім окрузі вибраний.

Ну, се ще не причина, що для неї мав би все кидати...

Певно що се не повинно бути причиною, але з хвилию, як погасли всякі надії на його політичну кар'єру, втратив Павлович всякий інтерес до діяльності около добра народного, що в ній шукав доси тільки слави...

По сих словах помчали оба товариші скорою ходою до мети. Між тим у згаданих двох вікнах сьвітло не погасало, по комнаті ходив звиш сороклітний чоловік з похиленою головою. З його рухів, з виразу лица, видко, що важкі якісь гадки прошибають шпаковату голову. Запалі в поблідлім лица очі сьвідчать про утому духову — утому не хвилеву, але хронічну. Ніхто б не пізнав, що лице се обливала нераз бувало краска молодечого запалу, що сї потусклі очі гляділи колись на сьвіт повні надії, не оскверненої зневірою. Сей поблідлий чоловік, колись як молодець повний сили, енергії, з непохитною вірою в будучність, кинув ся у вир життя. Зразу вже впала йому в очі гідка дійсність. Він бачив як нераз найкращі весняні цвітки, зірвані бурею й занесені далеко від рідної ниви, поринають в крові або болоті змінені не до пізнання. На політім кровю базарищи житевім бачив мерзенну торгівлю ідеалами, честію — всім, що чоловікови наймилїйше. Но се не кидало його у безодню скептизму, противно він з подвійною силою пручав ся наперед, бажав працювати, всі сили свої зложити на жертвеннику людскости. Він тоді не знав любови власної, не бажав слави, а бажав тільки щастя людскости, хотїв утерти слези мільонам родимців і працював в тім напрямі, бо вірив і то твердо вірив, що так він як і товариші не працюють безуспішно.

Кидав ся отже на всі поля, всюди бачив за мало, всюди бажав щось зділати. Найвідповіднійшим полем діяльності вважав арену політичну, тому по матурі пішов на права, та зразу вже кинув ся у вир політичного життя. Між нових товаришів приніс він чистість серця, молодечу силу, тверду волю й непоколебиму віру. Сказано, не бажав прославлення свого імени, не бажав відзначення, но хотів посвятити ся ідеї. Твердий характер і енергія, самі собою віддавали йому провід між ровесниками. Всяка ініціатива виходила звичайно від него. Він з часом так до того привик, що в иньших обставинах жити, узнавати чужий авторитет, було для него неможливо просто ізза привички. Однак Павловичеві лучало ся стрічати товаришів, що се становище його вважали аномальним, та з зазвисти, може й невирозумілости кидали на него всякі підозріння о честолюбність, жаждобу влади і т. д. а часто навіть нечесні клевети. Він був спонуканий боронити своєї честі, привчив ся нею дорожити, та з часом став справді трохи честолюбним. Але попри сего не забув про головну ціль свого життя. Так щож! так товариші як і чужі — одномишленники і противники кидали йому нераз тяжкі колоди під ноги, котрі він мусів не без труда прятати в поході наперед.

Павлович ходив все ще по комнаті. З нервозних його рухів можна було пізнати, що внутрішня буря прибирає чим раз грізнійші розміри. Він говорив шівогосом наче до себе: Так! так! довго йшов я наперед, борючись з усякими противностями на те тільки, щоби прийти до сего переконання, що нічого не вдієш. А колись так вірив в людей, в їх щирість та

непорочність серця. Но як відмінно виглядають
сї мрії в дійсности! Наука, література, полі-
тика, торгівля, промисл — се ринки цигань-
ского купецтва й нелюдяної конкуренції! Homo
hominī lupus — се аксіом, що його нічо не
в силї збити, се гідка правда, але все таки
правда в цілій своїй наготї... Наївний! чиж
перше не міг бачити сїї жостокости життя?
Мабуть бачив єї... тільки молодечими очима...
На його лиці повис гіркий усьміх. Значить ся,
пощо змагав ся, пощо напружав свої сили? Чиж
не одно такий епікуреєць чистої води, що на-
живши ся доволї, на старість мусить терпіти
жагу з'ужитого жолудка та дожидати нікчем-
ного кінця — чиж не одно такий епікуреєць
та чоловік ідеї, що напрацювавши ся стане
остаточно на тїм самім уровені, що остаточно
почує сїй сам несмак в житю, сю саму без-
сильність? Вони оба кидають ся з початку
в русло ручаю житевого з такоюж силою, хоч
про око мають пильні цілі. Оба йдуть інстинк-
тово наче на вманя, не бачучи кінця дороги,
на котру вступили. Від часу до часу тільки
кидають зір погорди на себе, вважаючи ся вза-
їмно без'умними. І щож дієсь? Остаточно сї
єства сходять ся разом. Але тепер нема уже
між ними різниці, одного томить не одушевлене.
але жага, й другого, оден бачить свою нікчем-
ність і всеї людскости й другий. Значить ся,
пощо жити? що за ціль? — на те хіба, щоб
остаточно прийти до сего переконання, що все
житє не мало вартости. Пощо живуть сї мі-
лїони хробів... оден другого з'ївбв... вся мудрість,
усї здобутки людского духа, се лиш усовершу-
ванє средств взаїмного вбійства. Бачим се в ці-
лім житю духовім і фізичнім. Нема ніякого

роду звірят, щоб себе взаїмно їли, крім людей. Чоловік се найгідша скотина. Деякі ще хоть можуть бути сибаритами, животіють ще якось, а прочі се подлі раби з витертим чолом, се найгірша худоба, що вічно живе в болоті, упідленю. Ідиж між них зі щирим бажанєм, пособити їм вилізти із сего багна, то тебе безумні сліпці за те самі трутять в ще гіршу безодню. Але молода голова повна мрій не бачить сего, шутить собі із всякої перестороги здорового розсудку, та біжить на здогоню на вмая. Гонить за незвісними ідеалами, блукає по безпутях, в кінци марево зникає... він приходить до сего переконання, що се були пустяки, що суспільність людська ніколи не дійде до ладу зі собою, бо цивілізація завела єї в безвихідний лябірінт... Отже в тім уся мудрість, щоб скорше се зрозуміти, та покінчити з сим плазованєм в багні. Сліб мав силу, зробив би ще одно людяне діло: казав би все вистріляти, щоб не мучилось даром... бодай тільки добра причинив би тій проклятій людскости, в котру колись так вірив. Але щож! і тут чоловік за слабій, і тут прислужитись може тільки самому собі. Страх — гідке се житє: маєш розум на всякі вигадки, можеш укладати найбільші навіть пляни, тільки перевести їх в діло нема у тебе сили, ти за нікчемний до сего. По щож чоловікови сей проклятий мозок — ся чарівниця фантазия?... А всеж таки менї жаль моїх братів, менї жаль сего чорного хлопа, битого всяким горем, що вічно бєсь з нуждою й насильством, що за далеким морем шукати мусять нераз марного кусника хліба... но рівночасно я й ненавиджу його за сю безпримірну безрадість, за сю податливість... Голод, нужда,

деморалізація серед верств інтелігентних — се ворожі скали, що о них розбивати муть ся завжди всякі змагання сего нещасного народу... А хто сему винен?... Вжеж уся людскість! Свобода спекуляції віддала силу робучу на ласку і неласку капіталови... Право по стороні сильнішого. Що за брутальна неправда! Сеж право п'ястука, хоч в модернім виді... Так воно буде до кінця світа! Се зв'іреке право п'ястука невмируче — се право природи, воно буде все зміняти вигляд в міру зміни відносин і суспільних форм, но суть річ остане незмінною... сегож учить історія. Се хронічна недуга людскости, що її принесла з собою цивілізація — на неї не допомогуть ніякі ліки суспільних знахорів..

Дрожачою рукою зняв висячий револьвер, оглянув його, був набитий. От! скільки то способів має чоловік, щоб покінчити з сим нужденним житєм — сама природа довела його до сего інстинктивно і вказала вихід із сеї долини сліз. При сих словах глядів на револьвер як на жерело свого спасеня.

Невдовзі прошила остуджене серце нашого скептика зимніща ще куля. Він мешкав в розї камениці сам, слуга його був мабуть десь на забаві, бо хоч двері від його помешканя не були засунені, ніхто не навідав ся до кімнати „мізантропа“.

Світло блимало, доки само не погасло. Ранішнє сонце несміливо якось глянуло й до квартири самовбійця, обіллало своїм заревом поблідле його лице, що мало на собі сліди не малих мук. Хоч під сю пору те сонце не так то гріло, всеж таки світло його видалось днесь якимось не буденним, з кожного проміня ди-

шала надія — нова сила. Но закованого скептика не огріло, не привело воно до життя. Він спочив в домовині разом зі своїми таємними муками, не знаючи, що недалекий час принести міг нові події, що могли бодай в часті розвіяти його зневірство.

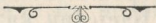
* * *

Якийсь час гомоніли люди із сеї частини Відня про сей случай. Деякі жаліли, догадувалися, що причиною були довги. Одна Німкня розказувала всім знаким і незнаким в тайні про якийсь американський двобій Павловича. Але жите великоміске подає чим раз новий предмет до розговорів, отже через тиждень чи два усунули жителі австрійської столиці з порядку дневного й згадку про се загадочне самовбийство. Не довго занимали ся сею справою й часописи. Наші, галицькі, як звичайно, відгрівали над свіжою могилою свій жал до ренеґата — кожда виголосила коротку но їдку похоронну бесіду. Віденьські посвятили бодай малу згадку, а одна, що сензацийними картинами полые на популярність, подала навіть рисунок, котрий зображав Павловича, в хвили, як прикладає револьвер до грудий. Справедливо відніс ся до сеї справи тільки оден німецький дневник, що подавши коротку жителісь Павловича, закінчив єї словами:

Die menschlichen Worte sind Schein,
Schein was der Sterbliche thut,
Seine Gedanken allein
Machen ihn schlecht oder gut.

Відень в листопаді 1897.

Роман Сембратович.

„На послуханє“.

(Частина повісти.)

Богдана Лепкого.

Починкови подорож до Відня заїхала в голову як фіра сїна. Він о нічїм більше не думав лиш о тїм. Зараз на другий день по на радї в коршмі пішов до Басїєтого і з ним перебалакав на тую тему ціліське пополудне.

Басїєтий обставав при своїм, що то одніський ратунок; що адвокат єго обдурює, а пани за панами тягнуть. Він докладно поучив Починка, як і куди їхати до Відня і казав, що найблизше буде на Плїхів, Розгадів і Вороняки до Золочева, з Золочева айзенбаном до Львова; а зі Львова до Відня то уже проста дорога. У Відни буде єму трохи маркотно, але і там добрі люди знайдуть ся та покажуть єму дорогу до Бургу. В найгіршім случаю на поліцію, а там єму кривди не зробять. Старший поліцай відведе єго сам до Найяснійшого Пана Починок так, як би уже був у Відни.

— Або що?? — потїшав себе Починок. — Чоловік на ярмарку або на відпустї не пропадає, не загубить ся, що кілько людей, а нето в містї. Коби лиш гроші. Але тії гроші, ті гроші. Звідки їх узяти? Басїєтий казав, що штири де-

сятки не завадить, а без трох нема що пускати ся в дорогу. А ту у него всего пятак і кілька шусток в кишені. Решту тра розкрутити. Крутив він, як міг. Відобрав від Курикучки за віз, продав ему плуг і колісницю, а Басістому наняв на рік що найлучший кусник поля. Басістий показав ся при тій нагоді для него справдішнім приятелем. Заплатив на непевне. Бо ануж Починок не виграв, то тоді відберуть від него поле, а вісім срібних пропало. Басістий справді мав незле серце, а передовсім ему хотіло ся поставити на своїм і післати Починка до Відня.

Зчисливши всі ті гроші, мав Починок три десятки ще й з горою. Він обережно сховав тоту суму за пазуху, забрав письма, деякі йно в хаті були, взяв два бохонці хліба, чіснику і плесканку сира, пару чистого шматя і пустив ся в дорогу. Він сказав, що іде до Золочева, до адуката, що дуже добре право знає і що за два, або три дни верне. Починчиха зразу его не пускала, вигадувала всячину і заключила, що старий мабуть з розуму зійшов. Она всякими способами хотіла его задержати в дома, але він обставав при своїм і сказав, що таки пійде і дурної баби не послухає. На тоє она ему відповіла:

— Іди, йди до дідька в зуби! Баба твого слуханя не потребує; не слухавесь зранка не будеш до останка. Вже таке на тебе зайшло.

— Говори своє — відворкнув Починок і вийшов з хати.

Сонце що йно всгавало. На сьвітї не було ні дня, ні ночи. В садї, в лісі, за хатою, над будинками висіли ще останки пічної тїни, віяло холодом ночи, але на подвірю, та за ворітьми

на дорозі розливала ся ясність денна. Над долиною при річці стояла мрака сива і така сама мрака піднімала ся легонько, немов нерадо, з понад цілого ліса.

Починок заложив чоботи на палицю, палицю взяв на плечі, попідкочував штани, щоби не заросити і гайда в дорогу — до Відня.

Якась нова надія додавала ему охоти і сили. Він немов помолодів і подужав. Не оден парібок не зрівнав би ся тепер з ним в ході. Йшов скоро придержуючи ся маршрути Басістого. Не спочивав майже нігде. Раз лишень щось ему влізло в ногу, то мусів сісти і витягнути заваду. При тій нагоді вкроїв собі хліба, обібрав головку чіснику і з'їв два зубці. Решту вкинув назад до торбини. Сира і не кушав. Ховав на пізнійше, до Відня. Якось не йде їсти чісник тамки у Відни, бо з рота чути, але на дорозі то можна. На полудне зайшов до Золочева. По дорозі оглянув кримінал, не міг надивувати ся, що в такім палацу, в городі мешкають злодії і пійшов далше.

— Коби хоть здібати тую колію та щоби мене забрала — думав старий і непокоїв ся, що колії якось не було. На щастє zobачив якогось селянина, що йшов поперед него. Дігнав его і каже:

— Слава Богу!

— Слава на віки!

— А де ту тая колія??!

Газда подивив ся на него, виняв люльку з рота і став.

— А ви звідки? — питає по хвили.

— З Рехтина — каже Починок.

— То десь далеко? — питає далше газда.

— Таже далеко — відповідає Починок.

- Буде зо три мили.
- Може і буде. Хто там єго міряв.
- Гм — каже газда і задумав ся.
- А в вас який єгомось? — питає похвили, уступаючи ся перед над'їжджаючою фірою саме тільки з дороги, що колесо лиш пересунуло ся коло єго ноги. — Який єгомось?
- Старенький. Слабує з часта. Правити не годен.
- А як пише ся?
- Або я знаю. Я єго по імени не кликав ніколи та не знаю, як єму. Ксьонд тай ксьондз.
- А граду у вас не було??
- Славити Бога не було.
- О, у нас вам такий прав, як волоскі горіхи. Геть витовк збіже. Кара Божа. Але ви за колю питали. Ще час. — Ту він подивив ся на небо. — Встигнемо. Я також до колії підемо разом. Ви далеко?
- До Відня.
- До Відня, повторив mocno здивований газда.
- А ви чого до Відня?? Чи не до Найяснійшого Пана?
- Таже так.
- Десь певно за поле?
- Таже за поле.
- Шкода вашої роботи.
- Чому шкода?
- Бо не пустять.
- Як то не пустять? Басієтий казав, що пустять. А я вам кажу, що пустять. — Починок подивив ся на него так, як би казав — о! що ти знаєш.
- А ви з ким за поле?
- З двором.

— З двором — потакнув ґазда і випитував ся дальше як адвокат.

— А він вас, чи ви ґо?

— Двір мене.

— Ага. Двір вас. То шкода вашої роботи. У нас таке саме було кілька літ тому і не пустили. От верніть ся. Я вам кажу.

Починок не відповів нічо а в думці погадав собі: — Говори своє. — Але по хвили став єму розповідати все як було до кінця. Зачав від ловів, як то ґо покійного сина зранили і оповідав до самого двірця. Саме на сходах перестав, дотягнувши історії до сходів, то є до тої хвилі, як вони тепер йдуть.

— Господи! Щоби тая колія! — зітхав Починок — щоби не зістатись

Тим часом ґазда збирав ся по білети.

— Заплатіть там за мене. Кажіть що то для Починка, може спустять. До Відня їде, до монархи шукати права.

— Ну-ну — відповів підсміхаючись ґазда і посунув до каси. Може за чверть години виліз з двома білетами для себе і для Починка. Для себе до Львова, для Починка аж до саміського Відня.

Починок взяв карту в руки, і дивував ся дуже, що тільки коштує, а така мала. І як то єму за такий паперець їхати аж до Відня. Він вірити не міг і не попускав ся ґазди, боючись, чи то не яка нечиста справа. Але показало ся, що нї. За хвилю задудніло, загриміло, заवेशило, зашвищало і люди рушили до дверей почекальнї. Рушив з ними і Починок, тримаючись свого проводиря, ґазди. В дверех взяв від них карти якийсь пан, котрого Починок назвав ко-

місаром і хотів цілувати в руку, подивився, кланцнув желізом і віддав їм назад.

— Видно що добра -- погадав собі Починок і в душі благословив рехтельного газду. Вийшов на перон і вивалив очі. Мало не крикнув. Перед ним стояла велика машина, багато більша як в дворі, що молотить збіже.

— Матїико Божка — каже Починок. — Та я такого не видїв. Аж лячно дивитись. Сеж як несамовяте. І як ту ним їхати?

— Їдуть другі, поїдемо і ми — відповів газда і попровадив старого вздовж возів.

— А якого ту народу — говорив Починок. І пани і жида і ксьондзи; все разом.

— От не говоріть — відповів газда, — бо лишште ся.

— Ой падоньку мій — крикнув Починок, драпаючись по сходах до купе.

Ввійшов, поклонився на два боки і покірно став при дверех.

— Ходіть ту — кликав его товариш — не заваджайте. Сїдайте коло мене.

Починок послухав, але сїдати не хотїв. Став собі не далеко вікна і дивився, як люди все йшли та йшли і лїзли по сходках до возів.

— Не знати, чого вони так пхають ся? — турбував ся Починок. — Як буде тяжко, то не потягне.

Цілу дорогу не міг він надивуватись, то селам, що видно було з вікон, то полям на нїншу моду обробленим, як у них, то людям в иньших одежах, як в Рехтинї.

Ві Львові він попрощав свого проводиря, подякував ему за ласку і як сїв на однім місці, то не рухав ся аж до Морави. Сидїв як скаменїлий. Подорожні не могли надивуватись.

єго терпеливості. Якийсь молодик запримітив, що з того старого діда був би добрий статист, якась панї мало не дістала спазмів, як побачила єго, а всі разом сказали, що у него брак вродженої інтелігенції, коли він годен так бездушно сидіти і так отупіло глядіти перед себе.

— Зовсїм, як дикий — запримітив якийсь комівояже. — В єго лиці не видно жадної ідеї, жадної гадки.

Тим часом в голові Починка аж роїло ся від ріжних гадок. А всі они сходили ся коло рідної хати. Як пчоли коло улїя, літали коло тої бідної похиленої хатини, коло тої старої жінки, що і посварить і полає, але в серцю живить єму добре, коло доньки бідної, що як тая квітка на глугім зрубї виросла дико і сьвіта Божого не знає; а не дай Боже смерті на него, пійде людям на поталу; і коло тої ниви, що хоть не родить від літ кількох, а все таки мила для него, бо єго, бо своя, зрошена потом батьків, згноєна їх тілом та кровію. І о ту ниву, тую хату, того все своє він мав би віддати в чужі руки. Ні! ніколи!

Він приложив лице до шиби, щоби ніхто не бачив єго зворушеня. Довго, довго пересидїв так роздумуючи о своїм Рехтинї, о жінці та о доньці небозї; о батьківщинї нещасливій, та о вронцїм, що серця не має відбирати єї від него.

Чи єму за мало таких маєтків, захланний такий, що єще видер би другому, він змидуваня жадного не має, що вчїпив ся єго неслухно і їсть, їсть та ссе до послїдної каплї крови? Де який їрейцар був, пійшов. Оборю опустїла, по стодолї вітер гуляє, в возівни пусто, в хатї біда і голод щїрять свої погані зуби, зі всіх кутів. Чи мало єму того?? Ще лиш тих шмат

кілька на худих вихуджених хребтах і душа в тілі; чи і то видерти хоче??

— Ні, не дам, не дам — шептав Починок затискаючи старі, але здорові зуби.

— Не дам!... і схилив голову сиву і задрімав. А поїзд летів як стріла і минав милі за милями скоро і все даліше та даліше відвозив бідного галицького хлопа, що далеко в незнанім краю їхав шукати справедливости для себе. І здавало ся єму во сні, що єго якась дивна небесна сила пірвала з собою і несе єго, покривдженого, бідного, безборонного хлопа перед престол справедливости Божої. І лице єго під вражінєм таких мрій прибрало вид вельми лагідний і покірний, але вдоволений і певний себе; певний побіди правди над ложею, справедливости над кривдою. І було тоді в цілій появі того безборонного старця щось дивного, щось незвичайного, щось не зі сьвіта того. То лице збіджене, ті очі, що глибоко в голову влізли, то чоло, що мислило-мислило, та нічого доброго видумати не могло, вкінці і волосє довге а сиве і сукмана селяньска і костур подорожний і торбина з хлібом та сиром, все то склало ся на такий образ, що мусів звернути на себе увагу всякого мислячого чоловіка. Та чи відкрив би, чи відгадав би найбільший навіть мудрець ті гадки в голові старечій? Чи відгадав би в нїм найлучший знаток фізіогноміст героя страшної драми, що почала ся в першім акті посеред лісів — закутин, а тепер зближуючи ся до кінця, переносить ся то наддунайскої столиці... Міжтим залягли голову Починка тяжкі-сумовиті гадки.

Куди єго тота нечиста сила занесла. Але, як глянув на клунок подорожний і на полицю

і на нову куртину, то пригадав собі все, перехрестив ся, змовив молитву, посилаючи крізь вікно свої гадки і прозьби до Бога, там під церкву в Рехтині, де після єго привички властиво перебував Господь і — поспідав. Відтак випростував ноги, встав, витягнув руки, почув, що хребет моцно болить і сів на давнє місце. Коло полудня зробило ся єму тужно. Тужно за своїм лісом, за домом, за своїми людьми. Може перший раз в житю почув він що то любов вітчини і туга за нею. А що буде, як він не верне?? Хто знає, куди єго отця нечиста сила несе? Хто єго знає? Він питав людей, але єго ніхто не розумів. Лиш раменами здвигали і говорили до себе: *Der dumme Bauer*. І так тужно робило ся тоді Починкови і так лячно, що мало з ума не зійшов. Як би не віра в Бога та в якусь прецінь справедливість людску то хто знає, чи був би не вискочив з вікна і не втікав назад.

Цілий день такої туги, відтак ніч з головою на деревляних стїнах вагону, з ройом думок, з ожиданєм ранка, а вкінці і ранок повільний, мрачний, осїнний. По обох сторонах поїзду лежала біла як молоко мрака і не позваляла оглянути околицї. Коло 7 години мрака тая рідла; зразу при самій землі, відтак щораз то више і више, аж вкінці підняла ся зовсім і відслонила перед собою велику панораму Відня. В возї вчинив ся гамір. Деякі скидали подорожні одяги, а вбірали сьвяточні, деякі з незвичайним поспіхом, що лиш збудивши ся зі сну, збирали клункі і клуночки, деякі з англійскою холоднокрівністю спали собі дальше, а коли їх хто будив, відповідали: *Noch Zeit*. Богато подорожних повтикало голови в вікна

і дивили ся пильно. Від вікна раз враз доходили слова: Wunderschön, prächtig, colossal, imposant.

Починок не розумів того. Але мимохіть прийшло єму на гадку, чи то не Відень. Він підняв ся з місця і понад голови других глянув через вікно.

Перед ним було велике поле, покрите чорним димом. З диму того виринали високі комини фабрик, то шпилі веж, то чорні туловища великанських будівель. Посеред того моря мраки, домів, веж, хрестів і коминів піднімав ся шпиль церкви Стефана, як велит, що стоїть на сторожі міста. На єго вершках і вершочках других веж блищало золото ранішнього сонця.

Починок розплющив очі і дивив ся. Чогось подібного він не видів ніколи. Веї гадки зіпхали ся єму до очий, а виразом єго глибокого здивованя було глибоке зітхненє, що добуло ся з грудий старця і звернуло на себе увагу веїх подорожних. Они глянули на Починка і засьміяли ся сердечно.

— Schau, schau — шептали одні другим тикаючи пальцем на хлопа.

А поїзд гонив щораз скорше і гудів щораз сильнійше. Єго сапанє мішало ся з далеким, глухим шумом міста, а свист, проймаючий свист, перетинав воздух і колов уши. Поїзд в'їхав на великанський міст. Желїзні луки густо вязали ся і мов ряд велитів держали ся за руки. Перший з них зарив ся густо в беріг, послїдний також, иньші опирали ся їм на плечах і немов висїли в повітря понад синими філями Дунаю. Подорожні раз враз брали свої голови на бік, бо здавало ся, що вдарять ними о стовпи. Починок стояв тихо і заглядав понад голови дру-

гих в вікна. Він сам не знав, на що дивити ся; чи на міст, чи на воду, чи на місто. Очи его скоро перекидали ся з одного предмету на другий. О чім думав не знати. Мабуть о нічім. Навіть о ріднім Рехтині забув в тій хвили.

А поїзд тим часом все ближе та ближе доїжджав до наддунайської столиці. От фабрики, з коминами як нагі пні великанських смерек, з котрих дим чорний як проклони йшов в небо. От робітники фабричні, чорні, з позасукуваними рукавами, з жилами як посторонки вештають ся, кричать, біжать, рухають ся, як автомати. От магазини великі, чорні, безобразні, от сітка ціла шин місто вагонів і поїзд поважно, як великий змій, вточує ся на Нордбанський дво-рець. В купе робить ся вереск. Судний день. Одні других кличуть, накликають ся, здійсмають поспішно клуночки, кричать через вікно, як би їх хто різав і одні наперед других пхають ся до дверей. Починок жде на своїм місці і за посліднім Німчиськом вилазить і собі з вагону. На пероні звертає сейчас загальну увагу. Цікаві Німчики стають і роздумують над тим, якої він народности. Ту доперва виходять на яв німецькі спосібности етнографічні. Оден якийсь панок вважає Починка мешканцем північної Норвегії, другий башибуршуком. Доперва третій знаток кінчає тую квестию одним словом: Кро-ват. Починок не знає о тім. Его зовсім запаморочив той крик пасажерів, пакерів, кельнерів, кондукторів, дзвінків, свистів, сигналів. Він не знає, де він, що з ним є, а тим більше що буде. Філя живих тіл людських обхоплює его і заносить до дверей почекальної I. кляси; звідтам витручує его портієр і він попадає в двері реставранту II. кляси, звідки знов его виганя-

ють і випихають перед двері туалети. З туалети якась червона жінка як чарівниця з вереском відьми з пекла проганяє его і він вкінці попадає в браму, котра веде до галі ревізійних. Ту его подають собі з рук до рук поліцаї та акцизники, питають звідки він і чого хоче, а коли не можуть з него видобути розумного слова, випроваджують бідного, перестрашеного хлопа на двір. Ту доперва дїє ся чуд. Якийсь панок, вбраний зовсїм по паньски, ще краще як писар з Баранівки, прискакує до него і кричить :

— Як ся маєте Іване!

Як би хто був сказав Починкови, що его вибрали війтом, він менче був би ся здивував, як в тій хвили. Мало торбини не пустив з рук. Господи, та се людська мова.

— Іване, ви мене не пізнаєте? — каже панок, хапаючи Починка за руку.

— Нї, не пізнав, — відповів вистрашений Починок. — А ви мене звідки знаєте?

— А хтож би такого газди не знав — каже панок. — Таже вас всюда знають. Я вас на ярмарках видїв, Іване.

— Я не Іван а Василь Починок — поправляє старий, радий, що здибав свого чоловіка з котрим порозуміти ся може.

— Бодай же мене, а я забув. Так, так, ви Василь Починок з під Львова.

— З Рехтина коло Поморян — поправляє Починок.

— Ну-ну, з Рехтина, абож воно не під Львовом той Рехтин? Але що ми ту стоїмо, ходїть зо мною Василю!

Починок ненадумує ся, іде.

— Ви до найяснішого монарха — каже панок і Василь з великого дива не знає, що казати.

— А виж звідки знаєте? — питає здивований хлоп і стає.

— Я би не знав. Та ту все знають. Не бійтесь газдо, ту вам не дадуть кривди зробити — говорив панок. — Німці, добрі люди. До них лекше приступити, як до наших панів. Ви добре зробили, що приїхали тутки. Я вже вам все поможу. Звичайно знаєте, свій чоловік — чому би не помочи? Боже, кому то я не помагав! Кожного відпроваджую, кожному пишу, раджу, бо ту знаєте все по німецьки а наш чоловік невчений і по руски не напише, не то по німецьки. Ви і не знаєте, який я радий, коли побачу свого чоловіка, крайна. На мене так, як би з иньшого єввіта вітром подуло. На гадку стають рідні сторони, рідне село, рідні люди і так мені жалісно робить ся на душі, що я не тільки порадив би, але і сорочку здійсняв би з себе і поділив би ся з вами.

Ту бідному панкови зробилось маркотно. Він виняв хустку від носа і підніс її до очий. Починок глянув і не знав, що казати. Чисто Пан Біг післав єму ангела хранителя, тай годі.

Тимчасом дійшли вони до якогось великого пляцу, з котрого на всі сторони розбігали ся вулиці як проміни зьвізди! По самій середині пляцу стояло, щось дивне з каменя. Якась, ніби фігура, але хреста не було. Якісь люди, змії, всяка всячина, як живе, а лиш заклате так, що з місця рушити ся не може. Починок подивив ся та лиш зітхнув.

— То Пратерштерн, ми ту почекаємо, над'їде віз та забере нас до дому — сказав панок.

Вони стали біля тої фігури і дожидали фіри. А ту тимчасом таких возів, таких повозів, що крий го сила Божа. Аж в голові роїть ся, аж в очах потемніло. Починок сам не знав, що ся з ним стало, де він є, що єго ту занесло, що він ту робить? Єму навіть на гадку приходило, що то може сон а не ява. А може то не він, не Починок? Може на него яка відміна зайшла? Але де там! Глянув на себе, та сама куртина, що на ню стара вовну пряла, а кулявий Стецько шив через дві доби, та вишивав червоною і зеленою заплочію ті самі чоботи, що лишили ся по покійнім синї, так видно, що то він сам, Починок.

Не знаючи, що казати, він став та дивив ся без памяти перед себе не думаючи о нічім.

— Ходїть газдо, — ходїть скоро — то наш віз — сїпнув єго за руку панок опікун, та потягнув за собою до трамваю, і завіз до якогось великого дому. Оба они вилїзли, а віз поїхав дальше. По сходах, по сходах видрапались десь дуже високо, мабуть до четвертих вікон і ввійшли до невеличкої хати. В хатї ударив їх запах цибулі і риби. Якась жінка пузата, з котрої піт стїкав з чола по товстих як пампухи лицях аж на груди під кафтан, вийшла їм на зустріч. Лиш глянула на них і зрозуміла все. Починок хотїв єї цїлувати в руку, але вона не дозволила і впровадила їх до комнати. Сейчас постирала фартушком крісло і просила гостя сїдати. Починок єї не зрозумів, бо шварґотїла по німецки, так як жида в містї, але сїв по-мимому того, бо єго дуже ноги болїли.

— То моя жінка — пояснював панок — вона дуже любить і міцно поважає моїх гостей.

Она нам зараз подасть щось їсти, бо ви певно дуже голодні.

— Не треба, не треба — відпрошував ся старенький. — Я ще маю трохи хліба тай сира, то буде з мене. По що заходити ся для хлопа.

— Що хлопа, що то значить хлопа? Пан Біг позволить, ваша правда буде горою. А тоді ви пан не хлоп. І ліс ваш, і поле ваше, і кошта вам повернуть. Все те, що ви видали, як їхали до Відня, то хто гадаєте покриє? Скарб, скарб, ґаздо, сипне пару десятків, кобим так здоров, що пару десятків! Сто ринських мало, zobачите.

Починкови на таку ворожбу аж очи засьвітились.

— Ой дав би Пан Біг, — казав він зітхаючи; кільки то все мене коштує то страх! Аж страшно робить ся чоловікови, як згадає.

І він хотів зраховувати всі кошта від самого початку процесу вчисляючи марки, штемплі, дарунки писарям, оплати возним, гонорар адвокату, не поминаючи відшкодованя за чоботи, котрі він за час процесу давав два рази золувати а тепер вони лежать непридатні. Добре що по сині остали ся нові шкапові. Все хотів Починок счислявати, як найточнійше при помочи памяти і пальців, але панок мабуть предвиджуючи, що ту заносить ся на довгі арифметичні вправи, перервав єму нагло, повертаючи бесіду в пньший бік.

— Добре, щосьте приїхали до Відня. Там вас були би скривдили, а ще ліпше, щосьте мене здибали. Без мене булибисте собі ради не дали. Ту все по німецьки. Дякуйте Богу, щосьте натрапили на мене. Я саме нині мислю собі: вийду на дворець; щось ніби мене тягнуло. Приходжу, дивлю ся, поїзд стоїть аж ту і ви,

а в мене як би дух вступив. Кажу вам, як би з иньшого сьвіта вітер повіяв. Ох як то прикро за своїми людьми, як прикро, ви того не знаєте і дай вам Боже, щобисьте не знали! Дай вам Боже!

Ту сердечному панкови знов зібрало ся на жалощі, і він став підтягати носом, та на щастє єго жінка внесла теплу страву і всі забрали ся до їди.

Поснідавши, положили Починка спати на великій цератовій канапі. Хлописко випрошував ся як міг, але не допомгло. Єго звалили на силу, повикидали дїтий до кухні, поприслонювали вікна та єще пожелали доброго сну. Але Починкові і желати не треба. Він був так змучений, що як лиш почув під собою м'який ґрунт, заснув і захропів правдивим галицким храпанєм, котре передовсім дуже інтригувало малих жидівят. Они пильно слухали під дверми того цікавого концерту, що єго безпечно чути було з четвертого поверха до сутерин, де мешкав сторож дому.

Було вже добре з полудня, як єго розбудили. В першій хвили він не міг зрозуміти де він є. Особливо канапа на пружинах дивувала єго не мало.

А вжеж, як виглянув через вікно і зобачив цїле море дахів, веж, коминів, з під котрих щось гуділо, шуміло, бурилось, кипіло, то аж дрозці перейшли єму по тілі. І знов тота туга, що найшла була на него в желїзници, вернула, але тепер не була она така страшна, бо всеж такй він був в хаті свого чоловіка, котрий єго розумів і опікував ся ним сердечно. Справді, опіка сердечна не покидала Починка нї на

хвилю. Їго накормили, положили спати, знов накормили і казали іти до бургу.

— Ми перше підем до канцелярії і напишемо подане та аж так пустять вас на послухане — казав панок.

— Та вжеж що так, — говорив Починок з повним довір'єм спускаючись на него. — А що таке подане коштує?

— Ет дурниця. Кілька гульденів. Може десятка.

Починкови зробило ся трохи маркотно, коли почув, що треба дати десятку, але сейчас поміркував собі, що оно варто. За тоє відбере кошта. Оживлений тою надією, вийшов з опікуном на місто. Як дитина мало що не держав ся єго поли. Рух великого міста зовсім ошоломлював єго і робив немічним та безрадним. І таким він справді був. Бо якуж силу міг мати тут хлоп галицький з кільканайцятьма золотими в кишені? Якуж раду міг він собі дати, не знаючи і не розуміючи людей? Безрадний був він, як птах з під иньшого неба, безсильний наче листок, що єго вітер відорвав від рідної гілці і заніс далеко геть сьвітами і кинув людям під ноги.

Чув тоє Починок і держав ся свого опікуна як одинокої дошки спасеня. З жидівської частини міста вони вийшли на вулицю велику, паньску. І довгаж вона була, страх довга! Кінця навіть не видно, а широка така, що повозів кілька поруч себе їде і минає ся свобідно і оден другого не зачіпить і не потрутить. Алеж бо і повози там були повози! Аж вилискують ся до сонця, а коні як кати, гонять тай гонять. По обох боках улиці дерева саджені рядами. Що правда не такі роскішні, як у него в лісі,

але за те прості як свічки і чепурні, як тоті пани, що в їх тіні похожають.

А вже за кам'яниці та палати і не згадує. Починок крім двора в Рехтині та жидівських дімків в Поморянах нічо більше не видів. Пишні кам'яниці зі склепами багатими і величаві палати були для него чимсь непонятним.

Він не міг поняти, як такі хати будують і як в них мешкають.

— Гей, зимно там десь в середині, як зимно! Такі вікна великі. А дров десь йде що не міра. А за дрова ту трудно. Нігде лісу не видно ані крихти. Лиш тоті садки серед міста та дерева по улицах. Але що то? На тільки домів то на раз запалити не булоб.

І в тій хвили прийшла єму на гадку єго хата посеред ліса. Як там добре, як там привітно. Тепло і тихенько як у раю. Відітнеш яку суху гил'яку, порубаєш, затопиш тай вже тепло, аби яка лють на дворі. А ще як загатою обложиш то вже так тепло як в кожусі.

На згадку загати він став, підвів голову і глянув високо аж на дах якоїсь височенної кам'яниці. Мало не впав. Голова закрутила ся. Мусів пристанути і відпочати.

— Ви чого так дивите ся? — питає єго панок.

— От так, міркую собі — відповів Починок.

— Що міркуєте?

— Нічо, от так собі.

— А прецінь що?

— Та нічо. Дивлю ся та не може мені в голові помістити ся, як вони ту загату ставлять.

Панок засьміяв ся сердечно.

— Бодай би вас! Та де ту хто видів загату. Ту і так тепло.

— І так тепло, кажете — відповів за-встиджений Починок і пішли даліше. Лиш дивився і дивувався в душі. А говорити не хотів. Соромився тої загати. За яку хвилю прийшли до дому, де на вікнах за величезними шибамися стояли гроші.

— Ту їх і робять певно — погадав собі Починок, але питати панка не хотів, лиш подивився на него і чекав чи сам він не скаже, бо панок нераз поясняв йому всяку всячину.

— Дивно вам, що тільки гроший? — запитав панок.

— Таже дивно.

— Ми ту підемо. Канцелярія.

— Ка-анцелярія, — повторив Починок з дивом і тривогою.

— Таже канцелярія. Підемо і ту нам видадуть письмо до бургу.

— Може йдять ви самі?

— Е ні. Підемо разом. Я за вас буду все казати, але і вам треба бути конечно.

— Га, як треба, то треба.

Панок справді говорив все а Починок стояв покірно біля дверей.

Панок казав дати на письмо 14 срібних. Починок розвинув тремтючими руками шматину зза пазухи і дав. Панок за тоє дістав якийсь папер, на котрім була всяка всячина повписувана і показав его Починкови. Починок подивився і зітхнув. Панок сховав папер і вийшов. Починок пішов за ним. Він аж трясся зі страху і з диву. Так. У него єсть письмо до бургу. Значить він буде там і розповідь за свою кривду. Все розповідь по правді. Якась горячка обхопила хлопа. Він мало не плакав зі зворушення... За хвилю він там буде...

— Ходіть скорше — наглив панок.

— Куди? Просто тамки??

— Таже тамки. Ходіть же!

Починкови серце молотом било... За хвилину там буде...

— То ту — сказав панок, впроваджуючи его на подвір'я першої лучшої кам'яниці.

— Ту??... Ой падоньку мій.

— Не падькайте. Виймайте гроші.

— Та які гроші??

— Такі, що треба. Треба за вступ заплатити. Правда, що всюди платите і в ксьондза і в натаріюша і в гадуката а тубисьте хотіли так за даремно.

— А як на дорогу не стане??

— Байка дорога, вам звернуть кошта. Давайте ту!

Старий розв'язав платок зубами. Панок глянув — гроший було мало.

— Та з тим ви до Відня їхали, га?? — закричав злісно. — Не встид вам було?? Га??

— Не мав більше паноньку. Зіп'равди, що не мав. Як тоє то позичте. Віддам з процентом. Як лиш виграю, то віддам.

— А кількож ви там маєте?

Починок рахував.

— Десять без двох і штирох новеньких.

— То значить сім срібних і 96 нових, так?

— Та так. Сім цілих, дев'ять шусток і знов шість нових.

— Давайтеж ту тих сім. Решту я сам додам. І зачекайте.

— Ах паноньку милосерний! Бодайже вам Пан Біг додав на щастю, та на здоровлю, та на діточках ваших. Що ви мене поратували, що ви мепі пропасти не дали. Бодайже вам...

і старий хотів панка цілувати в руку. Але панок вирвав руку і сказав гордо:

— Не треба, зачекайте!

Починок ждав, ждав так пильно, як лишень галицький хлоп уміє ждати. Тото дожидає перейшло в кров нашого хлопа. Цілими годинами він жде при дверох суду, годинами вистойкує в передпокою адвоката, на коритарах староства і в сінях ради повітової. До штайрамту принесе гроші за податок і жде. До склепу прийде купити соли або нафти і жде. Працює гірко, живе як худоба, тягне покірно ярмо і жде. Чого?? Він сам не знає. Мабуть що пільги, якоїсь кращої долі, о котрій навіть понятия не має — але жде.

Підпер Починок мур як кариятида і ждав. Минали єго пани і пані, дїтвора і слуги, зглядали ся на него, сьміялись, шептали між собою, а він ничо, лиш ждав.

Що єго обходили тії шепти і сьміхи. За хвилю він дістане письмо і ввійде до бургу, тоді сьмій ся цілий сьвіте — Починок пав.

В цілій камяниці повідчинювали вікна і дивили ся на хлопа, що стояв як нежива істота. Показували на него пальцями, дивили ся через шкла, а він ждав.

Злосливі дїти кидали на него кістками зі сливок, кульками з паперу, але він собі з того ничо не робив, лиш ждав.

Якась пустїйка, служниця виляла на него горнятко води і сховала ся скоренько за вікно. Він лиш оглянув ся, повільно стріпав з себе воду і ждав. В кінци підійшов до него якийсь німчиско, чорний, годований. з ключами в руках і щось заговорив з криком. Але Починок кромі „га?“ і „що?“ не знав єму ничо більше

відповісти. Нїмчиско видимо гнївав ся. Бурмотїв, вимахував руками, а відтак щось показував на браму. Починок не розумїв. Нїмчиско почав кричати на ціле подвірє, а відтак взяв Починка за плечі і випровадив на вулицю. Починок оглянувся, хотїв щось говорити, але вже було за пізно. Перед ним вулиця велика і оживлена дуже. Безнастанно їздять повози і вештають ся люди. Гамір такий, що аж в ухах лящить. Він притулив ся до муру і почав дальше ждати. Був певний того, що панок, єго опікун за хвилю надїйде, принесе папер і підуть оба до бурту а тоді кінець всеї бїди.

Але панок не приходив. Вже Починка ноги зболїли, вже сонце сховало ся за високі будівлї і лиш дахи та вежі горїли в єго вечірнїм проміню а на улицю від камяниць падали тїни чорні та немов на нїч клали на холодні плити, а панка все таки не було.

Починка вхопив страх. Що він ту сам пічне, посеред тих мурів незнаних, людий не-свойских, в нїч темну? А ту докола него люди поставали і дивлять ся як на якого дивогляда. Зразу оден ішов улицею і підсвистував, зобачив єго і пристанув. Подивив ся. відійшов крок, знов став і знов подивив ся. Починок хотїв єму порадити, щоби дивив ся чортови в зуби, або ще в иньше місце, але дав спокїй. За тим одним прийшов другий. Поставали оба дивлять ся, говорять, показуючи на него.

— Ігі, не видїли християнина — думає Починок — бодай би їм заплущило поганим.

До тих двох прилучило ся ще два і ще два, а там такого народу наставало, що страх; улицю цілу замкнули.

Один поперед другого пхає ся, щоби ближе; пальцями торкають Починка за одержу.

Починкови стає соромно і маркотно. Що то на публіку єго виставили, оглядають як малпу в клітці. Але ради нема, бити ся з ними не буде. Просити годї, бо не розуміють, йти нема що, бо ануж панок з паперами надійде; нестане єго і все пропало. Починок рішив ся ждати.

А ту тим часом народу такого наставало як процесія. І пани і панї і кухарки і хлопці уличники. Тільки в них і дїла, що вештати ся по місті і шукати за новостями. Раді, що знайшли поживу.

При помочи кулаків та штурханців продирають ся крісь товпу та стають коло самого Починка.

Оглядають єго зо всіх сторін, а відтак гейже кепкувати. Починок їх не розумів, бо лихе би там розуміло їх бесїду нехрещену, але відав щось дуже сьмішне видумують, бо за кожним словом ціла товпа аж реве від сьміху. Бідний Починок не розуміє з чого ту сьміятись. Хіба з єго нещастя. Хіба з того, що панок забрав гроші і не вертає. Він і не сподїєсь, що єго бідна одержа, єго чоботи великі, мащені дехтем, єго волосє сиве та патлате, єго лице вистрашене, безрадне, що все тоє єсть предметом гумору, сьміхів та плитких, правдиво нїмецьких дотепів.

Дотепи тії дійшли до своєї висоти в хвили, коли якийсь уличник, з кусником „сморчка“ в роті, з капелюхом на бакер, підійшов до нещасливого хлопа і пальцем заїхав єму майже під сам ніс, добуваючи при тім з свого горла

такий звук, якого звичайно уживаємо до дражнення собаки.

Товпа заревла з радости. Починок подав ся в зад перед пальцем і заслонив лице капелюхом.

— Аджи-и-и! — шишів уличник, захопочений одобреном товпи.

— Аджи-и-и! — і сунув до лица з п'ястком. Але в тій хвили знов стало ся чудо.

Якийсь молодий чоловік продер ся крісь товпу, глянув на Починка, на тих, що докола него стояли, а потім як не зачне їх ганьбити, то всі аж голови до долу поспускали.

Починок не розумів, але так єму здавало ся, що він їх ганьбить за то, що замість поратувати старця, відпровадити єго на поліцію, знущали ся над ним не знати за що. Тоді десь і поліцаї взяли ся і нуж розпитувати, що ту такого. Але молодий чоловік взяв Починка під свою опіку.

— Звідки ви? — запитав ся, та Починок не хотів говорити, бо бояв ся знов якого підступу.

— Щож ви не розумієте мене? — питав ся той самий пан у друге. — Хочете, щоби вас дальше штуркали, то не говоріть.

— Ой паноньку! — почав Починок. — І знаю і розумію, але тоті поганці так мене застрашили, що до слова прийти не можу. Василь Починок зву ся. Родом з Рехтина. Батько мій Гринько сидів на тій самій хаті що я, і вживав то саме поле; і дід мій також. А вони тепер кажуть, що то не моє і хотять мене прогнати. Якось о різдві, під вечір...

— Так ви о ґрунт процесуєтесь з двором — перебив єму пан — а тепер на авдієнцію прийшли. Правда.

— Та же так. Басістий порадив. Він ту у війську служив і на варті в бургу стояв. Він всім добре радить.

— Такий видко мудрагель як ви. Ей люди, люди. Бідні і темні. Коли самі як капустині голови то чому не порадитись адвоката?... Закладайте капелюх і ходіть зо мною!

Але Починок не слухав і не йшов.

— Ходіть же !...

— Не можна паноньку. Ніяк не можна. З паперами прийде. На послухане підемо.

— Та коли? Тепер, в вечір?

— Або я знаю. Так він казав.

— Хто такий, той він?

— Та той, що гроші забрав і за письмом пішов. Без письма казав не пустять.

— А багато забрав на тоє письмо?

Та же багато. Мало що лишив.

— Будете єго виділи як власне вухо. Дурний би був вертати. Щастє єго, що трафив на дурного хлопа. Не маєте що чекати. Єго не дочекаєте ся певно. Хіба вас хто до решти обідре. Ходіть зо мною.

Починок все таки стояв.

— Ходіть же, бо вас поліцаї заберуть.

Зо страху перед поліцаями пішов.

Чим далше йшли, тим гірша розпука обгортала єго. Надія лишала ся за ним, деь згублена, деь затрачена. Така, що пішла і не вертає.

Прийшли в мури старі і понурі. За хвилю їх обступили самі молоді „кеьондзи“ і витали Починка, як не знати якого знатного гостя. Випитували єго, з котрих сторін і що там чувати. Та на жаль не довідали ся багато. Починок, понад свій лїс і понад Рехтин мало що

знав більше від питомців семінарії, котрі перебували у Відні, далеко від своєї вітчизни. А всеж таки вони заняли ся щиро бідним хлопом. Примирили єго у себе, нагодували і напоїли.

На другий день повели Починка до бургу, але тамки сказали їм, що найяснішого монархи нема у Відні і що доперва за якийсь час поверне. Починок чекав в семінарі, дякуючи з цілого серця тим добрим людям, що єго до себе притулили. Одно лишень непокоїло старого. Донька і жінка. Вони навіть не знають, де він подів ся.

Так минуло більше як тиждень. Аж одного разу прийшла вістка, що найясніший монарха приїхав.

Починок врадував ся дуже. Дежто другий тиждень сидіти на чужій ласці і без роботи! Цілу ніч майже не спав старовина, дожидаючи рана.

Аж і ранок прийшов. Та волів не приходити!

Починкови сказали те, що мусіли.

З таким ділом, як єго, не допускає ся нікого.

Бідний чоловік мало не зійшов з ума.

Ані розрада, ані потїха, ні щирі слова не помагали.

Надїя, котрою він жив, завела єго. Як би був молодшим, то засукав би рукави, взяв би ся до праці і за кілька літ може би придбав дещо. Як ні, то заробляв би хоть тільки, що нажите потреба.

Але що робити старцеві німичному, у котрого нараз відберуть все: кришу над головою, нивку родючу, ба й віру у справедливість на світі? Що? Розпука.

Кілька днів перележав Починок та завдяки заходам і доглядови добрих людей подужав.

Они постарали ся о карту на желізницю, скинули ся по кілька нових на дорогу та впровадили на дворець.

Так вертав Починок може тим самим возом, що приїхав і з тим самим, з чим їхав. Та, ні! Ще біднійшим став він тепер. Послідну крихітку надії і віри відняли у бідного старця.

ПАН ОБЕРЛЯЙТНАНТ.

З циклю „Чорні душі“.

Кілько разів побачу малого ученика військової школи, тільки й разів пригадає ся мині він — оберляйтнант. Дивлюсь на те надуте личко малого воячка, на ті очка, що так думно і згідно поглядають на звичайних, буденних людців у „цивільнім“ убранстві; дивлюсь на цілу тоту витягнену, ляльковату, мов іно-що застиглу під рукою мистця гіпсову фігуру — дивлюсь на неї і жаль якийсь дивний-дивнеський сяєєсь у серце мині, відвертаю очі, бо дріжу на саму гадку, що те дрібне дитя Марса постигне може така сама доля, яка постигла єго — оберляйтнанта.. І хто буде ту знова виноват?.....

* * *

Єго славили дуже добрим чоловіком всі вояки: і звичайні й однорічні охотники. Підчас муштри, бувало, він і кине ся на кого, накричить, що аж таки добре соромно, іноді то й покарає — назначить пару днів комнатного арешту тай тільки всього. Звісно — покарати треба, инакше зникне військова карність... Але пан оберляйтнант не карав ніколи так, як се лю-

били діяти иньші, ізза котрих бідні людиска теряли марно своє здоров'є, свою силу, або й попадали в знеохоту до життя тай кінчали сю дочасну мандрівку самовбійством.

Та прецінь мав наш оберляйтнант часами й немилі хімери. Тоді єго й слухати не було мило.

Раз пояснював нам вагу жовніра, мілітаризму взагалі.

— Слухайте, мої панове, — казав оберляйтнант, а було се в школі однорічних охотників, — з вас кождий покінчив якусь науку, кождий пнесь тепер висше, обирає собі зване, з котрим піде вже в сьвіт. Є межи вами адепти Ескуляпа, є правники, є й філлософи — ба й один теолоґ заблукав ся — бідачиско! Але котре зване найкрасше? Такого питатя не завдав собі ніхто з вас, знаю певне. Отже розбираймо цілий кістяк суспільної гієрархії по званиям. Медицина — добра річ, чому би ні! Помагати людскости, страдаючій на ліжку болізни — красна річ, етична річ... Але возьмім на увагу бридоту роботи! Такий медик мусить обертати своєю виплеканою рученькою всяку погань, „бабратись“ у всяких брудах, людескім гною і таким иньшім... тьфу! річ зівсім неестетична! Се признає мині всяка здорово мисляча людина. Я знав панночки, що, по простому сказати би, бридились медиками!... Возьмім правників. Що се право? Давнійше право добував здоровий п'ястук, тепер право повертає своє по-важно-строге личенько за мішком з грішми; так, як соняшник за сонцем, вертить ся право за мамоною... Найбільші правники суть звичайно найбільшими розбійниками, бо судять по параграфам своїх часами й драконьских законів а не

що етиці. Ет, що то багато й говорити! Нема нічого доброго і в праві... Про філософів не хоче ся мині навіть і згадувати! Бо чиж то називає ся житєм — те вічне гулюкане на многонадійну гімназіяльну молодіж, котра своїх учителів-просьвітителів так любить, як мій послугач щітку від чоботів! Він уважає в своїм великім розумі, що на сьвітї зівсім не треба би щіток ні смаровила до чобіт, а гімназисти так само задивляють ся на штудерну науку греки й латини і всяких иньших гімназіяльних мудрощів. Я те дуже добре знаю, бож і я перебув якийсь рочок під кормигою просьвітителів (їх звичайно прозиває молодіж „бельферами“!). Стану духовного не хочу я чіпати вже хоть би тому, що бачу й у вас однаковіські на тій точці погляди зі мною, инакше ви булиб усі позамикались у семінарицких казматах. Слідно, що й вам теологія не по нутру. Про иньші звания — от, хоть би торговельні чи промислові — навіть не випадає нам говорити, бо що нам дискутувати про купчиків, кравчиків, шевців-шкіродравців?... Остає одно зване — гарне, величаве. Цілий сьвіт бє поклони перед єго могутністю, хосенністю і красотою. Догадуєтесь відай, мої панове, що в мене на приміті хіба стан військовий. Жовнір — се найкращий стан, оборона дорогої вітчизни — се єго занятє! Нема війська — нема добробуту, нема політичного значія, нема народу!... Сила війська репрезентує державу, народ. . А хто вміє стати чолом проти пострілів ворога, хто грудню спроможен стрітити неприятельське ружє, — той мусить зазнавати поваги й чести в горожан, у сьвіта. Тому то й ми тільки — військові, дізнаємо найбільшої в краю чести, й ми тільки —

іменнож офіцери — маємо і мусимо мати честь, куплену власною кровію — тому й висшу, яснійшу, як „цивільна“ честь!... Панове, — говорив що раз то більше запалюючись наш оберляйтнант, — історія, тота *magistra vitae*, вчить нас, що навіть в мрачній старині почитано військо дуже високо. В Єгипті була каста воїнів одною з перших і дізнавала безграничної шаноби...

— А крокодилі дізнавали ще більшої!... — вирвав ся півголосом товариш-правник, що сидів біля мене.

В школі панувала тишина, тому слова тоті дійшли до уший товаришів. Багато лиць звернуло ся з виразом втіхи і здивованя в той бік, де ми сиділи; дехто й засьміяв ся. Долетіли тоті слова й до уший пана оберляйтнанта. В одну мить гарне єго лице перемінилось, набрало виразу незвичайної злости. Енергічно закроєні уста дріжали, а витріщені очі буквально так і літали по лицям сидячих товаришів, бажаючи знайти винувника, котрому вирвалось те „крилате слово“.

— Котрий дурень посьмів учинити свою ідіотичну замітку? — закричав по хвили пан оберляйтнант.

В сальці тихенько хоть мак сій.

— Се певно котрийсь з тих премудрих філософів, що не вміють навіть як слід ходити по божім сьвітї, а реформувалиб єго на всі боки... Се певно ви...

Сказавши се приступив до мене і допитливо заглянув менї в очі.

— Запевняю пана оберляйтнанта, що й думки не мав я робити які заміти! — відповів я спокійно.

— В такому случаю певно хтось з ваших суєдів. Ви точнісько знаєте хто...

— Не можу сказати хто виповів ті слова, але заразом можу дати і даю слово чести, що не з моїх уст вони вийшли...

В тій хвили встав мій товариш-правник, виправився і певним голосом промовив:

— Я виповів тоті слова, а згідно міні они вирвались, прошу пана оберлейтнанта!

Пан оберлейтнант подивився на него з початку остро, навіть з певного рода презирством (мій товариш мав нещасте належати до „офермів“), відтак сказав рівним, рішучим голосом:

— Завтра зголоситесь до рапорту!

— Ja wohl, Herr Oberlieutenant! — відповів правник і усів.

Пан оберлейтнант кінчав нинішню науку зовсім сухо, без дотепів, якими закрашував почасти свій „виклад.“ Сьогоднішня подія збентежила его.

По науці слідувала коротка муштра, по тому обід.

Оберлейтнант обідав близько нас, в офіцерській менажи.

По обіді відбувались вправи хору, що зложився з самих однорічних охотників. Пан оберлейтнант дозволив в тій цілі хіснувати ся шкільною салькою.

Незабаром він прийшов прислухуватись нашому співови. Похожав він собі по коритарі і від часу до часу пристанув. Крізь відчинені двері лились ід ньому звуки другого Quodlibet-у Лисенкового. Мелодийні пісні настроїли пана оберлейтнанта добре, вигонили з его серця думку про дразливу ранішню подію. Він кивнув на мене рукою, я приступив.

— Красну пісню єспіваєте нині. Вам Русинам позавидувати можна таких скарбів. Колиб я не був офіциром, бажав бим бути музиком. Ага! а що скажете до нинішнього мойого викладу. Як вам подобають ся мої докази про вагу жовніра?

Пан оберляйтнант був з декотрими товаришами як правдивий камрат; тож прецінь були в перспективі офіцирі — єго товариші. Я в него тїшив ся особлившою ласкою. Нераз прощав мині більші „прогрішенія“. Тепер він питає так сердечно, так наївно, єго очі дивились так ясно, що годї було не дати єму отвертого, щирого одвіта.

— Даруйте, пане оберляйтнант... скажіть мині, чи маю відповісти зовсім щиро?

— Того-ж я й хочу...

— Коли так, то скажу прямо, що я проти кастовости, тай оборони інтересів суспільних чи народних не хотїв би я бачити в кровяній купели, тому й...

— Ет, ет! до чого се фільозофование! — перервав мині нерадо пан оберляйтнант, — я казав давно, що з вас далеко кращий єспівак! От, ідіть дальше управляти хором... а заєспівайте ще раз тої... тої... що єспівали перед хвилиєю...

І не докінчивши своєї бесіди, відвернув ся від мене тай став дальше проходжуватись.

Я вернув до товаришів-єспіваків, утїшений оцінкою пана оберляйтнанта, що з мене нездалий вояк...

За хвилию полилась пісня одна, друга... А пан оберляйтнант слухав тих сердечних звуків...

Чиста була душа, добре було серце в того пана оберляйтнанта, та погляди на сьвіт, на жите були певне не єго...

Їх треба було перелицювати...

* * *

Цілий рік з верхом уплив з того часу, коли я віддав „цїсареві, що цїсарске“. Правду казав пан оберляйтнант: не було з мене великої потїхи для армії, хоть здоровець був собі не аби який. Так що-ж! мілітарні доктрини не ймались душі, чудернацкі погляди на сьвіт крізь бочиці, засмаровані василїною від ружя, заковчені димом стрільного пороху, не промовляли — не прилягали нїяк до серця. Вийшов я з війська в сьвіт, щоби віддати знову людям що людське. З паном оберляйтнантом розпрощався я сердечно, мов би друг із другом. Добра була душа! Опісля ми часто видались то на вулиці, то в кофейні, то й на концертах, бо, як сказав я, пан оберляйтнант дуже любовався в музиці. Все ми витали друг друга вельми приязно. Та ніколи не думав я, нї в сні минї таке не приснило ся, що з тою особою пана оберляйтнанта звяже судьба коли будь мої гадки і спочування...

Іду раз дорогою задуманий. Чую, хтось здоровить мене словами: добрий день, панови! Оглядаюсь, а за мною військовий послугач пана оберляйтнанта.

— А, здорові були, Степане! А що там доброго коло вас чувати? — питаю послугача.

— А дякую вашецї за ласку! Та добре, Богу дякувати!

— Якже там має ся пан оберляйтнант? Здоровий, веселий?

— Пан, оберляйтнант, кажете пане, — та пан оберляйтнант здорові також, Богу дякувати. Пан оберляйтнант...

І Степан замняв ся, немов схопив сам себе за язик. Слідно було, що хотів сказати щось важного, та побоював ся чого-то.

— Ну, що пан оберляйтнант? Кажіть, що маєте казати. Се мусить бути щось цікавого. Не бійте ся, аж вам лиха не заподію, — став я умовляти Степана.

— Та вже скажу, за то ачейже мене не повісять! — відповів жовнір тай, скробаючи ся поза ухо, додав: Пан оберляйтнант тепер чогось не такі, як були перше... Посмутніли, дуже посмутніли. Як прийдуть в ночі до дому, то як стануть вам ходити по комнаті, то так ходять тай ходять зо дві години тай все щось думають. Раз мене таки зібрало на відвагу, встаю з ліжка — оно в передпокою — йду до пана оберляйтнанта тай кажу: Прошу пана оберляйтнанта послухно, оно був би вже час положити ся спати, бо то шкодить здоровлю пана оберляйтнанта все тай все так ходити, не досипляти ночі, мучити себе...

— А пан оберляйтнант що на те?

— Ет, кажуть, що ти знаєш! Іди краще спати. Не твоє тут діло! — і подивили ся на мене, але не так остро, як то вони уміють, тільки так якомсь жалібно, що мене аж вхопило за серце. Ну, хоч я й жовнір, то все таки серце маю людске. Пішов я спати, гадаю собі: ну, вже то щось недоброго коїть ся коло мого пана. Правду той казав, що тоті пани все собі шукають якоїсь біди, щоби їх навчила, що то значить жити... Ну, тай пан оберляйтнант написали собі видко також якусь біду...

— А від коли се таке діє ся з паном оберляйтнантом? — питаю.

— А вже десь від трьох або й більше місяців...

Я розпрощав ся зі Степаном і завернув домів. По дорозі роздумував над його оповісткою. „Від трьох бо й більше місяців“; гм, гм, — се значить від пори балів і концертів у Львові. Яж собі й пригадую, що єго бачив на концертах і на бали. Ба, на двох, ні — навіть на трьох балях. Там він присікав ся до моєї знаомої, гарної білявиночки, що славилась дуже образованою і гарною панночкою. Ходили глухі вістки, що він має намір старатись о її руку. „Нічого й казати, — говорили деякі, — добрий має смак сей оберляйтнантиско: дівчина гарна, образована і богата. От тобі й на! Як би то таке щастячко усьміхнуло ся до нашого брата, „цивіля“ — де там! Очи й серце панночок знімають ся тільки до зьвіздок на офіцирскім ковніри...

Оттаке то я собі пригадав. Було се й справді перед близько трьома місяцями. Аж тепер минї стало ясно. Оберляйтнант відай влюбив ся в красну білявиночку. Але чи здобув же єї серце? Не така се легонька річ. Лекше здобути сильно укріплену твердиню, як серце розумної дівчини. Ба, пан оберляйтнант, той переможець дівочих і жіночих сердець, сокрушив з певністю й серце красавиці.

Але чого він з тої пори так посумнів страшенно. Вже й сам пару разів єго бачив, розмовляв з ним тай не міг не запримітити величезної зміни єго успособлення. Дивне диво, — здаєть ся й нашого побідителя побідили. Але хто, але чим?...

Згодом-перегодом стрінулись ми оба в домі моєї знаомої білявиночки. Крім нас було ще пару молодих парнів — самих добрих знакомих. Пішли всякі забави, понесли ся сьпіви, котрим акомпаніювала на фортепяні хороша властителька. Оберляйтнант глядів на неї з подалеку як на образ. Підчас забави відзначувала панночка своїми взглядами особливо одного молодого філлософа, що був ще товаришем єї дитинних літ. Забава від часу до часу уставала, переходила на поважнійшу дорогу, розмову на тему інтереснійших питань суспільних.

— Пані хотіли записатись на університет, як зачуваю, — сказав оден з молодих людей, звертаючись до красуні.

— Так, пане, але поки що мусіло остати се лишень хорошою мрією, бо знайшли ся перепони і то з боку вчених університетских професорів. Не випадає — повідають — приймати нам женьщин на університет. Се-ж новина! Сьвіт подивує ся такій диковині... І так мусіла я остати дома пильнувати цьвітів...

— Шкода, велика шкода!

— Не всіж так думають. Деякі люди зовсім инакше задивляють ся на питанє студий університетских для жіноцтва. Як ви думаєте, пане оберляйтнант? І ви против тому, не правдаж?

— Пані дуже не ласкаві до мене, — відповів оберляйтнант, — чиж у всьому я мушу ріжнитись від иньших людей?...

— Славно, пане оберляйтнант, славно! І ви з нами — сеж поступ! — закликала панночка.

Розмова перейшла незабаром на иньшу тему. Гості стали розходитись поволи домів.

Оберляйтнант сїпнув мене за рукав: Підемо разом! — шепнув. Добре! — відповів я.

Ми йшли довго не говорячи до себе майже ні слова. Кождий бував зі своїми думками. Нараз питає мене оберляйтнант:

— Як вам подобаєть ся панна Омелїя?

— Нічого собі, гарна й розумна дївчина! — повідаю.

— Тож то й є! Сеж одиниця межи дївчатами!

— Ну, славити небеса, маємо вже таких спорий гурток. Сьвітає в головках дївочих: and're Zeiten, and're Vögel, and're Lieder! Так, так, пане оберляйтнант.

Розмова урвалась. На розі одної улиці хотїв я попрощати мого товариша та завернути в бік моєї хати.

— Слухайте пане, поступіть зі мною на конячок! — промовив оберляйтнант. — Спати єще час, спічнете доволі. Минї хотїлоб ся з вами так дещо погугорити. Добрий ви чоловіча... Поступім осьде!

— Добре! За старшиною хотьби в огонь! Я ще не призабув славної військової „практики“.

— Шутки вам, шутки в головці, мій друже, а менї не до того, відповів оберляйтнант доволі елегійним тоном.

Ми випили по парі коняків та оберляйтнант поставив нове дивне внесенє: напиймо ся чаю з вином. Мене трохи морозить! додав по хвили.

Що-ж було діяти. Сїв я пити чай. Але того чаю виливало ся вже доволі багато. За кожною майже чаркою, скропленою щедро вином, ставав пан оберляйтнант горячішим, го-

віркійшим. Розказував про всяку всячину, споминав часто імя білявиночки. А я — слухав.

По якімсь часі промовив до мене з виразом певної таємничости:

— Слухайте, пане філзофе, скажу вам цікаву річ. Але нікому, ані чичирк!

— Слухаю, і нікому ані чичирк!

— Я залюблений — чи вірите мині?

— А чомуж би ні? Або се таке страшне? Я також маю щастє чи нещастє любити ся. Се по людях бігає! Алеж ваш предмет любови гарний мусить бути, гарний! Певне яка мільоньска Венера!

— Отже слухайте, — вів свою річ дальше пан оберляйтнант, — слухайте, лиш не перебивайте... Добрий ви чоловік, лише часто даєте волю широкій краснорічivosti... Тепер — ша!

Я сказав, що я залюбив ся. Так — і то горячо, шалено, майже безвихідно. Бо вихід лише такий: жити з предметом моєї любови, або мені не жити... До тепер я не знав, що значить сила любови, бо й не знав сильних женьщин. Не знав я таких, перед котрими я падав би ниць. Мати природа не поскупила мині, як бачите, фізичних дарів. Тай спосібности до науки були гарні, але я їх не вихіснував. Досить було мині того, що я всякій жінці подобав ся. Я не знав відпор. Добрий стрілець робить все „овалі“, так я все поцілював жіночі серця... І гордий був на те і мав поважанє в товаришів. Та от знайшла ся одна, що сказала прямо: Не можу любити офіцирів. Они пропагують кастовість — се ідіотизм. Всякому вони відмовляють чести, привласнюючи єї для себе, пришпилюючи на зьвіздки, на медалі, що

їм блищать на грудях... Так она сказала — наша білявиночка...

— Так ви про неї? Інтересно...

— Алеж не перебивайте! Про неї, про неї говорю. Могли ви те догадатись заздалегідь... На таке dictum aserbum я став боронити нашої офіцерської честі. — Ви ще й бороните того неможливого стану! відрізала мині панночка. З чоловіком таких поглядів, що видко впоїлись ему в серце, я мала би получитись на віки, віддати ему своє серце, що любить цілу, цілу людскість, а передівс'м тих бідних, страдаючих, котрі в кривавім поті чола працюють на всяких лежнів?... Ні — ніколи... Сказала рішучо. Я спробував боронитись, звинятись. Не допомогло. Я поніс від неї гарбуза, першого гарбуза в моїм життю!... Ну, і послідного...

Оберляйтнант замовк на хвилю, опісля говорив дальше:

— І щож я тому винен, що в мене впоїли такі засади, що йдуть як раз в розріз зі засадами иньших людей? Мої родичі багатого роду. Малим ще призначили мене до війська. Буде тобі, казали, там дуже добре. Я в гімназії навіть учитись не мав охоти. По що — я-ж преці мав іти до військової школи. Принялиж мене до неї. Урадувалась мати, втішались сестри, братя, батько. — Ладний наш офіцирик! — мовляли. Виріс же я, став кадетом, опісля й офіциром. Родичі тратили голову з утіхи. Дівчата сходили ізза мене з ума. Дівчата — все діти: їх бавлять ляльки вже з дїтвачого віку, їх бавлять краски. Тому то й люблять військо — офіцирів з ляльковатою поставою, у йскравій одежині, в блискучих шеломах... Пильнуй-же тепер офіцерської честі, мій сину! — мовив до мене батько, дуже

часто, — се найвисша честь смертельного! — Нема над військовий стан! — кричали мині за-єдно в ухо військові педагоґи. Ну, я знав заховувати честь, визивав до двобоїв і побіджав своїх суперників. Імя моє було страшне для шуткарів... А нині, а нині?... Я нині побіджений! Бачу, що в мене зівсім не має сили. Капітулювати не хочу, бо не можу. Дальше жити — не знаю, чи буде відвага. Тяжко! Кривава тота честь!...

Оберляйтнант затих на хвилю. Їго лице палилось, як грань, очи сьвітились горячково. Він став говорити дальше:

— Знаєте пане, признаю, що далеко щасливий від мене найбільший — як то в нас повідають — „цивіль“, від мене — офіцера. Він вже привик, що єму всякий краде честь, обшарпує немилосерно — то й живе, не турбуючись про нічо. А я з тими блискучими зірками на ковніри маю знести те, що прожив гарне житячко з замкненими на сьвіт і правду очима, маю знести тоту погорду, що так явно висказали мені малинові усточка?... Га, скажіть?

— Пане оберляйтнант, не вжеж ви задумуєте що страшного?...

— Що? я?... щось страшного? Хрань Боже! Чиж я що подібного сказав? Звідки таке зачне? — питає доривочно і неспокійно пан оберляйтнант. Він допив решту чаю і сказав: Час би нам хіба до дому!

Ми вийшли з кофейні та ступали міськими плянтами, де лежало купами зівяле листе. Шипотіло оно до нас таємною своєю мовою...

На згибі найближчої улиці ми розпрощались. Оберляйтнант стиснув мою руку сердечно, сильно.

Тільки я його й бачив...

* * *

За пару днів появилась у львівських часописах сензаційна вість: „Вчера перед вечером застрілив ся у власній комнаті оберляйтнант Х. Самовбійник був особою знаною з концертів і балів, де слив ізза своєї мужескої красоти і тїшив ся симпатіями жіноцтва. Причина самовбійства невідома. Ходять вісти, що причиною тому нещаслива любов, а також і американський двобій.“

На сій дзеникарській ляконічній нотатці й покінчило ся.

Ніхто й не знав, яку ролю відіграла тут немудро впоєна кастова честь...

Мині жаль було одної гарної людини, що змарніла з тими скарбами серця..

Відень, 20. XI. 1897.

Сильвестер Яричевский.

ТУМАН.

Образець суспільний — написав М. Кордуба.

I.

Отсе сего місяця вже в третє зайшов до мене мандрівний переплетчик. Двічі я єго відправив; не мав бачите часу займатися сею справою. Раз були гості, а другим разом виїздив до хорого. Тепер я кинувся у свою „бібліотеку“, витягнув три річники „Епархіальних відомостей“, два календарі та метрику. Все те поклав перед ним.

„Чи то вже все?“ — поспитав він, перекидуючи книжки рукою.

„Тимчасом все“.

Не гаючись, викинув подорожний з мішка своє майстерство і забрався до роботи.

Я став єму приглядатись. Був то молодець, років з двайцять кілька, костистий, широплечий. Але від першого погляду було пізнати, що сили у него не много. Лице мало вид якийсь перепуджений, недовірчивий, і та ціха виступала ще різше, коли я заговорив до него. Черти лица погані, хоч симпатичні, ніс широкий, мабуть чи не розбитий, очі глибоко впалі, кости горішньої щоти повиступали мов горбки. Ціле

тіло марне — лиш шкіра та кости. Мабуть не розкішне житє вів! Одяг сильно занедбаний, у вічний був незгоді зі собою; видно не на одну особу роблений, а до того, помараний красками і клейстром, робив прикре вражіне.

Роботу свою робив прихожий з вільна, по-важно і систематично. Притім від часу до часу кидав неуспокійним поглядом на мене. Моя вперта обсервация мішала єго і непокоїла видимо; коли наволікав голку на нитку, руки почали навіть нервозно дрожати.

Мене стала цікавити ся людина. Що він за один? Яким чином став мандрівним переплетчиком? Менї чомусь-то видало ся, що молодець не був призначений до такого житя, що він зазнав лучших хвилин. По чім я се зміркував не знаю; але мене кортіло дізнати ся про єго судьбу.

Так і почав я з ним розмову про єго ремесло, чи великий дохід має, чи много роботи. З разу мовчаливий, ставав прихожий що-раз то більше говіркий. Коли я почаствував єго двома лямпками вина, язик розвязав ся у него цілком; він став розказувати свою минувшину:

II.

Я син попівський. Мій батько сидів на середній парохії і годував нас семеро: трох синів і чотири дочки. Я був з ряду третій. Вже від самих найраньших літ судьба була мачохою для мене. Мати по моїх уродинах якось захворіла, то й до мене найняли мамку. Під єї догляд мене зовсім віддали, не турбуючись ні про що більше. А мамка — звістно як чужа — не дуже й піклувала ся своїм годованцем. Обставить було кріслами тай заставить грати ся ку-

клою. Я сидів було зразу супокійно, починав відтак плакати, кричати що сили, але на се ніхто не звертав уваги. І звичайно я викричався до схочу, засипляв між своїми чотирма кріслами. Чи мало разів, через недогляд, доводилося мені впасти з ліжка або стола. Ось і пам'ятка з сего часу — докинув по хвилі, показуючи на свій розбитий ніс.

Се й оставило свої сліди на пізнійше. Прийшла пора науки. Мене віддано у сільську школу. Там навчився я лиш різних способів, як викручуватись від книжки. Відтак почалася домашня наука. Всі завзялися зробити з мене мудрого. Батько, мати, старший брат, піднималися на переміну вести моє шкільне виховання. Наука була доривічна без системи, а до того я був тупоумний, не розвинутий як слід. Мене хотіли навчити відразу всего, а коли я не розумів то сварили і били. Через вічне галюкання і гоніння до книжки остогидла мені наука до сеї ступені, що волів, коли мене де посилали, давали иншу роботу, куди лиш утечи від проклятої книжки. Мене називали „туманом“ і звільна став я попирачем та мусів сповняти всі прикази не лише родичів, але й братів та сестер.

„Так ви вините рідню в тім, що збилися з властивої путі?“ — спитав я зі співчуттям.

Молодець глянув допитливо на мене а відтак усміхнувся.

„Хрань Боже! Се мабуть вже було так призначено. Так зложилися обставини.“

„А чи не давали вас нікуди з дому до школи“ — питав я далше. — „Може між чужими мали-б більше часу та охоти до науки?“

„Власне хотів вам се сказати“ — відповів він. — „Я був цілий рік у одного учителя в околиці, що славив ся добрим педагогом. Однак сей відслав мене домів кажучи, що з мене нічого не буде. Мені тогди минало 14 років; тому батько рішив ся віддати мене до ремесла. Случайно мав у Львові знакового переплетчика і ось я перебув у него три роки. На отворене свого краму не було у мене гроший, тому їзджу по селах і збираю роботу, яку люди дадуть.“

Оповідючи сесе не переривав зовсім роботи. На лиці не видно було найменшого зворушення. Очи гляділи однако бездушно у перед.

„Однак“ — замітив я — „ви мусіли десь учитись. З бесіди вашої виходить, що ви не такий неук, як себе тут змалювали.“

„От від часу до часу читаю. Коли хто дасть мені яку книжку до справ, до дому, рідко случає ся, щоб я її цілої не прочитав, хоч часами не сплю цілими ночами. Тепер вже не жахаюсь так книжки як уперед — але се вже за пізно.“

При тім рушив нервозно раменами і викинув недопитий келишок аж до дна. Послідні слова видно залоскотали его в горлі.

На дальші питання відповідав вже лиш кивненем голови. Вечером, коли покінчив роботу відійшов поспішно, хоча я задержував его на ніч.

*

*

*

Сеї ночі не міг я довго заснути. Худе лице переплетчика все пхало ся мені у вічі. Я питав себе: Чому чоловік, у котрого розвій не йде після пересічного шаблону, засуджений бути покидкою суспільности?

Но на се питанє я не находив відповіди.

Жите і страждане і спіймане і смерть і муки і прославлене
преподобного Селедія.

Скривати тайну царськую
Потрібно і конечно,
Бо як її розпапляєш,
Загинеш набезпечно.

Та крити Божії діла
Негарно, навіть грішно:
Не скриєш Божої хвали,
Лиш сам загинеш вічно.

То й я лякаючись судьби
Раба, що на розробок
Повірений йому талант
Без діла скрив у сховок,

Бажаю оспівати вам
Що стане духу мого,
Жите, страждане, муку й смерть
Селедія сьвятого.

Хто були родичі єго,
В якій жили країні —
Не звісно; сам він з малку жив
У водяній пустині.

На вічний взір аскетам всім
Не їв він хліба й мяса;
П'явки і хроби водяні —
Єго вся страва ласа.

Олію, молока, вина
Не заживав він з роду,
Для дужшої покути пив
Морську, солену воду.

Думками Бога хвалячи
Держав обіт мовчання
І ані слова не прорік
Від роду до сконання.

Важке зітханє, се була
Єго мольба глибока:
Весь вік прожив зітхаючи,
Не зажмуривши ока.

Не мав він дому ні житла,
Лиш сам пісок та скали;
Мав плащ один із острих блях,
Що в тіло повростали.

Та на сьвятого напосівсь
Один король сердитий,
З оружєм і дрéкольми
Пішов його ловити.

Пророцьким духом чуючи,
Що час його зближав ся,
З пустині вибрав ся сьвятий,
На сьвітло показав ся.

Тут вороги обпудали
Його кругом сильцями
І до царя взяли ся гнать
Страшними палицями.

Та цар безбожний крикнув: „Гей!
Беріть його, тримайте!
Йому живіт живцем поріть,
З його нутро мотайте!“

Для болю дужшого велів
Солити сьвіжу рану,
Та тим ще злість не наситив
Мучителську, погану.

Живе ще тіло у бочки
Велів він натоптати,
Поганцям хтів таким як сам
Ті моці в дар післати.

Не допустив всесильний Бог
До крайнього скандалу,
Щоб моці праведника йшли
Поганцям на поталу.

Три дни й три ночі вітер бив
Судно на Чорнім морі;
Вже думав цар: скінчив ся сьвіт,
Погасло сонце й зорі.

Аж сам Селедій мученик
На них змилосердив ся
І моряку одному в сні
Прославлений явив ся.

І мовив: „Бог за смерть мою
Карати вас не буде,
Та труп мій вивезіть на Русь
Між православні люде.

„Нехай вони в великий піст
Жиють із тіла мого
І славлять Бога й згадують
Селедія сьвятого.

„Най постять так, як постив я,
Доступлять в Бога ласки:
Їдять мене і воду пють
І ждуть сьвятої паски.

„Як їх патрон я відчиняє
Ім буду неба брами,
Пісний Селедій — рай знайду
З пісними Русинами.“

І сталось так, І від тоді
Всі Русини голодні
Селедія сьвятого чтять.
Дивні діла Господні!

Іван Франко.

Із гір Гімаляйських.

[Одна картина з подорожних споминів, списана по поводу депутатії у Відни.]

Передне слово.

Там у Гімаляйських горах живе собі народець. Сіккім звуть ся они. Живуть по сей та по той бік гір Гімаляйських. По сім боці числять ся они підданцями Empress of India, по другім боці они підданці царя китайського.

Віри они буддійскої. Мають свого — як би то сказати протопресвитера в горі Ласса [після англійських карт Lhassa]. Всі Сіккімці узнають его головою церкви буддійскої. В давні часи був він вибраним владикою — заступником прав сіккімського народу. Ті часи вже минули, а все таки сяку-таку власть він має. Звістно-ж „The church and the sword rules the world“ кажуть Англичани — „Säbel und Krummstab verträgt sich immer gut“ кажуть Німці; як оно по сіккімски, не знаю.

Початок.

Настала раз буча в англійско-індійській імперії.

Сіккімці народ цікавий, жвавий і головно ретельний. Кому віру запряг, слово сьвяте дав, то й додержить.

Коли я їх бачив в Гімаляйських горах з оселедцем на вибритій голові, в широченних шараварах, нагадували они мені козаків, котрих я не бачив, а лише з образів знаю.

Viceroy [віцекороль] англійський пустив універсал: „Чиню усім козакам і посполитим і кождому з осібна відомо.... Вставайте хлопці! ратуйте державу! Queen [королева] of England, Ireland and Empress of India.“

Встали, ратували. На варті навіть стояли в Windsor-i. Кажуть, на иньші реґіменти годі було спустити ся.

Середина.

Роки минали. Инакші часи настали, инакші порядки. Торговля і промисл почали процвітати. [Так стоїть в Acts of parliament.]

На виставі, котру устроїв „край“ та котру відвідав сам Duke of Wales, показав ся ясно усему сьвітови поступ, культура і цивілізация.

Однак мужики Сіккімці не йняли віри сему „процвітоти“. Їм стало тісно. А треба ще знати, що мужик сіккімський на поживу дуже умірений. Бараболя! бараболя! бараболя! Добре ще, що віра їх буддійська наказує богато посту, так они постять, постять аж курячі сліпоти дістають.

Між ними пійшла гутірка, що там по тім боці Гімаляїв дає цар китайський землю з лісами, пасовищами і всякими достатками, та ще

й людей добрих закликає. От пустились Сіккімці у той рай блаженний, притьмом пустилися в обітувану землю туранську.

Зачудував ся світ! „Та як же з-під ліберального правління, із-під законного скиптра, із-під конституції [у Сіккімців є свого рода нове видане конституції] та у ярмо китайське? Се неможливе! се інтрига! се воняє тaelами китайськими!“

Ловлять Сіккімців по горах, по вертепах, ставлять перед суд. Судять та засуджують за головну зраду §. 1892 кодексу карного. [Мені розказував один суддя, котрий мав діло з сею справою, що раз привели перед суд жінку, зловлену на горячійм вчинку утечі. Переправлялась через річку граничну з троїма дітьми — зловили. Перед суд з нею! Она тремтить, плаче, діти на-пів голі ридають. „Хліба дайте!“ просять. „Я — казав мені суддя під секретом — пустив її на волю, хоч провиня утечі була ясна як на долони, лише наказав строго, щоб її дати під надзір, аби ще раз не втекла.“ Але се тайна. Таких тайн я знаю більше, лиш не сьмію розказати, бо повірено мені їх під словом чести.]

І стало спокійно. Мір і благодать!

„Тяжко жить на світі, а хочеть ся жить“ — роздумують Сіккімці за своїм поетом.

Не можна в Туран — давай за Океан! На „нашій не своїй“ землі вже жити годі! Ще й плакати не дають! Все одно, де пропадати! Не мож у Туран, давай за Океан!

*

Зібрались на раду оставші Сіккімці. „Нужда! нужда! нужда!“ Тільки й бесіди було.

— Ідїм до Queen — до нашої матери! — загомонїло з одного кута.

— Ідїм, ідїм! — відгукнув ся увесь збір. — Най матір зглянесь на нас бідних. Вісегоу наклепав на нас... Самі йдем до матери та розкажемо, що нас болить, що нам щемить у серци, що нам жити не дає...

І вибрали сердеги з поміж себе послів, та вибрали цікавіших, щоби, мовляв, не застрашив ся перед маєстатом та щоб усе достоту розказав, як і що.

І сталось чудо невидане! По улицях столичного города показались чубаті голови, широкі шаравари, опанчі і клепанї — та все кружляли коло королівської палати.

— Оттут живе наша матір! Побачимо її ясне лице. Завтра пійдемо та все розкажемо.

Конець.

Тут усього по порядку розказати годї, бо вісти суперечать одна другій.

Одно лиш певне, що вірних Сіккімців не впущено до палати. Не то до сїний, але й у двір не пустили. А они сердечні так щиро надїялись, що хоть у вікні побачать ласкаве обличє своєї матери. Лише щось пятьом людям дали дозвіл явити ся у неї з чолобитєм вірнопідданих Сіккімців. Та ще розказують, що матір ані словом не розпитала їх про жите-бутє, та ще й докорила, особливо тим, що були із жреців буддійських.

В тім дїлі відомо лиш те, що Вісегоу, побоявшись о себе, поснішив чим мога скорше перед обличє Єї Милости. Може знов що на-

клепав на Сіккімців! Вже-ж мілїйша своя біла кожа нїж кожа blackman-ів — чорних мужиків.

Напевно-ж відомо ще лиш таке: Один з головних радників, той, що орудує грїшми взятими з Сіккімців, поганьбив їх таки на добре: „Ви сякі-такі сини! з-відки ви гроший набрали їхати такі сьвіти?!“ А коли бідні Сіккімці божили ся на свої чуби та на латані опанчі, що поїхали за своє та що у них не то tael-ів але й anas-ів нема, то він відгукнув ся на них: „А все таки у вас гроші є, коли робите собі такі прогульки... Ви богачі! Я вам покажу! Податки на вас!“ — і лопнув дверми.

На сїм справа скінчила ся.

Post scriptum.

Не вже-ж скінчила ся?!

Подаю ще кілька заміток, слів і думок, які мені удало ся захопити з уст вертаючих Сіккімців. Метушня і гамір був великий. Тяжко було все зрозуміти.

— А що-ж то ми? чи ми піддані другої кляси? Наш лише чорнять, підозрівають, ганьблять... Чи то має бути метода до впоюваня в нас вірнопідданчих чувств?

— Пст! тихо! мовчіть! В серце заховай собі кожний те, що думаєш...

— „Малчать... по сему бить“ — то лише в царстві тураньскім! У нас конституція.

Тут счинив ся страшенний гомір.

— Пст! поліція! поліція!

Потім знов:

— На яку нам тепер ступити?

— Чим гірше, тим лїпше. Чим дужче нас тиснуть, чим тугїйше нам стане, тим лїпше

для нас. Полова відділить ся від зерна. Останесь сама криця. Криця.. зуби.. Від'їдай ся!

— А як і криці не стане?

— Так пропадай! Котюзі по заслужі. Коли не вмієш жити, так загибай!

Потім знов:

— Ліси, пасовиска, — відозвав ся з кута котрийсь мужик Сіккімець.

— Так, так! більше простору, більше воздуха для мужика і мужицкої праці. Се оклик, під котрим нам лучити ся та не спорити про марниці...

— „Justitia fundamentum regnorum“ — читав я на воротах королівської палати.

— „Gerechtigkeit“ то оклик і нашого Viceroy.

— Був дід Монька, мав ся з-легонька, черап'яна хаточка, капустяна шапочка — ладна се байочка, чи ні?

— Nimmst Dir was, so hast Du was!

Tra-la-la! tra-la-la!

Я. О.

З „поезій в прозі“.

АНГЕЛ-ЗАТОЧНИК.

В ясному небі прогрішив ся ангел.
Справедливий Єгова післав єго заточником.

І мав блукати ангел-заточник по сьвіту, доки не виконає діла, котреб оживотворило який народ.

І пішов ангел сумуючи та роздумуючи над тим, що єму такого доброго вдіяти.

І він побачив народ, що карав ся біднотою.

І подумав ангел: Принесу єму великі скарби, котрі піднесуть загибаючий народ, подвигнуть з того убожества. Та голос єго серця відповів на те: Не всі-ж еще народи щасливі, котрим небо подало багатства. Треба мати силу, щоби задержати скарби у своїй власти, инакше загарбає їх який хапчивий сусід.

Потреба сили, треба вооружених рук багато, треба кріпких мурів твердинь, а жити ме народ до віку...

І знову майнула гадка в ясній ангельській головці: Були народи, що мали крицеву силу, мали багато оружя, про те однак загинули. Треба чого иньшого...

І йшов ангел далше сумний-сумовитий, бо не находив ради у своїй думці.

І прийшов у край, де жив хороший нарід, що говорив милозвучними піснями. А піснї тотї єго були, як єго красна земля, перепоясана срібними лентами ручаїв-рік, уквітчана майскою зелению, прибрана в діядем піднебних вершків-гір, сияючих білими покривалами снігу. Але сам нарід загивав в чужім ярмі, сини єго кланялись низенько сусїдам, ішли в найми до них... Матері не плекали — не поїли своїх синів народною гордостію, не вчили любити своєї вітчини.

І призадумав ся ангел-заточник. — Тут моя жатва, тут моє поле! — сказав і пішов урадуваний в глиб того краю. Ішов від хати до хати і голосив матерям і донькам народу своє слово, що гудїло дзвоном воскресеня.

І встало в краю нове житє: виростали сини, що почутє народного самоповажання висисали з матерніх грудий. І стали вони богатством, силою, зашитою упадаючого народу, піднесли єго. А Єгова простер свою руку до ангела-заточника і сказав: Ходи, моє дитя, знова до мене, бо добро — бо воскресєнє народу сотворив єси; ти підняв єго через єго доньок...

Завитай же і до нас, ангеле-воскресителю!..

Відень, 20. XII. 1898.

Сильвестер Яричевский.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

Вечером забавляв ся невеличкий кружок молодих людей. Гамір бесіди, звінкий сьміх, стукіт склянок зливали ся в дивний якийсь шум. Дим із цигарет клубив ся над головами сидячих і додавав групі принадної малевничости.

Один із гурту показав особливо веселий настрій. Русявий, з принадним лицем, молодець, вує ледви що засіяв ся.

Раз-у-раз кидав дотепами та заходив ся щирим реготом, показуючи рядок рівних, білих зубів.

Нечайно витягнув годинник, глянув і схопив ся з місця.

Всі счудовані поспитали кудя йде.

А той повів лиш гордим, триумфальним зором по товаришах; усьмішка вдоволення заграла на устах.

„Маю днесь стрічу з панею Н..... Її муж виїхав на кілька днів“.

І посвистуючи веселу пісоньку віддалив ся легкою ходою.

Мині довело ся раз бачити бідолаху, що принуджений голодом ішов у темну ніч красти. Наріканя жінки і плач діточок пхнули его на сю дорогу.

Він дрожав мов у лихорадці, лице було біле як крейда. Все приставав і оглядав ся бо-язко на всі сторони, мов вагував ся. Уста шептали безвідно слова молитви.

Его відтак осудили злодієм і кинули у тюрму.

А той іде красти своєму приятелеви найбільше добро — супокій домашний. І то йде з лицем задоволеним, веселим, сияючим...

Его відтак величати-муть львом сальоновим.

М. Кордуба.

КАІН.

Втихій, братній любови жила людскість.
Дні минали їй мов чарівна мрія. Голубе,
непроміриме небо висіло над головами спокій-
них жильців земского раю мов прапор, що да-
вав запоруку вічного мира. Люди були, як ан-
гели; душі і серця їх чисті, як тота ясна шата
херувима.

Бачив се дух пекольної злости і жаль ве-
ликий лоточив его серце. В ньому зродила ся
велика зависть, страшна — як адска семиго-
лова змія, про котру доселі оповідає собі про-
столюдин...

І прикликав дух злости, свого послужника
біса, дунув на нього і сказав:

Іди на землю, вчини те саме першому чо-
ловікови, якого побачить твоє око!

А він пішов і вчинив его волю: в чисте,
добре серце чоловіка засіяв люту зависть, жев-
ріючу пекольною гранею...

І від тої пори встало иньше жите на сьвітї,
перемінилось его красне лице.

Запалахкотіли від тої грани спокійні люд-
ські оселі, знялась страшна пожежа...

В оливному гаю полилась людска тепла
кровця: брат убив брата. Над головою брато-
вбійця загомонів голосний отцівський проклін —
заголосила мати...

З оливного того гаю пішла мара червона, страшна, ненаситна. На широких полях, на цвітистих левадах — в очах ясного дня затріпотались людські тіла в смертних судорогах...

Ішла мара, кров розливала, кровію напувалась, в крові купалась, в крові топила людей, — ішла мара... А перед нею лунав голосний, серце прошибаючий крик-плач — — се було її грізне ім'я: війна!..

Коло неї ступав її поклонник, її робітник. Очи, що вже білками заходили, поглянули на него, а дріжучі, бліді уста вимовляли його ім'я з проклоном...

А він ішов далше по трупах, по трупах і кланялись йому царі-престоли й народи... І доселі ходить він — сильний, проклятий — Каїн...

Відень, 20. XII. 1897.

Сильвестер Яричевский.

МИЛОСЕРДЄ.

В ресторані сиділи два молоді чоловіки при пиві. Курили папіроски і балакали.

Розмова йшла про гуманність. Нарікали на брак милосердя у теперішньої суспільности, брак співчуття до нужди клас убогих.

„В загалі треба замітити, що егоїзм зріє послідніми часами страшно“ — говорив один, пускаючи клуб диму. „Всякий дбає лиш про своє черево!“

„Великанська нужда, котру стрічаємо на кожнім кроці, вказує, що параситизм капіталістичний мусить найти свій кінець“ — докинув другий.

Крізь відхилені двері всунула ся стара, згорблена жінка у лахманах. Наблизила ся до стола і простягла дрожачу руку.

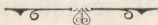
„Рушай відсіля!“ — гримнув молодець, що сидів блище дверей. — „Десь та погань всюди влізе!“

Жінка лиш глянула слезавим оком.

„Кельнер! чому не викинеш сеї жебрачки!“ — крикнули оба розлючені. — „Ще й тут не мати-мем супокою? Гарні порядки, нема що казати!“

Кельнер сповнив свій обовязок. Однак наші панове не вернули вже до початої теми.

М. Кوردуба.

КОТЯРКА.

Киць! киць! ходіть, мої пестії, мої одинокі
друзи! З усього — з усіх на світі ви
мині остали вірними тай проводите мене в тій
нудній вандрівці життя, котики мої солодкі!...

Було колись гамірнійше коло мене, були
колись люди — свої — рідні. Тепер я одинока.
А про минувшину й згадати немає охоти. От —
жите — звичайне таке, буденне, як і в інших,
подібних до мене... Був отець, була матінка —
та не конче то вони любили мене — дивачною
звали, бо не гляділа я на світ крізь очіцї
практичності. Я поїла ся мріями, про добрих
людей з чистими душами, я вірила в любов,
ідеали... І любчик був, що серцю принав до впо-
доби. Він — здавалось — пропадав за мною.
Не хотіли родичі дати мене за него, бо вбогий
був. А я сказала, що за иньшого не піду, радше
ждати му сивої коєи. Я стала уперта, бо вони,
рідні мої, були закаменілі на мою просьбу, не
хотіли вволити волі моему ридаючому серцю.
Відійшов мій любчик від мене, відійшов, щоби
получитись на віки з иньшою, котра може не
могла его так любити, як я.

А людські язика — прокляті вони! — до-
несли мині, що й він, любчик мій, не любив
мене, удавав тільки, щоби з моєю рукою загар-

бати мамону, віно мов. Люди казали, що він сам до того признав ся...

Серце мало не пукло з жалю й досади!

Родиною незлюблена і не люблена любим, котрому несла найяснійшу любов!

Сестри мене відцурались, братя погнали в світ шукати воплощення своїх мрій; остала я серед рідні — самотою...

І от — я стара панна, дивачка, котярка!...

Ах, як я прагла бодай теплїйшого промінчика привязаня — всюди розчаровалась.

Кругом лукавство, облуда...

Тільки ви, котики мої, вірні мині стілько вже років — тільки ви. Правда — кажуть люди — ви лукаві також, правда — ви вмієте й драпнути, алеж бо ви коти, більше нічого, а там були — люди!

Нї! ви зовсім добре заступите мині тих людей, я з вами далеко не так самотна, як була з ними...

Киць! киць! ходіть снідати, мої други єдині!...

Відень, 20. XII. 1897.

Сильвестер Яричевський.

ЗА ІДЕЮ?

лександра саме скінчила читати найновіше число часописи; она повела еще раз очима по розверненім листі і остановилась на одному місци.

Ах! що за славний молодець вдав ся! — промовила она вкінци, подаючи мені часопись. — Бо сеж рідкий обяв серед нашої молодіжи, що она кидаєсь з посв'яченем до оборони народних справ, на ті небезпечні струї серед теперішних обставин.

Я кинув очима по часописи, не знаючи еще, ради кого она говорить. На виднім місци я прочитав:

— Н. Н. молодий діяч на політичнім полі, що вже не в одній справі прислужив ся для народа і не одну злигодню протерпів за се, нині знов промовляючи перед зібраним людом, був арештований мимо сильного протесту згромаджених.

Она слїдила поквапно, яке вражінє зробить ся звістка на мене. Я з легкою усьмішкою відложив часопись на бік. Се її розсердило; очи у неї запалали яким то жаром. Я хотів оправдати свій усьміх, але она перебила мене:

Ви сьмієтесь? А я завидую сильної волі тому молодцеві, що не вважає на жадні перепони серед своєї твердої праці, видить перед собою тільки одну ціль, одну ідею — працювати для народу — і стремить ся до неї всіми силами. Ту вже треба цілковитого посвячення свого життя для ідеї серед тих обставин, в яких обертаємо ся та живемо. Кождої хвилі наражатись на се, що єго витягнуть в ночі на зимно-лють, закують, спровадять в арешти, засудять — чи се не героїство в наших часах?!

Она спинилась; я похитав недовірливо головою. Се єї ще більше роздратовало:

То ви не хочете признати жадної висшости сему поступованню! Коли більша часть молодіжи просякла грубим матеріялізмом, уганяє лише за роскошами сьвітовими, та валяє ся по брудних закамарках зіпсутого сьвіта, нам справді дивуватись треба, що серед того виходять прецінь такі одиниці, що йдуть на життя-смерть проти тих каламутних струй новочасного життя. А ми — прихильники тих думок, ідей, за котрі він боресь — не хочемо навіть признати єму висшости якоїсь! Се хиба злоба!

Она замовкла, певна своєї побіди. Визивала мене до відповіді.

Коли ласкаві послухати — сказав я — то радо поясню вам причину моєї усьмішки і мого погляду на сю справу. Дуже часто, майже завжди дивимось ми на нашу суспільність зовсім поверховно, ми не стараємось з усіх сторін вглянути ґлибше в причини поступованя. Наслідком нашого недогляду є, що ми багато чого не видимо в правдивім сьвітлі. Колиб ми робили инакше, то навіть там, де хочемо видіти і де видимо самі благородні поступки, му-

сїли би ми розчарувати ся і закрити собі з сорому лице. — Се дуже часто дасть ся примінити до всяких, що виносять себе в нашім суспільнім житю; дійсне освітлене багато пердовиків стоїть в разячій суперечности з поверховним поглядом.

Вкажете на великих мужів державних, міністрів, політиків — як они нераз сильно борють ся за ідею? А се всьо ділають они лиш ради патріотизму! Але щож, пригляньмо ся їм ліпше, а покаже ся, що *pervus movens* усіх їх діл — то грубий материялізм. Не будь їх борба грубо — відповідно до становиска — оплачена, їх і з сьвічкою не найшов би на тім становиску ніхто. Гляньмо в иньший табір; ось перед нами соціалїзм. Що за велична ідея!... А прецінь і ту побачимо те саме. Подивім ся лиш на грубі капітали, що в видї ріжних фондів, як агітаційний, заповомоговий та які там еще й є, лежать та топніють у верховодирів сеї партії.

Се дух часу; і ніхто тому не дивуєсь. Може оно так мусить бути.

Так само діє ся на поли літературнім, так само на науковім. Літератор пише, підносить величні ідеї, за тож само, за що роблять і політичні мужі. Професор викладає з катедри, що пр. складати гроші, се чиста страта, а тим часом навіть сам сьміє ся з голошеної ним ідеї. Отже і в тім лежить суперечність між дійсністю а теорією.

Тому то я так недовірчиво дивлю ся на всяких, що старають виріжнити себе чимсь посеред суспільности. Ви не вірите? Догадуюсь, ви хочете менї сказати: Се загальники, фрази, гарні слова, але тільки слова.

Тож на доказ сих слів розкажу вам, що я досвідчив сам на тій дорозі. Коли цікаві, послухайте:

— У гімназії я мав товариша, з котрим жив хорошо. Він все стояв на переді у всякім ділі, яке тільки робило ся між молодіжню. Він був ініціатором всякого руху політичного, літературного, наукового між нами. Всі вказували на него, як на чоловіка, що в будуччині займе одно з найвищих становиск в нашій суспільности.

По укінченю гімназії ми розійшли ся. Мене доля загнала на чужину, щоби продовжати студії; він остав в краю. Надії, які на него кладено вже в гімназії, здавалось, сповняють ся. Він кинув ся на поле політичного життя. До сего — казав — мав найбільший потяг. Він закладав кружки між молодіжню, де розpravляли о політичній діяльності, учили ся, розсуджували найважніші політичні питання.

Мій товариш вів у всьому перед; его рад слухали і цїнили всі другі товариші. Та при тім був він вельми честилубивий. Всьо, що не вплило з его ініціятиви, всіми силами побоював, що ему удавалось при вродженій краснорічivosti; найгарнійші проекти, що повстали і виринули без его відомости, упадали.

Скоро став він одним із передовиків своєї політичної партії.

А вжеж він став і ходити поміж народ, — то найліпше поле для політичних діячів. Частож его туди й посиляли, щоб держав відчити політичного змісту, агітував та приспориював прихильників для партії. Жадні збори, ні віче не відбулись без него в его повіті. Усюди він критикував і ганив існуючі порядки та устави,

ба він наставляв навіть чоло проти уваг жандармів та комісарів. „Що нам — говорив він — за песій обов'язок терпіти таку безправність! У нас конституція! Я думаю...“ Але тут ему перебив представитель влади: „Не дозволяю в сей спосіб критикувати права і розв'язую збори, а бесідника арештую!“ — крикнув він з усієї сили.

На сі слова в очах мого товариша виступила якась тривога; він наче остовпів. Но зараз же лице его приняло веселий вид і всміхаючись почав він потішати та втихомирювати роз'ярений народ. Тривога на лиці товариша була після слів самого его наслідком того, що найбільше бояв ся арешту. Чого відтак зараз всміхав ся? Може тішив ся, що перші леди проломані?!

Мій товариш мав ще одну слабкість: ніколи ніхто не чув, щоби він виступав коли проти головного провідника партії. Хоч і не згоджував ся часом з поглядами свого шефа, то все мовляв: „У него ж мудрійша голова! Годі мені проти него виступати!“

Після сеї першої пригоди він частійше вже попадав в руки жандармів.

За те росла его слава серед суспільности. Він находив ся на дорозі, на котрій певно стрінув би ся в трийцятих роках життя з посольським мандатом; він се й чув сам — се було его ідеалом.

„Що за посв'ячене у сего чоловіка, яка витривалість у борбі за ідею!“ — говорили кругом него.

І я тішив ся, що маю такого товариша; я пригадав собі нашу давню приязнь і здавалось мені, що і я щасливий з ним. Щоби дати

вираз своїй радості, я написав йому лист. Він по знакомості — як писав мені у відповіді — відписав; у тім письмі розказав про діяльність молодіжи (під тим іменем він думав про себе), вкінці ставши на становиску якогось апостола зганяв так мене, як і других, що пішли „згортати чуже сьміте на чужині, місто сїяти зерно на власній ниві.“

Ось і його слова:

„А вжеж хоч і як я стараюся бодай перед собою самим признати вам рацію, то годі мені се зділати, коли розважу, кілько то спосібних голов пропадає для нашого народу. Се все мусимо ми за вас надаложити. Мусимо робити, робити без кінця! Лиш почуте обовязку кермує нами, так як не надіємось ніяких нагород з якої будь сторони. Одиною нагородою в нашім труді — се власне задоволенє. Дятого нас так мало!“

Слова сї вразили мене, але видали ся мені правдивими. Він — мій товариш імпував мені; від тепер був він для мене чимсь висшим, таким, яким я вже не міг статись. І я мусів успокоювати тепер себе самого супроти закидів совісті...

Уплинуло кілька літ після сего; я був вже тоді у ріднім краю. Частенько переписував ся з Хрущем, що стояв тоді на чолі тої партії політичної, що до неї належав і мій товариш гімназьяльний. Ми навіть подружились та стали бувати в себе. Прийду було я до нього; поздоровкаємо ся та балакаємо про се та иньше.

Не потребує додавати, що в нас здебільше було розговору про політичні справи, менше про літературні. Се нічого дивного; так діє ся

у нас всюди. Зійде ся двох студентів, чи двох пан-отців, чи двох урядників — усе на устах політичні справи. До всяких иньших справ у нас нема ні охоти, ні здібности — ба навіть часу...

Але я вдав не в свій суд. Тож поведу дальше своє оповіданє.

Не давно я зайшов знова до Хруща. Ми зговорились про мого гімназияльного товариша.

— Славний той (я рек імя мого товариша) вдав ся! Такнх людей здалось би нам більше!

Хрущ скривив ся якось: Правда що славний і бесідник і агітатор, але за дорого нас коштує.

Я не порозумів, про що він говорить.

Як то? спитав я.

Ви не розумієте? Так я Вам сейчас поясню, — сказав Хрущ. Встав зі стільця, понишпорив між паперами у столі, витягнув одну карточку і подав мені. Був се лист мого гімназияльного товариша. Я прочитав:

„Прошу о винагороду за два збори і чотирнайцять днів арешту, котрі я відсидів у тім місяци. Остаю з поважанєм.“

Під листом було імя.

— Що се має значити? — спитав я здивований.

— Ах ви наївні! Думаєте, що нині такий молодець, як ваш товариш, буде за ідею сидіти в арешті! — відповів мені Хрущ.

.....

— Не знаєте ще тільки, хто був сим моїм товаришем, — сказав я Олександрі, що слухала мого оповіданя. — Тим товаришем був як раз той сам Н. Н., що про нього вичитуєте нині такі гімни і похвали в часописи.

Она глибоко зітхнула і мовчала. Се був для неї за тяжкий удар, для неї, що дивилась дотепер на світ через рожеві скла. З її очий я вичитав, що она не зовсім ще згоджувала ся зі мною.

Мій здогад оправдав ся; она довго ще дивилась в розкриті часописи і вкінці сказала: „Може й так є!“

Минув цілий рік після сего нашого розговору.

Она сиділа знова з часописию в руках і читала про послідні збори поступової партії.

— Не бачу ані разу імени Н. Н. — сказала Олександра, звертаючи на мене допитливий погляд.

Се була відповідна хвиля, потвердити мою гадку про Н. Н., висловлену ще перед роком.

Дивує вас се, правда? Тож я розкажу вам тепер про неконче славний кінець політичної діяльності і слави Н. Н.:

Після сего, як я прочитав лист Н. Н. до Хруща, я мусів перестати вірити в посв'ячене мого товариша. Їго діяльність представила ся яким-то — даруйте, що так скажу, нечесним заробкованєм.

Ми часто говорили з Хрущем про него. Раз сказав він: — Отже моє прочування сповнило ся: Н. Н. перестав бути членом нашої партії.

Я здивований, не знав, що на се казати. Хрущ говорив дальше:

— А сталося се ось як! Раз написав він до мене о винагороду за арешт; жадав суми далеко висшої, як звичайно. Думав певно, що партія без него не обійде ся. Я відписав, що

гроший тих не пришлю; він у відповідь на се заявив, що виступає з партії.

Я слухав уважно сего оповідання Хруща до кінця та хотів ще де-що розпитати в него, але він перебив мені:

— А забув я тобі ще сказати, куди кинув ся Н. Н... Місяць після сего вступив на службу иньшим богам.

Там без сумніву платять ему краще...

Відень 14. грудня 1897.

Павло Демцьо.

ЛІЛЛІ.

Було се в початках червня. Час був прегарний. Блакитне небо чистесеньке, нігде ні хмариночки. Годі нам було всидіти у Відни, в трійку вибрали ся до Бадену. Переглянули все важнійше в місті, відтак виїхали електричною желізницею до Гелененталю. Чудова ся долина з оригінальним спадом гір, вкрита лісом, зі старинними замчищами, робить на всякого туриста незвичайне вражінє. Тут не штука бути поетом!... Ми дібрали ся не без труда до височеного замку, прозваного Равгенштайн. Сторож завів нас до старинної тюрми, де з увагою оглядали ми всякі знаряди, що ними мучено нещасних вязнів, відтак вказав нам ступні, що вели на верх вежі. Тут представив ся нам прегарний вид: під нашими ногами Гелененталь — дальше гори прибрані зеленим оксамітом, а за ними неначе мракою сповиті видніють уже справжні Альпи. По другій стороні долини виглядає гордо з поміж дерев старинний Равгенек. Я довго вдивляв ся в сю красу природи, не вважав на бесіду товаришів, не бачив нашого оточеня на самій вежі. Аж по хвили по-

чув я побіч себе чужий голос та звернув увагу на моїх сусідів. Біля мене стояв, не молодий уже, шпакований чоловік та прегарна молоденька, бо ледви чи двацятилітня, женьщина. З інтелігентного її лица, з бистрих очий, бе рішучість і енергія, та всеж таки не в силі вони прогнати темної хмари, що від довшого вже мабуть часу повисла над сим принадним чолом. Вона звернула ся до сего чоловіка, що був її батьком й заговорила: „Як тут гарно, тільки жити на нїдрі сеї чарівної природи — так щож! неначе злощасне фатум завзяло ся на нашу долю.“ Її зїниці зайшли слезами, молода Нїмкиня замовкла. Я очікував що ось-ось вибухне голосним плачем, та сего не було; вона уміла вдержати ся но на гарнім її лиці малювало ся сильне зворушенє. Відтак закрила лице руками та стояла так довший час неподвижно. Не плакала, но хотїла мабуть заслонити перед своїми очима гарний краєвид, сю чудову гармонійну красу природи, що так суперечила з її психічним станом. Трохи переродя вона прокинулась, запримітила присутність трех чужинців — вжахнула ся нас нїби; їй здавало ся, що зрадила свої чувства. З виразом якогось збентеження слїдила наші рухи. Мої товариші не звертали справді уваги на се, що діялось біля нас, й я не хотїв дати пізнати, що замітив дещо в її поведеню та пильно задивив ся в старинну твердиню. Но моя сусїдка зрозумїла се мабуть. Мерщій, не кажучи нї слово батькови, стала вона ступати долї ступнями. Сей зрозумїв її намір уйти перед людським оком. Він бояв ся мабуть навіть, щоб ми не слїдили їх, проте спитав по французьки: *ou allons nous?* Дочку неначе розгнівало се питанє —

вона відповіла коротко, та мабуть з докором: *je ne le sais pas!*

Ми опинили ся на самоті. В моїй уяві стояв образ нещасної женьщини — я не міг забути сих гарних очий, сего чарівного лиця, котрому сум надавав вираз якоїсь принадної невинности. Я усею душею спочував її лихий долі, хоч не знав її. Моя уява працювала хвилину в сїм напрямі, я намагав ся відганути причину, та мусів вдоволити ся здогадом, що грає тут певно ролю нещасна любов.

В Бадені мешкали ми в готелю „Zur Schäferin“, де зайшли й на вечеру. Зараз на вступі в гостинницю побачив я сю молоду жінку, знакому мені з Равгенштайну; вона сиділа сама при невеличкім столі. З накриття видко було, що вечеряло їх двоє, значить ся батько десь вийшов. Вона закрила долонями лице та ревно плакала — вийняла хустку з кишені, а за нею випала портмонетка. Но заплакана дівчина сего не помітила. Через хвилину трохи втихомирилась, втерла слези з лиця. Я наблизив ся до неї, підняв портмонетку та віддав властительці, пояснивши в який спосіб випали гроші з кишені. „Danke vielmals“ промовила вона з вічливостію, намагаючись закрити свої душевні муки. Незабаром вийшов батько з другим ще прилично одягненим чоловіком. Вони погугорили хвилину, відтак розплатившись, вийшли. З того часу не водило ся мені стрічати моїх знайомих з Бадену.

*

*

*

В півтретя року по описаній пригоді дучилось так якось, що я остав без хати. Шукав — побивав ся, годі було знайти відповідної. Так рішив кинути ся на скрайні дільниці Відня.

З такою гадкою йшов я через Альзерштрассе на університет — аж ось побачив на дверех одної камениці картку з написом: „Ein nett möblirtes Zimmer — per sofort zu beziehen“. Зразу не хотів я навіть питати за сею хатою, я не вірив, щоби щось гарного при такій головній улиці ожидало аж мене. Одначе комната була в мезаніні себ то по нашому на першій поверсі — зовсім не високо, проте я зважився остаточно піти. На моє щастє була се гарна квартира та в порядних людей.

Дуже мене врадувала ся обставина, що у Вагнерів (так звали ся мої хазяї) міг я діставати й обід — бо се вічне бурлакування по реставраціям надоїло мені вже доволі. Стара Німкня впевнила мене на вступі, що буду мати спокій, бо дітий зовсім не має, мешкає в неї лиш молода дама, що грає часом на фортеп'яні, ну але се не буде мені чейже мішати в науці...

Усі ми обідали спільно. Ся молода дама була моя знайома з Равгенштайну. Я пізнав її зараз на вступі, хоч вигляд молодої жінки в дечому змінив ся: лице її споважніло, на перший бодай погляд робило вражінє якогось холоду — байдужности. Перша наша стріча була досить чудна: я вклонивсь чемно, молода дама відповіла досить сухо на мій привіт, старі-ж Вагнери не намагали ся нас зовсім познакомити. Хоч не люблю офіціальних представлень, всеж таки ввело мене се в невідгідне положенє. На тім стало, я дізнавсь лиш тільки, що її кличуть „Fräulein Lilli“ себто Hildegarde.

Згодом ставали ми до себе чим раз ближше. Я пізнав, що панна Ліллі се справді незвичайно інтелігентне, енергічне та підприємчive

ество — но більш не дізнав ся нічого. Раз якось заговорив я, що бачив її в Бадені — вона почервоніла та намагала ся мене впевнити, що в сім місті ніколи не була. Я догадав ся, що згадка про Баден єсть для неї неприємною, проте не перечив ся, противно старавсь її втихомирити, що, мовляв, багато людей до себе подібних, мені могло так лиш здавати ся і т. д.

Усе те разом, себто ся обставина, що старі Вагнери, хоч щирі люди, не хотіли передімною зрадити навіть імени сеї загадочної дами, з другого боку вона сама палила неначе усякі мости за собою, бажала затерти усякий шлях, що міг викрити її рід, її минувшість... наводило мене на сотенні здогади, дразнило мою уяву. Я порішив за всяку ціну викрити всю тайну — мене перла впрочім до сего не тільки проста цікавість но й прикмети сеї жінки, що казали мені враз: „се не буденна проява, тут мусить бути щось незвичайного“.

Правильні, клясичні черти Ліллїного лица мали вираз незвичайної інтелігенції. Майже мужеска енергія переходила в неї у найдрібнійші нїянси жіночої ніжності та ввічливости. Паньскі манери, гордість, сповита якоюсь опаною таєного жалю до людей, не виключала правдивої людяности. Образованєм же своїм могла Ліллї справді заїмпонувати. Не була їй чужою філософія, новійше письменство європейске, а особливо література драматична. З сею людиною стояло справді побалакати.

Розговори наші тягнули ся нераз довго поза обідову пору. Ми доторкали всяких справ, суспільних питань, горда жінка вступала нераз перед моїми доказами на єїм поли, но всеж таки бистрі єї замітки заставляли мене багато

думати. Були в неї й хвилі зневіри на точці справ суспільних, тоді бувало казала мені Ліллі: „школа ваших почувань, шкода вашого благо-одного, молодечого вогню“.

Ми звідували від часу до часу всякі музеї, концерти, театри, від одного тільки „Raimund-theater“ сторонила вона якось, в сїм театрі не були ми ніколи разом.

Минув уже спорий шмат часу, я не перевів своєї постанови в діло — себто не розвідав нічо про Ліллі. Дома сидів я мало, більшу часть дня проводив на університеті та в бібліотеці, проте годі було починити які кроки. Одного дня вернув я вчаснійше чим звичайно домів та почув, що наша панночка зачинена в своїй комнаті деклямує в голос одну роль із „Fall Clemenceau“. Се мене зачудувало й за обідом зачіпив сю справу. Ліллі знов змішала ся та заявила, що се єї привичка читати в голос драматичні твори. Коли я опісля на самоті з Вагнеровою звернув на се бесіду, виявила мені моя хазяйка, що Ліллі єсть артисткою драматичною в „Raimundtheater“. Тепер стало мені ясно, чого вона так часто їздить кудись сама — чому разом зі мною не хоче ніколи зайти до згаданого театру, та що сему за причина, що так залюбки читає в голос драматичні твори. Я зрозумів що се за зворушення, що о них гарна акторка не раз бувало згадувала як про причину безсонности.

Не раз в розговорах доторкала ся з легка своєї долі, тоді зітхала звичайно та говорила бувало: „от, колиб усе знали, коханий приятелю“. До сего неначе хотіла додати: догадай ся сам, бо мені все тяжко розказувати. Були й хвилі, що в них бажала бути щирою, бажала

розкрити передімною всі свої тайни, но жахала ся неначе одвічальности за се перед собою, одвічальности в хвили студеного розсудку, що робив її недовірливою, замкненою в собі, та казав усе: „не вір нікому!“ За сю недовірчивість докоряла її не раз бувало Вагнерова, людина чесна, добряча, що все любила в очі казати. Вона то як раз посувала мене в дослідах над сею загадковою історією чим раз наперед.

Одного дня перед вечером скучно мені якось було сидіти в своїй комнаті, я зайшов до Вагнерів. Добре, що прийшли, пане доктор! мені так нудно на самоті, чоловік пішов десь до каварні, панна Ліллі поїхала на пробу, сиджу сама мов черниця — промовила старуха на вступі. От ми і забалакали. Трохи з пере-года зійшла бесіда на Ліллі. „Чудно вам се видаєть ся, що сидите день в день при обіді, ба навіть досить заприязнили ся з людиною, котрої майже зовсім не знаєте. Ми не познакомили вас з нею з сеї простої причини, що не хотіли поступати проти її волі... Але я гадаю, що таємничість ся не тільки злишна, но противить ся навіть товариским звичаям. Проте скажу вам перш усього, що людина ся не єсть уже панною, се розвідка... чому розвела ся зі своїм чоловіком — не знаю“.

Довго балакали ми про Ліллі, стара Нім-киня виявила мені усе що знала, а знала сама не багато. Тоді дізнав ся я, що молода розвідка зве ся по батькови Бавер, подружилася з якимось лікарем з Бадену Ляндесбергером, но подружжє не було щасливе, вони невдовзі розвели ся. Родичі її, маючі люди, живуть в Люблянї, но Ліллі не сидить як розвідка дома тому мабуть, щоб не пеувати долі молодій се-

стрі. Ватнерова жалувала ся відтак не тільки на неприступність і недовірчивість но й на гордість Ліллїну. Після її слів поводить ся молода артистка з усіми знакомими і незнакомими неначе графиня з льокаями. „Що вона з вами так заприятлила ся, се може вам тільки підлещувати, бо Ліллї ні з ким, а особливо ні з ким з мущин так не поводить ся... Люблю її, сю проворну жінку, но ненавиджу її вражаючої гордості та твердосердності“ — говорила моя хозяйка. Я намагав ся виправдати Ліллї, казав, що на се зложили ся уже обставини. Доказував словами французского мислителя, що гордість, відвага, правдомовність, мають так само якісь причини істнованя, як травління, порушуванє мяснів. Що всякі лихі або добрі прикмети є так само продуктом, як цукор або вітріоль... Но вона вжеж таки не хотїла забути молодій жінці її лихої вдачі.

*

*

*

З Ліллї жили ми справді в приязни. Вона завсїгди остала такоюж таємницею, но всеж таки деякі моменти особливо з послїдних часів свого житя відслонювала передімною. Вона не таїла більш свого становища як артистки драматичної, я бачив її навіть кілька разів на сцені. Любив я сю інтелїгентну, палку в дійсности, хоч на перший погляд студену жінку, спочував її доли, та хоч особливша краса вражала мене не аби як, я зовсїм не був закоханий. Наші відносини не виходили поза границі приязни. Ліллї звала мене навіть звичайно „Lieber Freund“.

На мою приятельку мали незвичайний вплив штуки красні, особливо музика і маляр-

ство. Гарний концерт був в силі незвичайно її одушевити. Тоді стояло справді поговорити з сею людиною, тоді виявлялась уся внутрішня краса, усі прикмети її душі, що доказували наглядно, яким несправедливим був би осуд сего єства, з його так сказати-б внішнього вигляду. В моїй тямці остане завсїгди живою згадка одної хвилі, преребутої разом з Ліллі в віденській палаті штуки. Як раз тоді отворено тут Верещагінову виставу: Наполеон І. в Росії. З увагою переглядали ми цілий ряд справді мистецких картин, що зображали фатальне підприємство цісаря Французів. Ліллі здержувала ся найбільше коло карти означених числами: 3, 6, 8, 9, 10. Перша з них зображала частину Москви в полум'ях. Задуманий, з уданою байдужністю, глядить Наполеон на згарища своїх найкращих надій. На другій картині бачимо корсиканського героя на самоті. На його лиці відбиваєсь уже виразнійше внутрішня борба. Великий сей чоловік, що рішучістю своєю нераз уже счудував Європу, не знав після пожogi Москви що почати. Що хвиля прошибає його голову нова гадка, кожда мінута родить новий плян, но Наполеон не має вже давної сили, щоб рішитись на якийсь крок. Третій зі згаданих малюнків вказує нам нутро мужицкої хижі в селі Городній. По середині хати сидить на лавці Murat, побіч него стоять: принц Евґен, Bertier, Davoust і Bessière. В куті за столом сидить неподвижно Наполеон, сперши голову на руки. На силу намагаєть ся заслонити незвичайне зворушенє й недостачу певності себе, що так малювали ся на його лиці. На четвертім зображена квартира Бонапартого в малій сільській церковці. Цісар, получивши

лихі вісти з Франції про заходи Maletta, сидить сам задуманий — ніхто не зважить ся переступити поріг володаря. Се вже не той Наполеон, диктатор мира у Відні — се покутник, що важкими гадками карає ся за свій невтопний вчинок. На місци давної певности себе та геніяльної сили духа повисли на його лиці жура та крайна безрадість. — Послідняж із сих картин, що їм найбільше уваги присвячувала Ліллі, показує Наполеона по борбі під Смоленськом. Поле вкрите людськими й кінськими трупами, оружьем та всякого рода воєнними приборами — а все те ослонене верствою сьвіжо упавшого снігу. Передом іде цісар Французів — задуманий, прибитий фатальним вислідком послідних подій. Одяг його зимовий: довга соболева шуба, шапка з кляпами на вуха, теплі чоботи. Похнюпившись поступають за ним урядники головної кватири. неначе учасники похоронного походу. З заду видко в мініатурі останки великанської армії.

Оглядаючи те промовила моя товаришка: Хоч самодержавних змагань Бонапартого ніхто не може похвалити, но всеж таки годі не спочувати трагічному кінцеві сего геніяльного чоловіка. Розгляньте уважно всі портрети Наполеона, що за переміна в сих чертах лицях... Он бачите ступає проміж горіючі стіни відважний полководець, з його лиця не видко ще пригнобленя, воно ще бодай на вид спокійне. Но на иньших малюнках прибирає воно чим раз більше вираз хиткості — нерішучості, стає постійною селитьбою жури та старечої безрадістости...

Оден нерозважний крок розрушив усю великанську будівлю, зломив непобідного як зда-

вало ся велитня, та здрулив його в бездонну пропасть. Що мусіло ся діяти в сій желізній душі, що привикла бачити тільки безусловний послух, що не знала ніякого опору, ніякої неможливості... Йому, всемогучому володареві Європи, прийшло ся зложити оружжє перед клімою, перед вогнем!.. І тут не могла стати в пригоді ніяка перевага моральна, ніяка стратегіка. Новочасний бог війни прийшов до сеї пів-Азії по нові лаври а тут зготовили йому єї дикарі мерзкий упадок.

Я запримітив, що Наполеон сам зготовив собі упадок через надто велику віру в силу свого оружжя, та що він в історії личність далеко не симпатична.

...Такі величезні таланти — говорила вона дальше — що своїми питомими силами видабувають ся з забутя на верх, що своїми подвигами будують загальний подив, мають в собі всеж таки щось симпатичного. Не хвалю його політики, його самолюбних заходів, но сила його душі всеж таки мені імponує. Впрочім сльб ми знали все його житє, вихованє, мотиви, якими руководив ся... Хто знає чи не знайшло би ся багато таких моментів, що моглиб його бодай в части виправдати...

Кажете жадоба власти... честолюбність... таж ми всі по части честолюбні, всі бажалиб другим накинати свою волю, відповідно до нашого талану та енергії... хто у всім дає ініціативу, товчок, той панує, відповідно до ваги ініціованого ним підприємства. Сль придуркуватий нездара, що є нулею в суспільности, не вимагає більших почестий для себе, не бажает опанувати умів своїх ровесників, се ще не його

заслуга... Слиз в тім случаю обставини так склались, що не тільки підсичували честолюбність сеї талановитої одиниці, но неначе промощували їй дорогу до опанованя всіх і всего — то над сим можемо тільки жаліти — але чоловіка сего мусимо таки подивляти... ну і в певній мірі спочувати його упадкови, що є тим більше болючий чим глибший. Щож нам може імпонувати як не все що велике! Вжеж Людвик XVI., що не заподіяв людскости тільки лиха, та скінчив також вельми трагічно, не будить такого загального інтересу як Бонапарте. Впрочім сказано як який слабосильний сарака не чинить нічо лихого, се не свідчить ще про його етичну стійність — сльоб мав енергію, хто зна, що вийшлоб з него.

Наші розговори тягнули ся відтак дома до пізна вечером. Теми бесіди міняли ся. Остаточно забалакали ми про осуд людський, про опінію публичну взагалі, до котрої Ліллі мала по видимому якийсь жаль. Вона стала жалувати ся, що єї судять лише з внішного вигляду, ніхто не хоче єї вирозуміти... Вонаж осамотнена жінка уже обставинами спонукана бути замкненою, неприступною, недовірливою. „Ви гадаєте, що я справді така, якою бачить мене Вагнерова — гадаєте, що я справді така закамейла, неприступна для всяких чувств? Єсли-б так дійсно було — будьте певні я змоглаб ще якому молодикови голову закрутити, віддалаб ся... Но мені сего не велить чинити голос совісти! Яж акторка, маю вже свої химери, свої нервозні вимоги, що подружного житя не ущасливилиб... Я зрікаю ся всего... не хочу приголомшити свої чувства в шумнім житю. Не плачу

як се бувало давнійше, не виливаю своїх чувств перед ким будь, но се не доказує нічо більш як тільки те, що з мене обставини зробили акторку... а я давнійше й не снила нею стати.

* * *

Було се в неділю — за обідом балакали ми за буденні справи. Вагнерова кинула кілька незрозумілих допитів до Ліллі, „чому не зладила собі ще“... „чому сего не хоче брати?“... мене се трохи счудувало но не придавав йому більшої ваги. Після обіду просила мене Ліллі, щоб остав трохи, та додала з усміхом: „wir kommen nie mehr so jung zusammen“. Вона була якась неспокійна, наче чогось ожидала, то ставала сумнійшою, то ніби веселійшала. Я посидів з нею зо дві години, відтак вибрав ся на концерт, вечером жеж мав іти до опери. Вона прашалась зо мною дуже сердечно — тричі стискала мою руку, бажала мені веселої забави...

Сьогодні прийшов я по одинайцятій годині домів. Ранож пішов як звичайно до каварні. Заки попереглядав часописи минула девята — треба було йти на універзитет. По дванайцятій годині спішив я на обід. Мимоходом заглянув на таблицю, що призначена для оповістки адресатів про наспівші до них посилки. Між иньшими побачив я й своє імя. Зайшов до портjera відобрав лист — наданий, як виходило з печатки, попередного дня вечером. Отворив мерщій куверту, гляджу підписана: Гільдегарде Бавер. Мене се незвичайно счудувало: особа, що єї тільки стіна ділить від мого помешканя, удаєсь до мене письменно і адресує на універзитет... Читаю чим скорше письмо: „Коханий

Приятелю! Нині вечером виїжджаю до Німеччини на одну з тамошніх сцен. Покінчивши всякі приготування до подорожи беру за перо, щоб попрощатись з Вами письменно. Хоч мала спромогу, не вчинила сего лично по тій простій причині, щоб уйти непотрібних зворушень, та витревати при своїй постанові. На сім місці прийміть сердечну подяку за Вашу щиру приязнь до мене. Будьте певні, що знакомість з Вами мала не аби який вплив на „студену“ акторку. Ви вщепили в мене не одну ідею, що нераз в злиднях життя зможе мене удержати на уровені гідности людскої. Бажаю Вам як найбільших успіхів в праці около забутого Вашого народу, которому хочете посвятити всі свої сили... Я не маю сего щастя, не працюю ні для чийого добра, моя ціла діяльність, се так сказатиб безнастанна утеча перед власними чувствами... В гарних хвилях Вашого життя згадайте, що на далекій чужині живе душа, котра подвигам Вашим спочуває, та з горячою прихильністю слідить за ними. Згадайте інколи, що я щиро Вас кохала. Прощайте на все“.

Зачудованє, жаль, якась туга, усі ті чувства прошибали мене в одно. Я чудував ся нечаяному крокови Ліллї, котрої лиха доля, причина нещастя, що звихнуло усе її житє, всежтаки остали для мене тайною. Жалко стало мені сего палкого, гарного ества, що так вчасно зрекло ся особистого щастя, — затужив я за щирою приятелькою.

З того часу ми обідали в трійку. Розговори наші стали менше оживлені — ми відчували недостачу нашої товаришки стола.

Невдовзі вичитав я в однім заграничнім
дневнику звістку про виступ Ліллі — но вона
сама не давала більш про себе чути.

Відень, в грудни 1897.

Роман Сембратович.

Михайло Петрович Драгоманів.

З моїх споминів.

Лично познакомився я з Михайлом Петровичем Драгомановом в літі 1891 року у Відні. Михайло Петрович приїхав був сюда лічитись і поселив ся в Сальмансдорфі під Каленбергом.

Переписувались ми ще з давного часу, коли то ще я, будучи на університеті, був редактором української часті „Славянського Альманаха“. Той Альманах сконфіскувала віденська прокуратура за „Політичні пісні українського народу“ пера Михайла Петровича. Задля якого іменно злочину сконфісковано „Альманах“ — я й до нині не можу зрозуміти, бо в політичних піснях нічого каригідного дочитатись не можна було. Ще заздалегідь радили нам товариші Славяни, щоби під сею розвідкою, котра була в Альманасі перлою, не підписувати імени Драгоманова, бо „се небезпечно“ [мовляв: чеши дідька з-рідка...] Однак ми не важились на таке сьвятотатство. Ми розвідку підписали цілим іменем, як було в рукописи. — Альманах сконфіскували. Товариші-Славяни з редакційного комітету мали рацию, а Михайло Петрович

в однім п'єсмі озлив ся на нас дуже, що ми не вміли устояти за свої права.

Приїхавши у Відень 1891 року, Михайло Петрович подав зв'ітку в товариство „Січ“ і ми загостили до него.

Хорий він був дуже. Віденьські професори поставили діагнозу: Aneurysma aortae. Хороба неулїчима. Михайло Петрович стратив цілковито голос, шепотав лише, а болї в грудех та рамени мучили єго страшенно. Ми всі знали, що смерть уже написана на єго чолї.

Щиро і сердечно привитав він нас.

— Не перші ви — сказав він — у мене гостї. Навідувалась уже до мене ваша поліція та питала: що я задумую робити в Аветрії. Моя немїч та по-часті мій болгарський паспорт уратували мене від дальшої мандрівки.

Ми часто навідувались до Сальмансдорфу. Михайло Петрович, живучи довгий вік на чужинї, так і бажав видїти коло себе земляків, для котрих било єго щире серце. Коли ми до него навідались по полудни, то не пускав нас і ми вечеряти мусїли у него. Пізною нічю вертали ми у Відень. Коли-ж ми, заняті нераз своїми ділами, не заходили до него два або три днї, він, хоч хорий, тяжко хорий, приїздив у Відень та заходив у нашу кофейню, щоб бачити з нами та поговорити з нами про народні справи.

Лаяв він усіх нас Галичан за нашу нездарність в політицї, в літературі — але все те виходило з щирого серця. Він бажав, щоб усе було „ліпше“, щоб пришов „слухний час“.

Заходячи в гостину до Михайла Петровича — ми все старали ся більше говорити самі, щоб не мучити єго — але се нам не вдавало

ся. Ми звертали сюди-туди, его жінка помагала нам — бо лікарі заборонили всяке роздразнене і напружене голосу — та нічо не помагало. Бесіда сходила на народні справи а Михайло Петрович говорив і говорив. В душі его нагромадило ся тільки думок, тільки болю, тільки жалю, що він мусів виповісти землякам, хоч-би прийшлось ему умерти на місци.

— „От так балакаючи з вами — мовив він — мені здаєть ся, що я здоров. Мені видить ся, що я сьвіт цілий обгорну своїми думками... А тут в ночі прийдуть болі, бите серця, ока не зажмуриш цілу ніч... смерть за плечима!...

„Коби скінчити третій том політичних пісень!... Сю роботу мушу довершити, хоч-би прийшлось мені кінчити єї на смертельнім ложу... Тільки-ж се робота! Як вам кажу — єї треба робити лігма на помості. От сядете та розкладаєте собі любенько сотки усяких варіантів. Сей сюда, той сюда, або сей по одній частині сюда а туди по другій. А заки розбере ся — що за мука! що за робота! З початку виходить нераз така нісенітниця, що ніяк не зрозумієш. Та як же так — питаєш себе — аби про таку річ, як руйноване Січи не було докладних пісень? І знов читаєш і читаєш і розкладаєш по помості всякі варіанти... Скажім приміром пісня про руйноване Січи 1775 року: „Ой злетіла бомба — та у Січ упала“. Коли-ж 1775-ого року ніякого бомбардування не було! Або дальше: „Ой пійшли Запорожці [по зруйнуваню Січи] над Богом рікою“. Як же над Богом, коли вся Січова історія діялась на Дніпрі? Але коли розчитаєш ся в сотках варіантів, тогді дійдеш до сути річи — дійдеш, що пісні про руйноване Січи за Мазепи та за Катерини II-ої по-

мішались між собою в пам'яті народній... Розуміє ся, читаючи книжку, в котрій усі пісні розібрані по думках і по історичним періодам читець і не думає: кільки то труду стояло, щоби винайти провідну думку в тих так гарно виспіваних, але переплутаних думках... Коби хоч сю роботу, довести до кінця!

„Я написав тепер розвідку про казку Едипову. Се так — робота європейська, щоб Англичани, Німці та Французи провідали про такого то учителя „на велика-та школа“ в Софії. Се так — для мене та для Болгар, що покликали мене на катедру. Але від тепер посв'ячу всі свої сили українській етнографії.

„От представте собі — українські релігійні легенди, що до тепер ще не розроблені. Кілько то в них материялу, щоби показати: якими дорогами йшла до нас християнська віра і культура і як то її нарід приложив до свого норову. А там, коли єї роботи покінчу — возьмусь, як сил ще стане, за історію української літератури і культури. Мої попередні роботи — то лише ввід до сеї послідної, котру хочу уважати своїм завіщанєм. От, бачите, Огоновского Історія літератури — робота пильна і богата в материял, а головню она перша в тім напрямі. Але в ній нема ширшого погляду нї на свою літературу і культуру, нї порівняня з другими сьогочасними напрямями літератур європейских, котрі все-таки мали вплив на хід нашої культури. Я би взяв: 1) література старославянська; 2) народна поезія, проза, легенда і т. д.; 3) нова українська література на народній мові — з єї прихвостнем — „червоно-руським язичієм“. Коли се зроблю, тогді возьміть,

загребіть мене між мої книжки та спаліть разом з ними, коли они ні до чого не пригожі...”

Михайло Петрович завжди дуже відказував на „вузкий націоналізм“ а ще більше на „наукове шарлатанство“.

— Усі Галичани, Поляки і Русини — говорив він — то „псевдо-культурники“... се проста культурна Hochstaplelei. Не говорячи вже про українські або російські університетські міста, але кожде уїздне місто в Росії, навіть на Сибірі має бібліотеки ліпші, як у Львові та Кракові...

„Скажіть мені — говорив дальше — що то таке „народні свята“? з чого они складають ся? Що в „українських народних святах“ є свого питомого, а що візантійського, арабського, перського і загально культурного?... Коли ми вічно будемо стояти на козаку, тропаку, тютюні та горілці — то нічо з нашої роботи не вийде. Пропадемо і слід за нами загине! Нам треба поставитись на високий рівень, нам треба иньчих окликів, ніж ті проголошені „новою ерою“. Нам треба засьяти наукою і ділами, щоби увесь світ зоглянув ся на нас. Тоді й числити ся з нами будуть. Чим на ширшу ногу поставимо себе, тим вигіднійше. От дивіть: кілька жидів на світі? — а жидівське питанє стоїть клином в Європі та вже і в Америці. А кілька Українців! Але жида уміли стояти все на переді. В свій час бились они за толеранцію релігійну, відтак за буржуазію, а тепер вже і між соціялістами взяли провід... А ми?... Ще тепер ставимо в свої програми політичні „греко-католицьку віру!“ — в програми політичні!

В той час в Сальмандорфі писав Михайло Петрович на нашу просьбу свої австро-угорсько-руські спомини. „Се я відпочиваю, пишучи їх“ — говорив він.

Угорська Русь лежала йому на серці ще більше як Галичина. Угорщину він справді згадував „як пораненого брата“.

— На Угорській Русі — говорив він — найшов я також людей, з котрими можна було почати діло, особливо молоді клирики та студенти. Гомичков став моїм приятелем, в „Карпаті“ надрукував був мою статтю, годився навіть на те, що для народу треба писати народною мовою. Та сталась халена, з тим процесом [у Львові 1877-ого року] і моя робота мусіла урвати ся. До угорських Русинів — була його гадка — треба добиратись окремим способом. На Москалів лаяти нема що, хіба в ряди-годи на уряд. З козаколюбством там поки-що нічого не вдієш. Демократичним принципом з російською закраскою можна помалу добитись у них почутя до свого питомого народу.

Не було ніякого прояву чи-то політичного чи літературного на цілій Русі-Україні, о котрім би Михайло Петрович не знав, та про котрий би він не висказував свої бистрої думки. Слабий його голос нераз уривав ся, він припочивав, сильною волею своєю ломив біль в грудех, а коли не міг говорити, писав на таблиці свої короткі думки. Коли дебата переривалась — а переривала її нераз умисне з оглядів на здоровле мужа панї Драгоманова сїдаючи за фортеп'ян та граючи українські пісні, — Михайло Петрович, утомлений, опирав ся на своїм ложі болїзни а очі горїли огнем, коли він і ми з ним слухали милих звуків народної пісні.

— А от слухайте „Гречаники“! З „Гречаниками“ сталась ось-яка комедия. Український пан [імярек] заложив у своїм селі школу. Хлопці учились азбуки, розуміє ся на казенній мові. Приїздить інспектор. Усе гаразд! Тільки на кінці науки казав учитель школярям за-співати пісні. Хлопці затягли „Гречаників“... Інспектор надув ся і зробив учителеви „виговор“. На се пан: „Коли вам, пане смотрителю, мої „Гречаники“ не подобають ся, то я вас не сьмію просити в свою хату на обід. Там дають таки гречаників...“ А в селі не можна було пообідати ніде инде, хіба лиш у пана...

Про свій побут в Болгарії розказував Михайло Петрович, що там він усім вдоволений. Заняте єму до вподоби, студенти цильні. Болгари — казав він — нарід цікавий. Правда, багато ще там Азії, але оно минесь там може й скорше, як в наших країнах.. А от що цікаво! Я — мовив Михайло Петрович — окричаний „революционер.. соціяліст.. нігіліст“ а в Софії ми, я і моя родина стали „двораками“. Князь просить мою родину на вечерки en petit comité. А раз на балю підійшов князь до мене, стиснув руку [Болгаре цілують єго зараз в руку за таку честь] та сказав, що жалує, що різnorodні обовязки не позволяють єму слухати моїх лекцій. Він — каже — чув, що мої лекції дуже інтересні... Тепер я голос стратив, а се ж єдиний мій заробок. Що вдію без бесіди? На пенсію в Болгарії я права не маю...

З піднесеним духом відходили ми від Михайла Петровича але і з болем в серці, що дні великого сего труженика вже почислені...

Однак на перекір усяким лікарским прогнозам здоровлє Михайла Петровича поправило

ся. Голос помалу він відзискав і болі в грудех перестали. Розуміє ся — хвороба мимо того розвивала ся дальше.

Послїдний раз бачив я Михайла Петровича у Відни 1883 року в переїзді его з Парижа, куда удавав ся до славного французского лікаря Potin-а. Тогдї то в его комнатї в Hôtel de France бачив я знов громаду Русинів, Українців, Болгар та иньчих Славян — всі они споглядали на Михайла Петровича з глибокою почесністю. А він поводив ся з усіма, з найменчими і наймолодшими так просто, так звичайно — не говорив ex cathedra, як то люблять робити иньчі, т. зв. „великі люди“.

Отсе мої спомини про Михайла П. Драгоманова, великого труженика для вітчизни своєї і скитальця за-для неї. Умер на чужинї — а умираючи забрав з собою багато ще невисказаних думок — задуманих робіт великих...

Д-р Я. Окуневский.

АРГОНАВТИ

КОМЕДИЯ В ІІІ. ДІЯХ

Григорія Цеглинського.

Супроти сцен печатане в рукописи.

ОСОБИ:

Іван Мирський, сьвященник.

Олімпія, єго жінка.

Марійка, їх донька.

Омелька, далека їх своячка, сільська учителька.

Язон Дівонос

Акиндин Всеволода

Кастор

Полюкс

Софрон Думка

Порфирій Карманович.

Мендель Бавм, властитель готелю.

Прокіп

Николай

Ксеня, дівчина сільська.

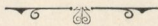
Катерина, служниця.

} питомці.

} готелеві сторожі.

Гості духовні і мирські, дівчата, музиканти.

Діє ся акт I. в мійскім готелі, акт II. і III. на селі у о. Мирского.

Д і я І.

Декорация. Сцена представляє комнату заїздного дому, з дверми головними в середині, бічними праворуч (від публіки). По середині столик, що дасть ся розложити на зелений столик до карт, кругом крісла. Ліворуч велике зеркало з поставою.

СЦЕНА 1.

Николай, Прокіп (перший старший, другий молодший, поспиравшись на щітки, що ними замітали комнату, балакають:

Николай.

Скажи мені, Прокіпе, семий рік вже, хвалити Бога, служу, а ще не второпаю всего, гм!

Прокіп.

Що такого?

Николай.

Ось диви ся. Всілякі сюда заїжджають люди, а найбільше попи...

Прокіп.

Ну і що?

Николай.

Ось тото, як се сказати, гм? Як приїде який старий, то і набігаєш ся коло него, налазиш, надвигаєш, напинаєш, а він тобі опісля — шістку...

Прокіп.

Ну?

Николай.

А, як заїде молодий...

Прокіп.

Клерик хочеш сказати...

Николай.

Як кажеш? Клерик? Ага, клерик, так так: клерик. Як заїде клерик, то чоловік йому, вибачте, холявки прочистить, а він йому дві, три, чотири, часом і лева цілого, срібного, цісарського тгне.

Прокіп.

Я тобі скажу, чому.

Николай.

Чому, гм?

Прокіп.

Піп старий дає своє, то й жалувє, — а молодий чуже, то й розкидає.

Николай.

Чуже? Як то кажеш чуже?

Прокіп.

От так: свого не має, то й позичає.

Николай.

Ба, та позичати, то й треба віддати.

Прокіп.

Але не йому.

Николай.

А кому?

Прокіп.

Тому, де ся оженить колись.

Николай.

Ну які штудерні, дивись! Не даром тільки вчились.

Прокіп.

А впрочім, що нам до того небоже. Нам лиш се подай Боже!

Николай (сміє ся).

І се правда, гм! Дай їм Господи здоровля та довгоденьствія. Але чому їх не видати тепер?

Прокіп.

Чому, от вчера приїхало кількох.

Николай.

Під твої числа?

Прокіп.

Ага.

Николай.

(на боці). Має щастє, сновида! А ти, Николаю, коло старих бідькай ся. Ог все старому біда!

СЦЕНА 2.

Попередні. Язон (крізь головні двері виставляючи голову)

Язон.

А ходи но котрий сюда!

Николай, Прокіп

[біжуть оба на перебіій, відпихаючись коло дверей].

Прокіп.

То не твій!

Николай.

То мій!

Прокіп.

Тобі старому — старі, а мені молоді!
(відопхнувши Николая виходить)

Николай (негодуючи).

Ось трапив ся оден клерик і той дияволу
в зуби (кляняєсь низенько входитьому Язону і виходить).

СЦЕНА 3.

Язон (хороший, поставний, трохи вже піддоптаний) за ним
Прокіп (з куферочком в руках).

Язон.

Постав он там!

Прокіп (кладучи).

А більше нема нич?

Язон.

Постав і рушай з Богом.

Прокіп (до себе).

Шкода було з Николаєм битись, можна
му було відступити (виходить в головні).

СЦЕНА 4.

Язон сам (ходить по сцені неспокійний).

Що се, повимирали в городі, чи що таке?
Перший раз в'їжджаю, неспостережений! Ні

одного, однісенького вуйка! Все мабуть в сьвітї іде навпаки (пристає). Бувало, Господи, чоловік лиш покажесь, — то протовпитись годї, розступом стають вуйки пейсаті, непейсаті, всілякі. А кождий кричить: єгомость, єгомость, може вам що треба? Я, я, я, вигоджу, в мене процент найнищий... А тепер наче-б їх повимітало (іде до дверей) Прокіпе!

Прокіп (в дверях).

Що?

Язон.

Нема там кого до мене?

Прокіп.

Нема!

Язон.

А щоби їх... Як би хто питав ся, сейчас пусти!

Прокіп.

Добре, добре, чом би не пустити? (зникає, замикаючи двері).

Язон.

Вкінці не буде иньшої ради, як до них пійти. А щоби їх повиривало! Тодї треба буде сновидам піднести процент о яку десятку в гору. Що-ж робити? (оглядає себе) Тимчасом приберусь троха. (Отвирає куфєрочок і виймає з него звій ковніриків і рукавців [манжетів]; стаючи перед зеркалом прибираєсь, відкидаючи насамперед ковнір, опісля рукавці оден по другім на землю, серед того говорить, що слідує:)

Щоб був чоловік хоть не прошептав ся так дуже! А то, до білої нитки. Bin heute ein

vollkommener Meister Puff! (відкидає ковнір, бере свіжий) Все мабуть в світі іде вспак, вже навіть в картах чоловікови не йде! (кидає ковнір — і наче нагадавшись:) Ага! (спішить в двері) А що Прокопе, єсть там хто?

Прокіп.

Єсть!

Язон (живо).

А хто?

Прокіп.

Я!

Язон (недобрий).

А щоб тебе... А Мендель дома?

Прокіп.

Нема!

Язон (вертаючи).

Судний день на них нині, чи що? Нічого робити, треба йти. (прибирає рукавці все в зеркалі) А щоб тєв Поділе нікому і не снилось. Добре то сказано: Поділе то безділє. (відкидає рукавець) Там мабуть нічо більше не роблять, лиш в карти грають. Майстер вам оден в другого, хоть концерти давай. (відкидає рукавець) Най же хоть пімстив ся на послідок. Пімстив ся, сказавши всім: Подоляки, кругом дураки!

(прибравшись, оглядаєсь докола в зеркалі і вдоволений з себе сьпіває:)

„Ой зійди, зійди ясний місяцю.“

Акиндин (з правого боку, сьпіває, не виходячи на сцену).

„Ой зійди, зійди ясна зіронько.“

Язон (озирнувшись).

Хто се? Чий се голос?

[Двері праворуч отвирють ся, в них стає Акиндин, питомець молодий, хороший, присадковатий.]

СЦЕНА 5.

Язон (живо).

Акиндин!

Акиндин.

Язон!

(Оба біжуть проти себе, обіймаючись цілують ся тричі.)

Язон.

Звідкіля їдеш?

Акиндин.

Звідкіля? Питай вітру степового, звідки повіває, питай птачки небесної, звідки прилинає. Зі сьвіта, з широкого, далекого сьвіта.

Язон.

Найшов?

Акиндин.

Нї. А ти?

Язон.

І я нї.

Акиндин.

Звідкіля-ж ти прибуваєш?

Язон.

З Поділя. Перебрив Підгірє, Покуте, збушував лемків, бойків, в кінци на Поділю опер ся.

Акиндин.

Після катальогу?

Язон.

Після катальогу.

Акиндин.

Скажи, де бував, бо і я з гір на Поділе
пру ся.

Язон.

Шкода ходу, шкода броду. Послухай, що
я перейшов. (добуває книжку і читає:)

Борки, Білу, Висипівці,
Городище, Малашівці,
Мишковічі, Баворів,
Драганівку, Петриків,
Стегниківці,
Чернихівці,
Богданівку,
Сопранівку,
Шили, Токи, Шельпакі,
Медин, Ступки, Кошлякі.

Акиндин.

А я: (виймає свою книжку, читає:)

Косів, Кути, Криворівню,
Коломию і Надвірну,
Жабє, Рибно, Яворів,
Ферескулю, Ясенів,
Кулачківці,
Семаківці,
Воскресинці
Тай Балинці,
Дору, Пнівє і Хомчин,
Микуличин, Делятин.

Язон.

То дурне, але я: (читає:)
З Клебанівки до Стрийвки,
Із Гущанок до Лубянок,
По Козівці і Хмелівці,
По Остріві і Янові,
Навістив я Дарахів,
Сущин, Довге й Соколів.

Тай Сеняву
І Глещаву,
Ігровицю,
Зарваницю,
І Вишнівчик,
І Острівчик,
І Рожиска,
І Хмелиска,
Іванівку,
Качанівку,
Товсте, Красне, Язловець,
Сороцко, Оріховець,
А вже дійсне безголове
Завело й до Теробовлі.

Акиндин.

А я темненької нічки
Бач заїхав був до Річки.
Тамже довго не попас,
Бо спішив ся на Іспас.
Звідав Космач і Брустури,
Уторопи і Ронгури,
Вербіж вижний,
Вербіж нижний,
Акришори
І Шешори,
Бачив Лючу
І Текучу

Бітків, Фітків, Цуцилів,
Ключів, Сопів, Стопчатів,
Був в Рудниках,
Попельниках,
І Радівцех,
І Чернівцех,
Усі гори, бач, зійшов
Але любки не найшов.

Язон.

Так і мені. Наша попівня зводить ся на
нінащо. А дівчата в горах які?

Акинди.

Чудесні! Стрункі як смереки, гнучкі як
лози, личка як калина, очка як терен а бідні...

Язон (докінчуючи).

Як мізерка викладана.

Акинди.

Чоловіка справді аж серце болить.

Язон.

Такіна Поділю. Дивись (отвирає книжку і читає:)

„Кася, Галя і Марійка не мають нічо,
Тося, Дося, Цеся, Коця якесь там вінó.

(обертає картку)

Минця, Нунця, Киця, Мушка тисяч золотих,
А. Милюня два тисячі по смерти старих.

(обертає картку)

Юлька має господарство, Нулька два плуги,
Луці хату сфантували за якісь довги.

(обертає картку)

Льоля має сто червоних, коні і корову,
А Олеся лиш виправу, навіть вже готову.

(обертає картку)

Ізидора, деканівна, страх горда натура,
Має вуйка каноніком у сьвятого Юра.

(обертає картку)

Стефця, Люнця нич не мають, надія на те,
Що бабуня щось запише, як ноги задре.

і т. д., і т. д. da saro al fine (показує, обер-
таючи всі картки в книжці).

Акидин (ломлячи руки).

Но і жени ся тут.

Язон (так само).

Но і жени ся.

Акидин.

Ти маєш записану кожду?

Язон.

Кожду.

Акидин.

А дівчата які?

Язон.

От як дівчата. Я їм впрочім і не при-
дивляюсь богато.

Акидин (гордо).

Я вже люблю і з дівчатами побавитись.
Боже мій, як би то собі чоловік кожде серце,
що здобув, міг повісити на груди, я би ходив
як перший генерал.

Язон.

Ти ще молодий. Мене вже не бавить тес. Я лиш глигну раз, два кругом себе, одним оком на молодих, другим на старих, третим на господарство і — їду далше.

Акидин.

Так скоро? Можеш помилити ся.

Язон.

Я тобі ручу: мій катальог вірнійший, як урядова табуля.

Акидин.

Правда, що то одним зором можна осудити, як ся сьвітить...

Язон.

Ти ще не маєш такого досьвіду, як я. Пожди, за два, три роки дійдеш і ти до тої практики.

Акидин.

Ти довго вже „путешествуєш“?

Язон.

Десятий рік.

Акидин.

Я лиш семий.

Язон.

Бачиш, за три роки можеш ще багато до-вчитись.

Акидин.

Що-ж тепер задумаєш?

Язон.

Бог вість. На разі я приїхав з вуйками побачитись.

Акиндин (радісно).

І я.

Язон.

Ти багато винен?

Акиндин.

Infandum regina iubes renovare dolorem.
Пять літ тому, знаю, було щось до 2000, але опісля набрав ще де що, буде може до сїм, до вісім, не знаю.

Язон.

Щасливий! Я троха більше. Але як ще зо два роки помандруєш, зрівнаємось. Я впрочім не числив своїх ніколи, не терплю арифметики.

Акиндин.

Та і я лиш з початку, так по пасторальній, опісля згубив рахунок.

Язон.

Бо й на що тее придасть ся?

Акиндин.

Так єсть. Буду їх платити чи що?

Язон.

Розумієсь. Але що такого, що жадного вуйка не видко? Бувало оден наперед другого товпить ся...

Акиндин.

Я вже посилав Прокопа і ніхто не являєсь.

Язон.

По кого, по Авраама?

Акиндин.

Ні.

Язон.

По Якова?

Акиндин.

Ні.

Язон.

По Ізаака, Давида, Самуїла?

Акиндин.

Ні, ні, ні.

Язон.

По кого-ж? Та я всіх знаю.

Акиндин.

Він і тобі дядьком.

Язон.

А по Мендля?

СЦЕНА 6.

Попередні. Думка (пукає в головні)

Акиндин.

От і єсть Мендель.

Язон.

Хвала Тобі, Господи!

Думка (входячи).

Слава Ісусу Христу!

Язон (не вдоволений).

А то Мелхиседек.

Акиндин.

Як ся маєш, Мелхиседеку?

Думка.

Гаразд, хвалити Господа. Приношу і вам веселу новину.

Язон, Акиндин.

Яку?

Думка.

Воньміте й на коліна припадїте. (бере обох і веде ближе публики) Консисторія сьвятить — з довгами.

Акиндин (скаче з радости).

Ликуй нині і весели ся Сіоне! Що за розум у нашої консисторії, що за розум!

Думка.

Кажу вам, такий плач бисть і риданіє во Ізраїли, що цербери не в силі всіх повикидати на улицю.

Акиндин (весело).

Я сейчас вертаю в гори. (сьпіває з радости:)

„Там де Татран круто веть ся

По каменях ген шумить“ Ходи, най тебе поцілую, Мелхиседеку, за тую вість

сіоньську! В нагороду за се оженю тебе з дівчиною, якої з роду не бачив.

Думка.

А ти не тішиш ся, Язоне?

Язон.

Не маю чим.

Акиндин.

Чому не маєш чим? Таж тепер як разсядем оба на Гименея і вїо — на яку суфранїю до тестя.

Язон (приступає до Акиндина).

Ану, йди тепер до якого вуйка, чи тобі хоть феника позичить?

Акиндин (зі страхом)

Правда!

Язон.

Ану, чи не звалять ся всі тобі на голову, не роздїлять риз твоїх, а о одежи твоєй чи не кинуть жребїй?

Акиндин (я. в.).

Правда!

Язон.

Розумієш, чому Мендель не приходить, хоть его кликав?

Акиндин.

Розумію. Що за розум у нашої консисторїї таке робити, що за розум? (по павзі) А може Мендель ще об тім не знає?

Язон.

В тім одинока і моя надія. Він не давно
вернув з Угорщини.

СЦЕНА 7.

Попередні. Прокіп, опісля Мендель.

Прокіп (головними).

Прошу Єгомостів, єсть Мендель.

Акиндин.

Поклич, поклич!

Думка (на боці).

Ага, посланіє ко Євреям, побачимо!

Мендель (влітає головними — засапаний).

Чи чули Єгомості, що ся дїє в консисторії?

Язон (на боці).

Ага не знає сновіда, чому не знає?

Акиндин.

Що?

Мендель.

Ще сего не бувало, як жию. Ну, сьвятять
без гроший.

Акиндин (живо).

То неправда.

Мендель.

Чому неправда? Я там сам був.

Акиндин.

Ну?

Мендель.

Они мене за двері викинули, то єсть, викинути не викинули, але сказали: йди собі.

Думка.

То ще не велике лихо.

Мендель.

Як то не велике, яке ще може бути більше?

Думка.

Може бути й більше.

Мендель.

Яке?

Думка.

Можуть ще й на дорогу де що подати.

Мендель.

Добре вам жартувати, як вас не болить,... а моя праця пропадає.

Акиндин.

Не бійтесь, не пропаде.

Думка.

Та ви ще з мерця шкіру здіймете.

Акиндин (до Менделя — тихше).

Слухайте Мендель, дайте мені ще сотку.

Мендель.

Що, ви собі хіба жартуєте? Я гадав, що ви прийшли віддати.

Акинди́н.

Та вже все разом — потім.

Мендель (дражливо).

Потім, потім, ви все так кажете, коли то вже буде?

Язон (встаючи).

Я вам скажу, коли? (рішучо) Спла я вам винен? (виймає мошонку і ховає по хвили назад)

Акинди́н (тихше).

Що робиш, чоловіче? Не дражни!

Язон.

Я вам покажу, як з євреєм говорити.
(в голос до Мендлі) Рахунок!

Мендель (приборканий).

Не гнівайтесь, Єгомосцуню! Я до вас ні слова не сказав. Я знаю, що з таким честним чоловіком, як ви, нам ні суду ні консисторії не треба. Аби я таке щастє мав.

Язон (все рішучо).

Для того й даром напудив ся.

Мендель (покірно).

Дати зараз рахунок?

Акинди́н (живо).

Чекайте троха!

Язон.

Сейчас!

Акиндин (до Язона).

Що робиш?

Мендель (виймає папери).

Ту 200 злр. а процент від 10 років, то 1000 злр.

Язон.

Якто? З 200 — 1000?

Мендель.

Ну а процент? А від той процент — процент? А від тих процентів та процентів — знова процент? Ну для вас най буде 950. (кладе папір).
Ту знов 200 а процент від 9 років — най буде 900 (кладе папір).

Ту 150 а процент від 8 років 600 (я. в.).

Ту 100 " " " 7 " 400 (я. в.).

Ту 50 " " " 6 " 200 (я. в.).

Ту знов 50 " " " 5 " 180 (я. в.).

Ту ще 50 " " " 4 " 150 (я. в.).

А ту раз 20, а ще раз 20, а ще раз 20, а готель тільки років, а служба — я то все маю зраховане . . . 500 злр. — разом 2880 злр. А 80 вам спущу, що зараз платите, най буде рівно 2800 злр.

Язон (спокійно).

А для пана Всеволоди?

Акиндин.

Я не хочу.

Язон.

Але я кажу.

Мендель.

Ну, як кажете, я ту маю зраховане, бо ви прислали, я приготував. Всего 1830 злр. Ту маєте папери, дивіть чи ваш справедливий підпис? (подає папери).

Думка.

Знаєте, я бачив вже різні пявки, хоч сам не досвідчав ніколи. Але се пявка над всіма пявками.

Мендель (недобрий).

Що пявка? Яка пявка? Чи вас се коштує що? Ви мені нічого не винні.

Язон.

Знаєте що, Мендель? Я бачу, ви чесний чоловік, і я хочу з вами чесно поступити. Я вам винен 2800 а Акиндин 1800, бо тих 30 ачейже і ему опустите? Дайте нам ще по сотці, а буде рівно: я три, Акиндин 2 тисячі, згода?

Мендель (збираючи живо папери).

Що, згода? Яка згода? Я гадав, що ви заплатите а ви шутите?

Язон.

То по 50, добре?

Мендель.

Ані шелюга.

Язон.

То най тебе лихо возьме! (відходить на бік)

Мендель.

Єгомостї ту довго забавлять?

Язон.

На що питаєте?

Мендель.

Питаю, бо менї станції треба.

Язон (прискакуючи).

Що, ти нас з хати виганяєш? За фірту з ним! (оба з Думкою викидають Менделя в головні).

СЦЕНА 8.

Попередні.

Думка.

За се тебе люблю, Язоне! Ще було єму на дорогу дещо подати, проклятому євреєви. Але що ви даєтесь єсати такій п'явці, такому опиреві, се сором, ганьба, се економічна руїна цілого сьвященства! (павза)

Та подумайте, если би ви тоті гроші, що тепер даєте єму, мали по весілю для себе, якими би ви були панами, якими дуками? А так сором собі, руїна родинї, в котру ввійдете. (павза)

Кождий з вас має що найменше, як думаю, по 5 тисяч довгу, иньші мають по 4, иньші по 3, по 2, по одному, а вже мало таких, що на сотках пристане, — яка се страшенна язва?

Возьмім пересічно 40 питомців, виходячих щорічно з пасторальної; кождий з них має пересічно по 500 злр. довгу, то родичі мусять

в однім році зложити 20.000 злр. такси за теє, що їх дівчата вийдуть замож. Цілий тяжкий добуток сьвященника іде де? В жидівський карман.

Справді при вас можна прийти до пере-сьвідчення, що питомець — то нещастє в родині; сам не загірєсь і родину введе в біду. Та ще щоби спожитковали тоті тисячі, а то сотки бере, тисячі віддає. (хватаючись за голову) Сором, сором, сором!

Язон (плече єго по рамени — спокійно).

Воістинну, ти пророк єси по чину Мелхиседекову.

Акинди.

Die Philosophie ist kein Mittel gegen Zahnschmerzen. Деклямація не поможе, де гроший треба.

Думка.

Навіщо-ж вам до лиха тих гроший? Я-ж так питомець, як і ви, і я бував по сьвітї.

Акинди.

Per pedes Apostolorum.

Думка.

А хотай би й так? Хоч — перепрашаю, — сьвященники наші на стілько гостинні, що оден привезе, другий відвезе дальше. А желїзниця чейже тисячів не коштує, анї одїне. Не курїть, не грайте, не гуляйте, а буде инакше.

— павза —

Язон (спокійно).

Ти скінчив?

„Січ“.

Думка.

Скінчив.

Язон.

Ну, то тепер подумаймо о інтересі. Un-
sere Ehre ist gerettet, aber das Geld ist nicht da.

Думка.

То ще лиш початок був. Що лиш не видко,
як надеспить Порфирий Карманович.

Язон, Акидин.

Що, Порфирий Карманович?

Думка.

Также ваш вуйко, друга пявка, хоч в хри-
стіянській шкірі. Наче вовкулак нюхтить по
гостинницях, чи не знайде своїх похрестників.

Язон.

А я безталанний казав сейчас пустити, як
хто питати-ме за мною. (до Акидина) Акидине,
від сего певно нічо не добудем. Іди хутко, скажи
Прокопови змазати наші імена на таблиці.

Акидин (біжить в головні).

Чудесна гадка! Іду, іду! (в дверех подаєсь
напрасно назад).

СЦЕНА 9.

Попередні. Порфирий Карманович (огрядний —
хитрий).

Порфирий (стає в середині).

Рідними дітьми так би ся не втішив, як
вами обома, високопреподобні. Якже ся маєте?

Здорові, веселі щасливі, залюблені, заручені? (цілує ся з Язоном, Акиндином — приступаючи до Думки, представляєсь) Маю честь представитись: Порфирій Карманович.

Думка.

А я питомець Софрон Думка.

Порфирій.

Питомець? Окінчений?

Думка.

Окінчений.

Порфирій (зачудований).

І я вас не знаю?

Думка.

Видко не мали щастя.

Порфирій (до других).

То суть у вас такі питомці, що я їх не знаю?

Акидин.

А суть — Мелхиседеки!

Порфирій (до Думки).

А чув, чув, Мелхиседек! Дуже мені при-
ятно пізнати. (до всіх) Чи чули ви, що наша кон-
систория виправляє?

Думка.

Чули, чули!

Акидин.

Не знати, чи правда?

Порфирий.

Правдїська правда. Сам був. Як почув, мало з ніг не звалив ся. Гадав, що мене винесуть звідтам. В голові до тепер як в млинї. Бо якже так можна бідних питомців кривдити? Хто їх тепер бідних поратує? (мацаєсь по кишнях) Я принїс вам рахунки, мої панове! (накладає очка, виймає папери і подає) Господину Дівоносу, за побрані річи з роботою і пересилкою 2500, Всеволоді 1700 злр. Се, як видите, без проценту, я з засади проценту не беру. Звичайно для своїх. Га, що, як кажете? (знімає очка).

Язон.

Навіщо-ж нам сих рахунків?

Порфирий.

А вже-ж не на памятку, а щоб заплатити.

Язон.

Се проти умови.

Порфирий.

Якої умови?

Язон.

Умова була заплатити перед висвяченєм, а я ще не сьвячу ся.

Порфирий.

Коли-ж се у вас наступить? Я вже 9 літ чекаю, а вічно не маю надії жити.

Язон (моргає на Акиндина).

Акиндин (приступаючи до Порфирия).

Знаєте що, отче Порфирий! Я вам винен 1700. Се ще не така страшна сума. Докиньте

мені і товаришеви по 150, тай буде рівний рахунок.

Порфирий (зриваючись).

Во ім'я Отця і Сина...

Язон.

Нам доконче треба.

Порфирий.

Ану ріжте, чи феника при душі найдете. Нема, любчики, нема. Та я тому прийшов, щоб у вас заратоватись. Така біда, тіснота тепер всюда, що й годі. А ту ще тая консистория, консистория.

Язон.

То не дасте?

Порфирий.

Ні, ні, шкода говорити. Тепер, коли така консистория, ні, ні, ні!

Язон.

Уважайте, що оба ми вибираємось в місце, де на певно довершимо діла. Даючи нам поміч допоможете і собі, бо ще сего року відберете свої гроші...

Порфирий.

Се вже ви нераз казали, а сліду дасть Біг.

Язон (як би унесений).

Коли так, пане Порфирий, коли виссавши нас, в останній хвили відмавляєте помочи, то вина на вашу спаде голову, не на нашу. Акиндин іде на філософію, — він і так її слухав

оден курс, а я сьвячусь безженним. Позивайте. Будемо вам сплачувати ратами, по 50 кр. місячно. Се всякий суд признасть.

Порфирий (мякше).

І ви би се зробили?

Язон, Акиндин.

Так єсть.

Порфирий.

І Бога ви не боїтесь?

Язон.

Ви сему вина.

Порфирий (до Язона).

Ви такий хороший чоловік — безженний? (до Акиндина) А ви такий мудрий — на філософію? Фе, стидайтесь!

Язон.

Інакше не можемо.

Порфирий.

Чекайте, позвольте, спитатись, де ви хочете їхати?

Язон (запнувшись).

Я до... до... Багатирівки.

Акиндин.

А я до до Достаткович.

Порфирий.

От видите, крутите. В Достатковичех мій похрестник, ледво сам живе. Шкода желізницю трудити.

Язон.
А впрочім, що ми маємо перед вами іспит складати! Ходи, Акиндин!

Акиндин.
Ходи!

Порфирий.
Чекайте, де йдете? (поволи) Гріх буду мати, то правда, але знайте, що Порфирий чесний чоловік. Гроший вам не дам але дам вам раду. Ідьте до Мужичан. (на боці) Може хоч оден оженисть ся, та чоловік до свого прийде.

Язон, Акиндин.
Яких Мужичан?

Порфирий.
В Перемискій.

Язон, Акиндин.
Каштан?

Порфирий.
Каштан чи не каштан, але дівчину має, як зірницю а гроший, як чоловік гріхів.

Акиндин (до Язона).
Подиви до катальогу.

Язон (добуває книжку, перевертає в картках, вкінці найшовши, хвильку читає і — махає рукою).

Порфирий.
Ну, що?

Язон (читає).
Мужичани, Іван Мирский. Віноване єго: Поля 18 моргів, луки $1\frac{1}{2}$ морга, пісків $\frac{1}{2}$ морга,

ліса $\frac{1}{4}$ морга. Проскурного: 2 копи жита, 14 снопів ячменю, 5 півлатерків дров, 2 копи яєц, 3 копи кіля.

Акиндин.

А дівчат?

Язон (все читаючи).

Одну доньку і одну сироту на вихованю.
Кваліфікація доньки:

Русі коси, сині очі,

Сватати ніхто не хоче.

(до Порфирия з поклоном) Дякуємо красенько!

Порфирий.

Дякуйте, не дякуйте, а він за братом взяв
що лише 20 тисяч готівки, а коний, волів, ко-
ров, телят вже й не числю.

Язон.

А брат де був?

Порфирий (нагадуючись).

Зараз, де то? Ага, в Бабоглавах.

Язон (отвираючи катальог).

(читає) Бабоглави. Теофіль Мирский. Віно-
ваня не занотовано, бо бездітний. Сказано лише:

Дуже багатий, на вино вступати,

Але бездітний, довго не сидіти.

Акиндин.

Може й бути правда.

Порфирий (недобрий).

Що, може й бути? (тихше) От що тільки
вернув від брата і вступив до мене порадитись,

де помістити гроші. Двайцять тисяч, кажу вам, як оден сотик. (ще тихше) Він ту є, чекає на мене, можу вам его ще нині представити.

Язон, Акиндин (вельми утішені).

Добре, добре!

Порфирий.

(н. б.) Але гріх буду мати, ей Богу, смертельний гріх!

СЦЕНА 10.

Попередні. Прокіп (головними).

Прокіп.

(до Порфирия) Прошу пана, єгомость на вас чекають.

Порфирий (живо, до Язона і Акиндина).

А що, неправду говорю? (до Прокопа) Іду, іду!

Прокіп (виходить).

Порфирий (виходячи).

Я его ту зараз приведу. Позбирайте-ж живо тоті лахи. (виходить в головні).

Язон, Акиндин (кидають ся оден на другого, і з радости танцюють по сцені).

Побіда, побіда! (збирають живо порозкидані ковніри й рукави).

СЦЕНА 11.

Попередні. Мирский, за ним Порфирий (входить головними).

Мирский.

Мир дому сему!

Порфирий.

Самі свої, нема нікого.

Язон (до Миреского).

Маю честь представитись: Язон Дівонос, окінчений богослов. (подає руку).

Акиндин (представляючись).

Акиндин Всеволода, окінчений богослов. (подає руку).

Думка (кланяєсь з далека).

Язон.

Мусимо признатись вам, всечестнійший отче, що ми що тільки про вас говорили. Вибераємось до вас.

Миреский.

Та спасибіг за ласку і пам'ять добру. Але у нас біда, гори, піски, в народі нужда.

Язон.

(до Акиндина, на боці) Hat Geld. Так кожний править, що має. (до Миреского) Але просим сідати, всечестнійший отче!

Язон, Акиндин (подають рівночасно крісла).

Миреский (до Порфирія, підводячи его ближше до публіки).

(тихше) Ви певно їм наплели про мої гроші?

Порфирий.

Пет, пан-отчику, ані слова! (н. б.) Близша сорочка, чим кожух. А впрочім єсть лиш 7 сьвятих тайн, 8-ої про его гроші нема.

Мирский.

Мені так здавалось, бо бувало їдуть юр-
бами поперед хату, а жаден не поступить.

Порфирий.

Не вжеж ви думаєте, що се втаїть ся. То
вже цілий світ знає.

Акиндин (до Мирского).

Та просим сідати на хвилиночку. Може
папироску?

Язон (подає папироску).

Мирский (приймаючи).

Дякую красенько!

Язон, Акиндин (засьвічують оба живенько Мирскому
до папироски).

Мирский.

Радоб я забавив в вашім товаристві, але
мені спішно за ділом і далеко до дому. Ходіть,
отче Порфирий! Пращавайте панове!

Язон, Акиндин (пращаючись).

До милого свиданя!

Мирский (виходить головними).

Порфирий.

(н. б.) Інший дух вступив зараз в хлопців.
Гей, гей! (в голос) Бувайте здорові а справте-ж
ми ся добре! (виходить за Мирским).

СЦЕНА 12.

Попередні.

Акиндин (радісно).

Сей день, єго-же сотвори Господь, возра-
дуєм ся і возвеселім ся в нем.

Язон (перевертаючи книжку).

Знаєш брате, коли празник у Мирського?

Акиндин.

Коли?

Язон.

На Параскевії, значить позавтра.

Акиндин (скачучи з радости).

Славно, все як з платка веть ся. (до Думки)
А ти, Мелхиседеку, не тїшиш ся з нами?

Думка.

Не маю чого.

Язон.

Жаль єму.

Акиндин.

Може бути.

Язон.

Та що з того всего? Вуйка такій як не
мали, так не маєм.

Акиндин (до Думки).

Знаєш що, Мелхиседеку? Може-б ти нам
дав заробити? (отвирає столик до карт).

Думка.

От набрали-б розуму, не марнували здоровля тай гроша.

Язон.

Чудесна гадка, тільки, що нема охотників. Мелхиседек не грає.

Акинди́н.

Я закличу Кастора і Полюкса.

Язон (живо).

Суть, ту?

Акинди́н.

Суть, вчора приїхали, під сімкою.

Язон.

Заклич, заклич! То досконало! Post nubila Phoeбус.

Акинди́н (вибігає в головні).

Думка.

Не дивуюся Акинди́нови, чоловік молодий. Але ти, Язоне, не нинішний. Ще й других би до розуму приводив, а ти з таким приміром.

Язон (спокійно, плече его по рамени).

Ти воістину єрей еси по чину Мелхиседекову.

СЦЕНА 13.

Попередні. Акинди́н, Кастор, Полюкс і другі питомці (входять головними).

[Входячі підносять гомін:]

Здорові!

Язон.

Здорові!

Кастор і Полюкс (витають ся з Язоном опісля з Софроном).

Думка.

То ви Кастор і Полюкс? Від коли так перехрестились?

Акиндин.

Ти ще сего не знаєш? Ха, ха, ха!

Кастор.

А з відкіля Мелхиседеку знати, коли він не виходить на путь нечестивих.

Акиндин.

Скажіть ему, прошу вас, скажіть. Він вам за теє проповідь скаже.

Кастор.

То воньми або уха стули, бо ся соблазниш.

Всі.

Кажі, кажі!

Кастор.

Во время оно,
Як ся під пятков було
Северин і Ігнатий
Сіли грати в карти
Розумієсь не в двійку,
А більшу партійку.

З початку ішло,
Якось ся вело,
Однак по якомусь разу
Стали голі — як бізун.

Що-ж небоже?

І плач не допоможе.

Закон велів:

Ми поцілували стіл.

В тім нам за плічми

Стає листонос з грішми:

Мені шісдесятъ,

Гнату п'ятдесятъ.

Лист розірвали,

Навіть не читали,

Тай я і Гнат

До стола назад.

Оба прісїли,

Відбитись хотїли,

А знаєш братецъ,

Якей був конецъ?

Ще й писъм не читали,

А гроші програли.

Від сего я Кастор, він Полюкс.

Язон, Акинди́н, Полюкс і прочі (крім Думки).

Ха, ха, ха!

Полюкс.

А вже найбільший фрасунок,

Що ті гроші були на справунок.

Язон, Акинди́н, Кастор і прочі (крім Думки).

Ха, ха, ха!

Думка.

Цур вам!

Кастор.

Заткайте єму уста, бо кликне анатема!

Язон (стаючи на середину).

Мої панове! Наш високопочтений, славно-звістний вуйко Порфирий Карманович відкрив в далеких горах, аки другий Ісус Навин нову землю. Земля тота не пливе вправді молоком і медом аки Ханаан, за тое криве в утробі своїй богате, золоте руно, аки вторая Кольхида. Руна того не береже триголовий змії — а золото-коса Медея. Хто з вас схоче виправитись по тее руно і золотокоосу Медею, зволить записати честне ім'я своє тут на сїм місци, (показує на зелений столик) щоб призбирати средств і оружїя на ту славу виправу.

Акинди́н, Кастор, Полю́кс і прочі крім **Думки** (товпились кругом столика і підносячи руки).

Всі, всі!

Думка (забираючись до виходу).

Бувайте здорові!

Кастор, Полюкс.

Мелхиседек спасавсь бігством!

Акинди́н.

Мелхиседек, Мелхиседек, чекай!

Акинди́н, Язон біжуть за **Думкою**.

Думка (в дверех).

Най вам Бог помагає!

Язон, Акинди́н (хватають **Думку** і приводять назад; в слі-
дуючім тримають его все оба між собою).

Язон.

Мої панове! І Мелхиседек мусить виправитись з нами. Тільки від нині він не Мелхиседек, а той, що сьпівав про виправу Аргонавтів. Як він звав ся? Гомер? Гезіод? Чи Буй-Тур?

Полюкс.

Орфей, Орфей!

Язон.

Отже Орфей. Він осьпівав нашу виправу:
(патетично деклямує:)

„Бил князь на Руси, хоробрий, славний,
В Курску імід он престол державний.“

Акинди́н, Кастор, Полюкс і прочі (бухають сьміхом).

Акинди́н (перебиваючи).

Ні, він зачне:

„Солнце заходить а місяць виходить
Од того двойно сьвітло походить.“

Язон, Кастор, Полюкс, Думка (в сьміх).

Язон.

Най і так буде. А тепер сїдаймо! (добуває з куферочка карти і кладе на столі)

Акинди́н (мішаючи карти).

Сїдаймо, сїдаймо!

(Всі сїдають; Язон і Акинди́н садовлять Думку між собою).

Кастор, Полюкс (добуваючи гроші і з бренькотом висипуючи на стіл).

По кілько візо?

Язон (ставляючи золотого на стіл).

Візо звичайне.

„Січ“.

Акиндин (розділивши по 2 карти).

Хто йде, давайте візо!

Язон, Кастор, Полюкс і прочі (доставляючи по золотому).

Всі, всі!

Язон.

Besser: два золоті!

Прочі (з гамором доставляють).

Акиндин.

То люблю. Перша два. (дає Язону 1. карту)

Язон (густуючи).

Стоїть.

Кастор.

Стоїть.

Полюкс і прочі.

Стоїть. (кождий кладе по 2 золоті).

Акиндин (доставляючи).

Друга три! (дає Язону 2. карту).

Язон (я. в.).

Стоїть.

Кастор, Полюкс і прочі.

Стоїть.

Думка (відвертаючись).

Не могу дивитись.

Акиндин.

(до Думки) Замкни очі і укладай стихи!
(до прочих — даючи їм по 2 карти) Прочі дурно!

Язон.

Vorpass gesehen!

Кастор.

Zurpass gesehen!

Полюкс.

Шпунт!

Акиндин.

Два blind! Ви нічого не маєте.

Язон.

Стоїть два, -- а для мене чотири gesehen.

(Гамір).

Думка (вибігаючи в головні).

Майте ся гаразд!

ЗАВІСА ПАДЕ.

Д і я II.

Декорация. Сьвітлиця в домі Мирского, випрятана до танцю. В заді лише канапа і крісла по обох боках. В сьвітлиці двері в середині (головні), право- і лівобіч.

СЦЕНА 1.

[Празник. В куті по правій 4 музиканти жидки грають коломийки. Чотири пари т. є. Язон з Марійкою, Акиндин, Кастор, Полюкс з 3 иньшими дівчатами гуляють, пара за парюю.

На канапі сидить Омелька (поважна, розумна, вже постарша панночка), побіч неї на кріслі Думка, живо гуторючи зі собою.

По кутах гості сьвітські і духовні, мужі і жінки.]

[З піднесенем заслони музика грає, Язон проводить танцями.]

Язон (коли танцююче коло перейде раз кругом сцени).

Когутик!

[Що дві пари стають навхрест проти себе і відтанцювуют сю фігуру.]

Язон (по окінченню фігури).

Всі пари голубчик, коломийка!

[До гуляючих прилучають ся еще 4 пари і відтанцювуют раз наоколо сцену].

Омелька і Думка не танцюють.

Язон.

Прошу подякувати!

[Мужчини окрім Язона відводять дами на право, самі вертають, остентативно обтираючи піт з чола.

Музика виносить ся також в головні, поводи розходять ся й гості серед слідууючої сцени на право і ліво.]

Язон (водячи Марійку під рукою по сцені — горячо).

Ах пані, з вами гуляв би я голубчика
ціле житє.

Акиндин (заласуючись з заду).

А я когутика, когутика!

Марійка

(люба, наївна дівчина, літ 18).

Щоб лише вам не вкучило ся.

Язон, Акиндин.

О ні, ніколи! (гуторять далше).

Кастор (до Полюкса, стоячого побіч по лівому боці сцени).

Нам мабуть нічо не капне з нинішньої
виправи.

Полюкс.

Чому?

Кастор.

Дивись! Язон всею силою держить ся
Медей. Вивинесь єму, попаде Акиндинови в руки.
Заким черга на нас прийде, буде давно по весілю.

Полюкс.

Дерзай чадо! Я не трачу надії до послід-
ної хвилі (проходжуючись можуть опісля вийти на ліво).

СЦЕНА 2.

Попередні. Олімпія (вбігає з лівих).

Олімпія.

Так, Марієчко, ти ходиш собі як пава, а гості вина не мають.

Марійка (вирываючись від Язона).

Ох правда, правда! Перепрашаю дуже! (вискакує на ліво).

Акиндин (прискакуючи до Олімпії).

(вельми масненько) Нічого нам, ласкава добродійко не хибує. Нам ту як в небі. (цілує її в руку).

Олімпія.

Так ваша ласка казати. Але вибачте, сли чого не стане. Ви люде сьвітові, не до такого навиклі достатку, — а ми, от звичайно собі, як на селі.

Акиндин (горячо).

Ай, пані добродійко, я би сего села не дав за цілий сьвіт.

Олімпія.

(на боці) Що за любий чоловік! (бючись по полах) Але що я собі стала, Боже мій! Перепрашаю, мушу дальше заглянути. (на ліво)

СЦЕНА 3.

Попередні.

Язон (до Акиндина)

Ти бачу, на добре залицяєш ся.

Акиндин.

Се моя система. Де приїду, насамперед до мамунці. Маю мамунцю, маю і татунця. А маю мамунцю і татунця, маю і донечку. А де єсть бабуня, то від бабуні починаю. Така моя система.

Язон.

Моя иньша.

Акиндин.

Яка?

Язон.

Я все починаю від голови, від тата. Маю тата, маю все.

Акиндин (живо).

Ти вже ту говорив що з татом?

Язон.

Ні, не стоїть труду.

Акиндин.

І я собі лиш так — нехотячи.

Язон (звільна).

Тобі подобалась Марійка?

Акиндин.

Дуже. (живо) Тобі ні?

Язон.

Мені зовсім ні.

Акиндин.

(на боці) Хвалити Господа, остану сам.

Язон.

Подивись на єї ріст, — як корчик, на єї хід — як качка, на єї танець, — витягає шию як чапля. (гордо) Не таким я собі змалював — свій ідеал. Маєш знати, що нам годї з ким небудь женитись. Ми не їсихта, щоб побачивши першу-ліпшу спідничку, зараз заручатись. (горячо) На нас звернені очі цілого сьвіта, ми не можемо спроневіряться своїй місії і своїй славі. Возьмеш собі таку ляльочку, що скажуть? От 10 лїт їздив, а таке чудо найшов. Одисей блукав лїт дваїцять але за ким? За Пенельпою. Памятаєш ту славну Пенельпоу, за котру ти тільки трійок набрав ся? (з погордою, показуючи на лїво) Aber das, mein Lieber, — ist nichts.

Акиндин.

То правда. Я над тим не застановляв ся.

Язон.

Се, братчику, треба передовсїм мати на оці, щоби не знеславитись. Чорт бери маєтки, достоїнства — менї честь надо все.

Акиндин.

І менї.

Язон (тихше).

Цїла, бач, родина Мирских не для нас.

Акиндин.

Нї, нї!

Язон.

Я лиш над тим продумую, як би то з честію вицофатись звідси.

Акиндин.

(живо — втішно) Справді! (фалшиво) І я скоросьвіт забираюсь.

Язон.

Бачу в тобі нескверного товариша. (простирає руку) Слово?

Акиндин (звільна — подаючи).

А гм!

Язон (на боці).

В той спосіб позбудуєсь суперника і його мамунциної політики.

Акиндин (на боці).

Щоби тебе лиш, братчику, вивезти, — сам верну назад.

Омелька (встаючи з канапи).

Час мені до дому!

Думка.

Так скоро?

Омелька.

Завтра рано — школа, занятє. При тим я вам не розказала всего. Я маю гості.

Думка.

Гості?

Омелька.

Так. До мене що вечера приходять дівчата з села. Они собі роблять де-що, я їм читаю, оповідаю, — оттак бавимось.

Думка.

(на боці — в голос) Що за душа сердечна!

Язон (до Акиндина).

Уважаєш, наш Орфей in floribus?

Омелька (до Думки).

Пращавайте! (відходить в ліво посьпівуючи:)
Час до дому, час!

Думка (підводить її до дверей).

СЦЕНА 4.

Попередні. Марійка (з лівих) з вином на підносі —
стрічаєсь з Омелькою).

Марійка.

Що ти, Омельочко? Я тебе не пущу. Ані
не думай! Хиба зле бавиш ся?

Омелька.

Противно, дуже добре!

Марійка.

Я-б прогнівалась на ціле жите.

Омелька.

Я ще верну, іду лиш прибратись! (тайком
виходить на ліво).

СЦЕНА 5.

Попередні.

Марійка (до Язона, Акиндина і Думки, котрий все стоїть
на боці).

Прошу! (подаючи вино)

Язон (беручи).

Дай Боже на весілю вивдячитись, хоть молодим.

Акиндин.

А я хочу дружною.

Марійка.

Я до вас маю прошенє, панове. Але не прогнівайтесь за тєє. Звольте трошки гуляти з моєю сестричкою. Она бідненька пересиділа цілий вечер, тому відходить. Коби ви знали, яка она добра?

Язон.

Для мене — кожда панночка добра.

Марійка.

Але яка розумна?

Язон (крізь сьміх).

Або-ж не час? Такий вік! Сила она може мати, Акиндин, 40 чи 50!

Акиндин (сьміє ся).

Марійка.

Які ви злосливі? А яка патріотка?

Язон.

Мрії, молоді мрії! І ми колись такі бували, неправда Акиндине?

Акиндин.

Правда.

Язон.

Нині, хвалити Господа, чоловік все переболів. (живо — торкаючись чаркою об чарку Акиндинову) Житє перед всім!

Марійка (наївно).

Сего я не розумію. (відходить з підносом на право — до иньших гостей).

СЦЕНА 6.

Попередні.

Язон.

(до Акиндина в голос — назирцем до Думки) Знаєш, ся пристаркувата Омелька як раз для нашого Орфея!

Думка (обурений).

Ви єї кіхтика не варті. Даруйте в сїм слові.

Язон.

Але ти цілий варт.

Акиндин.

Бо вам, обоїм теє... (крутить пальцем коло чола)

Язон.

Ganz richtig.

СЦЕНА 7.

Попередні. Омелька (убрана з лівих).

Язон (до Акиндина).

Тепер ю заангажуймо!

Акиндин.

Бррр!

СЦЕНА 8.

Попередні. Кастор (за ним) Полюке (з правих).

Кастор (тріпаючи картами і показуючи на право).

Панове, короткого!

Язон, Акиндин, Полюке (оживлені).

Добре, добре! (всі вибігають на право)

Думка (до Омельки).

Позвольте, пані, що вас підведу.

Омелька.

О, дякую сердечно!

Думка.

Не з пустої чемности се робю, але я цікавий на що иньшого.

Омелька.

На що?

Думка.

На тєє товариство ваше, котрому ви читаєте і оповідаєте. Позвольте, я пійду, лиш убе-
русь. (вибігає на ліво)

СЦЕНА 9.

Омелька. Марійка (входить без підноса з правого боку).

Марійка (біжить против Омельки).

Омельчочко, я тебе не пущу. (обнимає її).

Омелька.

Чому ні?

Марійка.

Иньшим разом, Омельчочко, — нині ні!

Омелька.

Чому нині ні?

Марійка (наївно).

Бо нині, нині я така весела, я така щаслива, цілий світ би обняла, приголубила — сама не знаю, чому?

Омелька.

Те зле, що ти не знаєш чому?

Марійка.

Я сама бажала собі розтолкувати, але не встигну.

Омелька (скоро).

Бувай здорова!

Марійка (обзираючись).

Омелько, не відходи! Мені без тебе чось лячно буде, так лячно, що туй-туй розплачусь. (криє голову на її рамена)

Омелька (зачудована).

Марійко!

Марійка.

Пам'ятаєш Омелько, як ми читали Фавста. Ти читала своїм звінким голосочком, я плакала. Ми обіцяли собі тогді, бути все при собі, служити собі своїм серцем, розумом, порадою. Я не знаю, Омельочко, але мені здаєсь, що я нині твоєї поради дуже а дуже потребую.

Омелька.

Ти залюблена!

Марійка (дуже засоромлена).

Омелько! (затикає їй уста, сама криє голову на її груди).

Омелька (живо — відпихаючи її).

Бувай здорова!

Марійка (благаючи).

Ні, сестричко, не йди! Свари на мене, гнівайся на мене, бий мене, лиш не відходи.

Омелька.

Чому?

Марійка.

Я тобі мала тільки сказати, в тільки ділах порадитись. Як би ти знала, кільки мені в тій хвили на сердци... (оглядаєсь на ліво і право).

Омелька.

Моя рада тобі на ніщо не придасться.

Марійка.

Чому?

Омелька.

Она вчинила-б тебе — нещасливою!

Марійка (зі страхом).

Омелько!

Омелька.

Она зняла-б з тебе тую рожеву полуду, в котрій тобі так любо мріти і колихатись, як золотому хрущикови в шовковій чашочці рожі. (поволи — сумно) Я зірвала-б рожу, а хрущик упав би на — камінь.

Марійка (з ростучим непокоєм).

Омелько, я тебе не розумію.

Омелька.

Але я тебе розумію, бувай здорова!

Марійка.

Омелько, ти, ти... ти заздрісна!

Омелька (з гірким усьміхом).

Я заздрісна, Марійко? Ха, ха, ха! На що? На тую лож, обману, брехню, котра тебе оповила неначе немовлятко... (бе ся в уста) Але я за багато сказала! Пращай! (іде в головні)

Марійка (тримаючи її кріпко).

О, тепер тебе не пущу, Омелько! Ти мені мусиш все сказати — все, все, все!

Омелька.

Бог свідком, що я не хотіла тобі мішати й колотити твого раю. Але ти сама витягнула за язик, закидаючи зависть. Я мала би тобі завидувати тих пустоцьвітів, котрі й твоєї кісочки не варті?

Марійка.

Омелько, ти милиш ся. Ти закопалась в книжках, відтягнула від людей, тому й лиха ти на них. Они добрі.

Омелька (рішучо).

Знаєш, Марієчко, скажи ти тим добрим людям, що всі твої гроші, все твоє майно — мое, а побачиш, що всі они в одну мить наче метелики прилинуть до мене.

Марійка (дрожащим голосом).

Що ти говориш, Омелько! То я вже нічого не варта?

Омелька.

Ти сестричко — дівчина, якої не любити, але якою одушевлятися можна. За тебе я, — коли-б була мужчиною, — сейчас голову-б поклала. Але ні оден із сих, (показує на право) ручаю тобі, не зирне в тебе, бо глядить лиш на те, що коло тебе.

Марійка (гірко).

Ах, Омелько!

Омелька (сумно).

І я колись була молода, сестричко! І я колись буяла в тих рожевих облаках, що ти тепер. Минуло. На дні душі лишив ся лиш гіркий осад, що в світі панує — неправда. Як ще тато-небіщик жили, — а тато уходили за богача, хотяй, Бог свідком, яка нераз бувала біда, — отже кажу, як ще тато покійний жили, кільки то, і духовних і мирських, крутилось коло мене! Не було дня без гостя. А дивив ся кождий що найяркійшим зором, лебедів що найзвучнійшим голосочком.

Тато вмерли. Ще якийсь час вертілись ті метелики, думаючи, що лишились гроші. Показалось, що нема, — в мить розвіялись наче ті сніжні облачки від весняного леготу.

Марійка (крізь слези).

Омелько, мені чось лячно, таке слухати.

Олімпія (за сценою — галасливо, по лівій).

Пан-отче, а йди. но трохи сюда!

Мирский (за сценою, по лівій).

Сейчас, сейчас, лиш до дівчат подивлюсь
та до гостей. (входить з лівих)

СЦЕНА 10.

Попередні. **Мирский.**

Мирский (до Омельки).

Омелько, а то що?

Марійка (кидаючись батькови на груди).

Ах татунцю! Що мені Омелька наговорила!

Омелька.

Марійко!

Мирский.

Що-ж такого? Певно посварились за хлоп-
ців, тепер до мене на суд.

Марійка.

Она сказала...

Мирский (докінчуючи).

Що її хлопці не хочуть любити? Не бій
ся, знайде ще й она свого. (цілує Омельку)

Марійка.

Не то.

Мирский.

А що?

Марійка (несміло).

Она сказала...

Мирский.

Та кажи вже, бо не маю часу. Там вередує мати, там би до гостей заглянути, а ти держиш, мов в кліщах.

Марійка.

Ай, татунцю, як би ви знали?

Мирский (йдучи).

Або кажи або пусти!

Марійка.

Она сказала, що тоті питомці не до нас приїхали — а до наших грошей. (живо) Але то неправда, — правда?

Мирский (серіозно).

(по хвили, потираючи чоло) Хто зна', дитинко, чи Омелька не сказала правди...

Марійка (жалісно).

(н. б.) Мала-ж би я бути вже така дурна?

Мирский.

Они знають від Кармановича, що ми маєм гроші, тому приїхали. Бог оден глядить в серце чоловіка, ми не в силі.

Марійка (поволи).

То зробіть мені одну ласку, татунцю!

Мирский.

Яку?

Марійка.

Скажіть онтим, (показує на право) що тоті гроші — єї. (показує на Омельку)

Омелька (живо).

Марійко, та-ж я лиш жартувала.

Мирский.

А де-ж то випадає, дитинко?

Марійка.

Скажіть, скажіть, татунцю, я вас дуже прошу.

Мирский.

Але се не пристало менї, сьвященникови...

Марійка (дрожачи).

Я лиш хочу переконати Омельку, що она — помиляєсь.

Мирский.

Не могу, не могу! Гріх!

Марійка (приголублюючи).

Як мене любите, то скажете. Через той гріх ще пійдете до царства небесного.

Мирский.

Га, не знаю, що би я не зробив для тебе, дитинко. Господь най простить гріха, се для єго правди небесної. Зроблю, як кажеш.

Марійка (біжить до Омельки).

Тепер живо розбери ся!

Омелька.

Памятай, Марійко, ти сама наперла ся, щобись опісля не жалувала. (відходить на ліво)

Марійка (йдучи за нею)

Нї, нї! (на боці — до публики) Боже, Боже, як менї тепер важко. Лучше було їх не бачити нїколи. (зникає на ліво)

СЦЕНА 11.

Мирский (стоїть задумавшись). Язон, Акиндин, Кастор, Полюкс вибігають з правої — опісля Думка (з пальтом і капелюхом в руках — головними).

Язон.

А то мене стяли — шершенї!

Акиндин.

Видко, маєш щастє в чім иньшїм.

Язон.

На три тузи програти, ще й на Vorhand-ї.

Думка (оглядаючись).

(до себе) Що, вже пішла? Де она?

(тримаєсь в слїдуючїм з боку, чує однак все).

Язон (лестно — до Мирского).

Знають всечестнїйший, богато нам лучалось видїти сьвіта, але такого ладу, як у вас, — vollen Respekt!

Мирский (втїшно).

Оглядали?

Язон.

І хату обору, стайню стодолу, город і шіпку,
цьвітник худібку.

Акидин.

А телятничок то вже справді — як клі-
точка з канарочками.

Язон (до Акидина).

Ти лучше-б мамунциним квочкам приви-
рав ся!...

Мирский (поважно).

Га, над сиротою Бог з калитою.

Язон (зачудований).

Як то? Над сиротою?

Мирский.

Бо, видите, все то, що ви бачили, сирітске
майно.

Язон (з ростучим зачудованем).

Яка-же у вас сирота?

Мирский.

А тая, що ви бачили, Омелька. Она учи-
телькою в селі. Тепер вже не потребує того,
але привикла, не хоче покинути. Страх, пра-
цьовита дитина. Покійний брат любив її дуже,
сам був учений чоловік. Умираючи записав її
весь свій маєток.

Язон (на боці).

А галуза би тебе, Кармановичу!

Мирский.

Дуже красний маєток. Самих грошей — кількадесять тисяч. Та що з того, коли за пізно. Дівчина вже добре постарілась...

Язон (живо).

Постарілась? Я того не бачу.

Акиндин (живо).

Ще дуже хорошо тримаєсь...

Язон.

А сила она може мати літ?

Мирский.

О, так вже добре по 30-и, — до сорока половина!

Язон (живо).

Я би сего ніколи не сказав. Она виглядає на двадцять найбільше..

Акиндин (злобно).

А видиш Язоне, а ти глумив ся з її віку!

Язон (обурений).

Я? Перепрашаю, се проти моїх засад — глумитись з жінчини. Противно, щоб тобі показати...

СЦЕНА 12.

Попередні. Омелька (розібрана — за нею) Марійка (входять з лівих).

Язон (прискакує до Омельки).

Прошу панї до 1-го мазура!

Акинди́н (прискакуючи з другого боку).

А я до 1-го кадрия!

Кастор (так само).

А я до другого мазура!

Полюке (так само).

А я до другого кадрия!

Язон (подаючи рамя Омельці).

(до Марійки) Сим направляю свій блуд, ла-
скава панї, взглядом вашої хорошої кузиночки.
(оглядаючись — плече в долонї) Панове — мазур!
(вискакує кроком мазуровим на право)

Акинди́н, Кастор, Полюке (вискакують кроком мазу-
ровим — за ним на право).

Марі́йка (стоїть на місци, як вкопана, дивличись за ними).

Мирский (по відходї всіх — крім Думки) — (підіймає
руки до неба).

Боже! Твоя правда велика! (цілюючи Марі́й-
ку в чоло, обтирає незаметно слези і виходить на лїво)

СЦЕНА 13.

Марі́йка, Думка.

(сцена драматична)

Марі́йка (стоїть ще хвилю, опісля, як музика заграє
1-ший такт мазура, паде на канапу і закриває очі руками).

Язон (за сценою — по правій).

Перше кільце, друге кільце, третє кільце!
— Перше кільце починає! Голубчик — мазур!
(чути тупіт ніг, музика грає, але чим раз тихше, щоб чути
розмови на сцені)

Думка (призираєсь якийсь час танцеві — опісля приступає звільна до Марійки).

Чи можна вам подати руку?

Марійка (прочунавши).

Дякую!

Думка.

Перейдем до тамтої сьвітлиці. (показує на право)

Марійка

Дякую вам сердечно!

Думка.

Піду сам. (йде)

Марійка (живо).

Чекайте і я піду. (встає)

Думка (вертаєсь).

Прошу!

Марійка (по борбі з собою).

Ні — не піду. (сідає опять)

Думка.

То перепрашаю! (йде звільна на право)

Марійка (встаючи — живійше).

Чекайте, не йдїть! І я піду з вами!

Думка (вертаючи).

Служу!

Марійка.

Або не варт! Ідїть собі самі! (сїдає і закриває очі)

СЦЕНА 14.

Марійка (на канапі — закривши очі). Думка (в куті по правій). Цілий ряд дансерів, з Язоном і Омелькою на переді, висуваєсь в танці з правих дверей. В їх ряді Акиндин, Кастор, Полюкс з своїми парами.

Язон (коли висунув ся ряд).

Вибирати!

[Пари міняють ся з дамами: Акиндин — живо хватає Омельку, за котрою побивав ся Кастор, Полюкс.]

Кастор (махнувши рукою).

(н. б.) **За пізно прийшов!**

Полюкс.

(н. б.) **За пізно!**

Язон (проводячи).

Мазур!

[по окруженю сцени цілим рядом]

Ще раз вибирати! Голубчик — мазур!
(хватає живо Омельку — за котрою пильно дивав Кастор, Полюкс)

Кастор (махнувши рукою).

Знов за пізно прийшов!

Полюкс (махнувши рукою).

За пізно!

Язон.

На перед! За мною! (вибігає в головні — всі пари за ним — музика чим раз тихше грає, тільки слабкий відгомін доходить до публики)

СЦЕНА 15.

Марійка (зриваючись).

Ах, то підлість, підлість! (ломить руки і хвитаєсь за чоло).

Думка (приступаючи — в цілій сцені держить ся в поважній іронічній флегмі).

Ви се називаєте підлостію?

Марійка.

А якже се назвати?

Думка.

Таж се любов! Звичайна, людска любов.

Марійка (крайно зачудована).

Се любов?

Думка.

Вам она видко не подобаєсь! Ви чогось гнівні на неї?

Марійка.

Якже не гніватись? А ви не гніваєтесь?

Думка.

Ні.

Марійка.

Бо і ви такі самі.

Думка.

Може бути. А я вам докажу, що нема чого гніватись.

Марійка (зачудована).

Докажете?

Думка.

Докажу.

Марійка (ломлячи руки).

Но прошу!

Думка (приступаючи ближше).

Маєм час. Ви самі, я сам, ви не танцюєте, я не танцюю — можемо поговорити.

Марійка.

Прощу, прошу! (н. б.) Але потім ему скажу, що я о них всіх думаю.

Думка (все спокійно).

Наколи-б ви прийшли до склепу і зажадали матерії шовкової, а вам купець місто шовкової подав вовняну — прийняли би?

Марійка (усміхаючись).

Та де?

Думка.

А коли би ви конечно потребовали шовку — а купець мав лише вовну, — що би ви зробили?

Марійка.

Кинула-б ему его вовну і пішла до другого купця.

Думка.

Правда?

Марійка.

Правда!

Думка.

Без гніву?

Марійка.

Без гніву.

Думка.

А чо-ж ся на них гніваєте? (показує на право)

Марійка.

Або они купують матерію?

Думка.

Матерію не матерію, але щось такого, що єсть на продаж.

Марійка.

Я вас не розумію.

Думка (приступаючи ще ближше).

Я вам скажу яснійше. Товариші мої приїхали сюда шукати шовку, а може й аксамиту, в кождім разі якоїсь дорогої матерії. З першú думали, що тим шовком — ви, — впрочім і подабаєте на те, — тай торгували вас. А як купець, — совістний бачите чоловік, — сказав їм, що ви не шовк а вовна, покинули вас і пішли там, де шовк. Так само, як і ви зробили в склепі.

Марійка (ломлячи руки).

То так ви нас розумієте?

Думка.

Не тільки я але й они і цілий сьвіт.

Марійка (потираючи чоло).

Коли се такий простий, звичайний торг, то чого при тім так надскакуєте, милитесь, любкаєтесь і золотите словами?

Думка.

В тім неморальність і тота гидка неправда. Але ми сему не винні.

Марійка.

А хтож?

Думка.

Люде, товариство людске, що се приняло і терпить, себе взаїмно манить. Так робили наші батьки і ми так робимо.

Марійка.

То й ви також, коли їх так бороните?

Думка.

Також.

Марійка.

То й ви шукаєте шовку-золота?

Думка.

В тім і ріжнимось.

Марійка (цікаво).

А що-ж ви шукаєте?

Думка (приступаючи ближше).

Як ви ще були багачкою, я би вам був того не казав. Вкінці як і приступити! Надто завізно й гамірно було коло вас. Тепер коли ви вовна я вовна, обое однакі, я вам скажу, як рідній сестрі.

Марійка.

Скажіть.

Думка (тихше).

Я шукаю — серця.

Марійка (відскакуючи).

Те кожда має.

Думка.

Але не кожда однаке. Одна має тіцьке, (показує на нігтику) друга має тільке, (показує на половині пальчика) третя має оттільке. (показує на руку) Я шукаю — страшно великого! (показує, обіруч зачеркуючи коло)

Марійка (сьміючись).

Ой, ой! На що-ж вам такого великого?

Думка.

Щоб помістило мене і цїлу мою родину.

Марійка (серіозно).

А, ви маєте родину? Мамунця кажуть, що то дуже гірко, мати родину на голові. А численна?

Думка.

Звиш двацять п'ять мілїонів душ.

Марійка (хватаєсь за голову).

Ай, ай! Та-ж то цілий нарід, Господи!

Думка.

Видите, я вже з того бачу, яке у вас серце маленьке? Як головка від шпильки.

Марійка (трохи уражена).

А хто-ж тільким ради дасть?

Думка.

Добре, всім нї — але одній тисячці.

Марійка.

І се за багато.

Думка.

Нї, не багато. Скажіть ви любите кого?

Марійка (засоромлена).

Н...ї...

Думка.

А неправда, бо ви любите батька, матір, сестру, тітку, бабуню...

Марійка.

А родину!

Думка.

А я вам покажу, що й ті мілієни ваша родина.

Марійка.

Як?

Думка.

Ваш тато — сьвященник, правда?

Марійка.

Правда.

Думка.

Вашого тата батько — дяк? Вашого діда
батько — селянин? От і дійшли до крівних.

Марійка.

Е, так далеко.

Думка.

То ви тільки ближших крівних любите,
дальших ні?

Марійка.

Певно, що ні.

Думка (приступаючи ближе).

Страх, яке вузьке серце!

Марійка (уражена — відскакує).

Е, та бо ви...

Думка.

А позвольте ще одно питанє, пані?

Марійка.

(на боці, підячи перше слово) П..а..н..ї? (до Думки)
Прошу?

Думка.

Ви любите своє село?

Марійка (широ).

Дуже.

Думка.

Що-ж ви любите в тім селі?

Марійка.

Всьо.

Думка.

То єсть: садок вишневий, річку журкітливу, левади зелені, гори цвітучі — правда?

Марійка (плещучи в долоні).

Ай, то дуже красне!

Думка.

Ті хати порозкидані по уровищах?

Марійка (я. в.).

Ай дуже, дуже!

Думка.

А тих, що живуть по тих хатах — ні?

Марійка.

Е, то хлопцї!

Думка (приступаючи ближше).

То мертву природу ви любите, а живих людей, своїх покрівних — ні! Страх, яке вузеньке серце!

Марійка (відскакуючи — уражена).

Ідїть собі з тим вузеньким серцем! Ще й ви ся наважили?

Думка (відступаючи).

Більше вже нічо не скажу, ласкава пані!

Марійка.

(на боці, цідячи перші два слова) Л..а..с..кава пані! Боже мій, як то якось неприємно. Я страшно мушу бути дурна в єго очех.

Думка.

А були ви коли в селянській хаті, ласкава пані?

Марійка.

(на боці) Знов ласкава пані! (в голос) Була, але довго не могла витримати. Там люди, діти, разом дріб, худоба, сопух... Мені в голові крутилось.

Думка.

Видите, се все з вузького серця. Бо великому жаль би ся зробило, оно би порадило, помогло. Вузьке серце любить добро а велике недолю. (з одушевленням) Не любив тебе той ненько Україно, хто не любив твоєї біди! (з ростучим одушевленням):

„Ні поля твої широкі, ні твої сади,
Ні верховини цвітучі, ні твої степи,
Ані ріки бистротечні, ані твоє море,
Як я ненько Україно люблю твоє горе!

(хвильку стоїть нерухомий)

Марійка.

(на боці) Який він красний, коли так говорить, але недобрий. Сего серця вузького я єму не подарую. (в голос) Вам би ся з своїм широким серцем найлучше оженити з Омелькою.

Думка (прочувивши).

Я так і думав. Але хвильку лише. Тепер, она богатирка. Багатство будує палати єгоїзмови. Багатство любить уживати а не розживати.

Марійка (усьміхаючись).

То женіть ся з Ксенею.

Думка.

Якою Ксенею?

Марійка.

Єсть у нас дівчина в селі. Зове ся Ксеня. Хороша дівчина і учена. Уміє читати, писати, деклямувати так як ви, шити, гаптувати. Я вам покажу її. У неї і серце буде мабуть отільке! (показує, обіруч зачеркуючи коло).

Думка (живо).

Покажіть мені її!

СЦЕНА 16.

Попередні. Катерина (входить головними).

Катерина.

Прошу паннунці, чось Ксеня прийшла.

Думка (живо).

Поклич, поклич!

Катерина (соромливо).

Та вна не до панича — а до панни прийшла.

Думка.

То нічо — заклич!

Марійка.

Ні, не клич! Я сама вийду.

Катерина (відходить в головні).

Думка (просячи).

Покажіть мені її!

Марійка.

Такі ви цікаві? Не покажу!

Думка.

То я сам побачу! (оглядаючись шукає) Де мій капелюх? (хвилю крутить ся шукаючи)

Марійка (наївно).

(на боці) Він справді готов пійти, побачити, полюбити...

Думка (найшовши капелюх іде в головні).

Марійка (зі страхом).

Не йдіть!

Думка (стає).

Чому?

Марійка (живо).

Я не хочу.

Думка (з поклоном).

А, а! (іде в головні).

Марійка (біжить за ним і відтягає від дверей).

(дуже наївно) Кажу, не йдіть, бо такою Ксе-нею, з отільким серцем могу і я бути для вас... (утікає на ліво).

Думка (хвилю стоїть, мов ошоломлений).

Мала-ж би се бути правда?

СЦЕНА 17.

Думка. Ксєня (входить головними).

Ксєня.

(хороша, сільська дівчина, з віночком в руках).

(оглядаючись) Паннунці нема тут?

Думка (живо — оглянувшись).

То ти Ксеня?

Ксеня (наївно).

Я. А панич з відки мене знають?

Думка (кидаючись на неї, горячо).

Ай Ксеню, Ксеню, коби ти знала, яке ти мені щастє принесла! (обнимає її — з превеликої радости)

СЦЕНА 18.

Музика перестала грати. Язон з Омелькою, Акиндин, Кастор Полюкс, і прочі виходять з правих дверей.

Язон (побачивши Думку з Ксенею).

Vivat Орфей і Евридика!

Ксеня (засоромлена утікає в головні).

Акиндин, Кастор, Полюкс і прочі.

Vivat! Vivat!

Думка (все ще не посїдаючись з радости).

Що ви розумієте!!!

СЦЕНА 19.

Попередні. Мирский, Олімпія (виходять з лівих дверей).

Мирский, Олімпія (запрошуючи).

Просим до вечері, просим!

[Всі зміряють в ліві двері.]

ЗАВІСА ПАДЕ.

Д і я ІІІ.

Декорация як в дії ІІ. Комната в домі Мирського, пристроєна звичайним ладом. На середині, під задною стіною канапа, перед нею столик і фотелі. Двері, як передше. Правобіч вікно на город.

СЦЕНА 1.

Язон, Акиндин, Кастор, Полюкс.

[Язон і Акиндин перебрані ходять оден проти другого по комнаті. Кастор і Полюкс сидять на канапі, обнявшись за шию курять].

Акиндин (стаючи).

Котра то вже година?

Язон (добуваючи годинник — стає проти него).

Одинайцята.

Акиндин (голосно до всіх).

Час може нам їхати. Вже всі гості порозїздились.

Язон (усьміхаючись).

Кому в дорогу, тому час. Я тут лишаюсь. (ходить).

Акиндин.

Як ти то і я. Маю час. (ходить)

Кастор.

І я маю час.

Полюкс.

І я маю час. (гукторить з Кастором, не вважаючи на слідуючу розмову Язона і Акиндина).

Язон (тихше до Акиндина).

Ти казав вчора, що скоросьвіт виїдеш.

Акиндин (недобрий).

То вчора було. Нині иньше діло.

Язон.

Ага! Марійка, Марійка!

Акиндин (я. в.).

Можу тобі її відступити.

Язон (бухаючи сьміхом).

Ха, ха, ха! Ти може, брате, до Омель...?
Ха, ха, ха! Пиши пропало! Омелька моя. Ще тільки словечко шепну — старим. (заглянувши в вікно, вискакує головними).

Акиндин (лицем до публики).

(до себе) Що? Він вже й до старих? Го, го, Акиндине, а ти спиш? (павза) Чого він так ско-
чив, мов опарений? (заглядає в вікно) А, а! Омель-
ка в городі. (вискакує в головні)

СЦЕНА 2.

Кастор, Полюкс (все сидять обнявшись).

Кастор.

Знаєш, Полюкс, чудесний мав я сон.

Полюкс.

Який?

Кастор.

Мені снилось, що ми з побратимів стали
оба шваграми. Разом нас вели, разом нас бла-
гословили, разом нас... (зіває) вінча...а...а...ли!

Полюкс.

Дав би се Господь.

Кастор.

Я не знаю як ти, але я вірю в сни. В кождім
сні єсть зерно правди. Оно можливе і тут...

Полюкс.

Як то?

Кастор.

От бачиш у Мирских єсть дві сестри, не-
рідні, нерідні, але що то значить? Ти возьми
одну, я другу.

Полюкс (живо).

Добре, Ти бери Марійку — я Омельку.

Кастор.

Ні я Омельку, ти Марійку.

Полюкс (пускаючи шию Касторову).

Ти, бачиш, старший, мудрійший бери мо-
лодшу, — мені, я себе знаю, треба мудрої жінки.

Кастор (живо протестуючи).

Ні, мені старшому старша, тобі молод-
шому молодша. Так вже з природи веде ся.

Полюкс (встаючи).

Я Марійки не хочу.

Кастор (встаючи).

А я Омельки не пущу.

Полюкс.

Мусиш.

Кастор.

За нічо в світі.

Полюкс.

Ні?

Кастор.

Ні!

Полюкс.

Як так, то амінь побратимству!

Кастор.

Не дуже стою о те.

Полюкс, Кастор.

О — о! (розбігають ся: Кастор в праві, Полюкс в ліві двері.)

СЦЕНА 8

Олімпія (входить головними).

[роздражнена — в цілій дії].

Олімпія (ломить руки).

Ще такої комедії не бачила, як жива!
Молоді, гладкі питомці, аж любо подивитись,
причепились до старої і анї руш відчепитись.

І оден і другий і третий і четвертий. А вже третий і четвертий бодай назирцем! І вчора і нині. Тьфу, перевертаєсь сьвіт до гори ногами. У цивільних то вже таке бачила, у духовних перший раз. Цивільні вже і з старими бабами женились, але духовні? (ходить по сцені).

Та ще, аби богата а то убога така, як тота Марта, ще її показують в театрі. (ходить).

А вже що найбільше злостить то тота Марійка. Вчора цілий празник плакала, нині ходить, сьміє ся, заходить ся. Ігі! (ходить живо по сцені).

СЦЕНА 4.

Олімпія. Марійка за нею Думка (перша вбігає — другий повільнійше, головними).

Марійка.

(заходить ся від сьміху) Ха ха ха! ха ха ха!

Олімпія (показуючи на Марійку).

Ну, дивіть люде добрі!

Марійка.

Ха ха ха! ха ха ха!

Олімпія.

Та чо' ти ся до лиха регочеш?

Марійка (глипаючи в вікно).

Ой, мамунцю, не витримаю! ха ха ха!
ха ха ха!

Думка (сьмієсь собі на боці).

Олімпія.

Вже й не знаю, що казати біді! Її сьміх, а чоловіка, як би хто шпильками підколював.

Марійка (кидаєсь на матір і тягне до вікна).

Подивіть ся!

Олімпія.

Не чудо-ж то? Оден з одної сторони
Омельки, другий з другої. А третій і чертвер-
тий, то вже лиш вишні попідпирали.

Марійка (бухає ще дужшим сьміхом).

Думка (бухає сьміхом собі).

Марійка (по хвили, перериваючи мову сьміхом).

А нині рано, всі цьвіти мені позривали на
китиці для Омельки. Язон післав через пала-
маря, Акиндин не мав через кого, та через —
піддячого. Піддячий не дочув та приніс — мені.
Я ему опісля дякую, а він такий недобрий.
Ха ха ха! ха ха ха!

Думка.

Якже-ж ту бути добрим? (бухає сьміхом)

Олімпія (до Думки).

Ще й вам сьміяти ся? Чо'-ж ви не йдете
до них? (показує на город)

Думка.

Я не Аргонавт. (сьміє ся)

Олімпія.

Господь вас розуміє, по якому ви говорите.

Думка.

Я лиш Орфей, що маю сю виправу опи-
сати. (сьміє ся)

Олімпія (здіймаючи раменами).
(п. б.) Мабуть і йому ся вже в голові перевернуло! Хто впрочім знає, як і що їх тепер учать ві Львові. (хоче відійти в головні).

Марійка (дивлячись у вікно — живо).
Встають, встають! Ідуть сюда!

Олімпія (з'упиняючись на хвилинку в вікні).
Є на що дивитись! (іде в головні)

СЦЕНА 5.

Попередні. Акипдин (стає в головних).

Акипдин (до Олімпії).
Перепрашаю, всечестнійша добродійко, могу вас просити на одно словечко?

Олімпія (вертає).
Прошу!

Акипдин (оглядаючись).
Але самісеньких самих.

Марійка (до Думки).
Ходіть отче! Се на осьвідчення заносить.
(виписує Думку, сама зникає на право).

СЦЕНА 6.

Акипдин, **Олімпія**.

Олімпія (сідаючи на канапі).
Прошу, сїдайте!

Акипдин (сідає звільна на фотели, ліворуч від Олімпії).
Не знаю сам, ласкава добродійко, від чого зачати. Справді, єсть се хвиля життя, дуже

важна. Годї так від разу сказати, що чоловік думає. Я приїхав сюда на часочок, а бажав би остати на вічність. Так, во віки віков..., бо я полюбив вашу донечку...

Олімпія (живо).

Марійку?

Акидин.

Ні, перепрашаю, я хотїв сказати, вашу хорошу кузиночку...

Олімпія.

Омельку?

Акидин.

Так, Омельку і бажав би не розлучатись з нею до кінця життя...

Олімпія.

Во імя Отца і Сина. Чи ви очий не маєте? Чи глумитесь з нас чи що таке? Таж ви такі молоді, а она...

Акидин.

О, я молодшої від неї не бачив.

Олімпія.

Ви собі, хвалити Бога, такі гладенькі, а она...

Акидин.

О панї добродійко, я кращої від неї не бачив.

Олімпія.

Таж бійтесь Бога, що говорите? Вже Марійка сто разів красша...

Акидин.

Коли серце не велить, ласкава пані добродійко!

Олімпія (зриваючись, досадно).

То женіть ся про мене, з ким хочете.
Най вам Господь помагає. (зміряє на ліво).

Акидин.

Жіте своє вам завдячую, ласкава пані добродійко. Радісною вісттю пійду поділитись з моїм ангелом. (вискакує в головні)

Олімпія (дивлячись за ним).

Ну дивіть, як би ся на сьвіт божий народив! (збирає раменами) Що-ж, треба пан-отцеві сказати. (іде на ліво)

СЦЕНА 7.

Олімпія (стикаєсь в лівих з) **Мирским** (за ним з) **Язоном**.

Мирский.

Чекай пані-матко, маю тобі щось сказати!

Олімпія.

І я тобі мала сказати, що... (уриває побачивши Язона)

Мирский (виходячи зовсім).

Ото пан Дівонос осьвідчаєсь нам о руку нашої Омельки.

Олімпія (зачудована).

Вже другий?

Мирский.

Не мали ми часу доволі пізнати пана Дівоноса, але він спішить ся домів і просить,

щоб йому бодай дати надію перед другими, коли рішучо не скажем так або инакше.

Олімпія.

Та що тільки пан Всеволода осьвідчив ся о Омельку.

Мирский.

Хто? Всеволода? (п. б.) Маєш тепер!

Язон.

Всеволода? (тихше) Я того надіяв ся, але я мушу перестерегти вас паньство, перед ним. Всеволода чоловік непевний, я его вже з давна знаю. Він гуляка, довгороба, грошетрата. Їму не о серце ходить, він лиш на віно дибає.

Олімпія.

На яке-ж до лиха віно? Та Омелька нічого не має крім того, що в школі заробить.

Язон.

Що до мене, я про те не дбаю. Єсли би мені ходило о маєток, я би був давно оженив ся. Не одна партія траплялась. Але я іду лишень за покликом серця і ту оно мені сказало: се твоя доля.

Мирский.

Що-ж думаєш, Олімпіє?

Олімпія.

Що-ж я маю казати? Або я знаю. Омелька не мала; має, хвалити Бога, свої літа, най сама каже.

Язон (втішно).

О, если о думку панни Омельки ходить, то я певний свого щастя. (вибігає в головні)

Мирский (сьміючись, на боці).

А Господи, даруй гріха! Як то все покінчить ся?

Олімпія.

Се вже мені і в голові не містить ся. Така стара лепетуха вже другого до себе прикувала, а ту й молода, й нічого собі, й маєток, хвалити Господа, — ні одного. Чари якісь знає, чи що таке?

СЦЕНА 8.

Попередні. Кастор (висуваєсь з правої) Полюкс (з лівої).

[Побачивши себе, стають хвилю оден проти другого.]

Олімпія (в розпуці).

(н. б.) Що? Ще може й сі?

Кастор (до Полюкса).

Ну кажіть, яке маєте діло?

Полюкс.

Кажіть, кажіть ви!

Кастор (до Мирского).

Дарують всечестнійший, що мішаюсь, може не в своє діло. Але поважане, яке маю до дому вашого і родини, велить мені перестерегти перед деякими незваними людьми, так тут не присутними як і деякими присутними.

Полюкс.

Прошу !

Кастор.

Я довідав ся, що о ручку нанни Омельки осьвідчилися товариші мої Язон і Акиндин, а й ще деякі забігають.

Полюкс.

Прошу.

Кастор.

Всі они негідні ремінчика розв'язати в черевичку панни Омельки, бо люде негідні, нездібні, задовжені, по 10 лїт вже їздять а не можуть дібратись.

Полюкс.

Перепрашаю, бо я їжджу доперва рік пятий.

Кастор.

Коли шестий.

Полюкс.

А ви маєте довги більші, чим я.

Кастор.

За мене заплатить стрийко, а за вас хто ?

Полюкс.

Вуйко.

СЦЕНА 9.

Попердні. Омелька, (за нею) Язон, Акиндин
(входять головними).

Мирский.

Омельчочко, (цілує єї в голову) ласка небесна спливає на тебе щедрою струєю. О руку твою

освідчилися що тільки панове Дівовос, Всеволода, а сли не помиляюсь... (дивить ся на Кастора і Полюкса).

Кастор (з поклоном).

І я.

Полюкс (з поклоном).

І я.

Олімпія (на боці, — в найбільшій роз'яренію).

Не витримаю!

Язон (до Кастора).

Шкода ходу.

Акидин (до Полюкса).

Шкода броду.

Мирский (до Омельки).

Не нам очевидно жити з ними, дитинко, але тобі. Єсть у тебе, хвалити Бога, свій розум — вибери.

Язон, Акидин, Кастор, Полюкс (складають руки до Омельки).

Омелька.

Справді ласка божя злялась на мене нині. Мені однако тяжко вибрати, жаль покривдити одного або другого, бо я всіх зарівно поважаю і всіми зарівно дорожу. Може би лучше панове погодились самі, а я певно вибраному віддам руку і серце, а прочих попрошу за дружбів.

Язон, Акидин.

Виберіть ви, пані!

Кастор, Полюкс.

Виберіть самі!

Омелька.

Але я вас прошу, панове!

Язон, Акидин, Кастор, Полюкс (благаючи).

Самі, самі!

Омелька (дуже звільна).

Коли вже так, коли я сама вибрати маю, то....

Язон, Акидин, Кастор, Полюкс (умильно складають руки).

Омелька (рішучо).

То не хочу жадного!

Олімпія (дуже лиха).

Цур тобі, Омелько! З розуму зійшла, чи що? Трафляють ся такі люди, а она не хоче. Та яких-же ти лучших дожидати-меш? Образа божя, та-ж як би мені так, Господи сьвятий... (бе ся в уста)

Язон, Акидин, Кастор, Полюкс.

Панно Омельцю! Панно Омельцю!

Олімпія.

(на боці, ломлячи руки) Стара така, тай ще вередує! (до Омельки) Та опамятай ся, дівчино!

Омелька (щиро).

Я би вибрала, але що з того, коли мій вибраний мабуть уже вибраний.

Олімпія.

Хто такий?

Омелька (іде в головні двері).

Марійко! Марійко! (киває пальцем, кличучи).

СЦЕНА 10.

Попередні. Омелька (вертає), (за нею засоромлена)
Марійка, Думка.

Омелька (показуючи на Думку і Марійку).

От і вибрані!

Олімпія (зачудована ще більше).

Що-о-о?

Думка (приступаючи коло Марійки).

Коли вже паньство нині такі щедрі на благословеніє, то поблагословивши богатих поблагословіть і бідних. (серіозно) Ні що критись, ласкаві доброді! Ми любимо ся, а любимо ся тою чистою, непорочною любовію, котра лучить серця людські від тепер до крайної границі людської долі. Доказом чистоти нашої любови най буде наше убожество...

Олімпія (перериваючи).

Що? Моя дитина бідна?

Думка (переражений).

А вжеж...

Марійка (бухає сьміхом).

Олімпія

А вам хто се напечатав? А чия-ж ся праця наша тай покійного брата нашого, царство єму небесне?

Язон, Акиндин, Кастор, Полюке (споглядаючи оден на другого).

Що-о-о?

Язон.

Отче Мирский, таж ви казали що се майно...

Омелька (кінчачи).

Мов. Але то було лиш позичене на оден день. Нині, з'єднавши собі ним тільки сердець, віддаю єго назад в руки властительки, сестрички моєї Марійки.

Думка (сумно).

Пропав я.

Мирский.

Ні, не пропав, дитино! Благословен найбуде Господь і правда Єго съята. Ти полюбив дитину мою, думаючи, що она бідна. Тим раднййше віддаю всю працю свою в твої руки, знаючи, що лиш на добро обернете єго собі і другим.

Акиндин.

Отче Мирский, але признаєте, що нечестно се, так шутити з людий.

Мирский.

Не моя се шутка, а нашої мудрої Омельки. Она заложилась вчера з Марійкою, що коли Марійка відступить єї своє майно, всі горячі серця ваші склонять ся до неї. І панове признаєте, що Омелька виграла заклад...

Олімпія (радісно).

Аж тепер розумію! (в. б.) То тому они всі так коло Омельки згорнулись.

Марійка (цілючи Омельку).

За теє буде она моєю — дружечкою.

Думка.

А Ксеня другою.

Марійка (живо).

Ще не забув Ксені?

Думка.

Ні, поки життя мого.

Марійка (затикає му рукою уста).

Язон.

Моє поважанє! (відходить в головні)

Акиндин, Кастор, Полюкс.

Моє почтеніє! (відходять в головні)

СЦЕНА 11.

Попередні. Порфирий (вбігає головними).

Язон, Акиндин, Кастор, Полюкс (на вид єго подають ся в зад).

Порфирий.

Не дійшов чоловік на празник, то бодай на попразен. (веселим оком на питомців) Та ба, ту бачу і весіля коїть ся! (до Мирского) Моє почтеніє, отче Мирский, цілую ручки панї добродійки. Тут ваші папери, отче Мирский, на ульоковані гроші. Знайте, що Карманович честний чоловік. (віддає папери)

Мирский (переглядає папери).

Порфирий (до Аргонавтів).

Но, котрому з вас поблагожелати, панове? Язонови чи Акиндинови, чи тим молодикам?

Язон.

Пожелайте нашому Орфееви, пану Думці.

Порфирий (крайно здивований).

Що? Отче Мирский, ви за сего панича доньку віддаєте? (показує на Думку)

Мирский.

Так єсть, пане Порфирий!

Порфирий.

Що робите? Та він мені і сотика не винен.

Мирский.

Тим ліпше, тим ліпше!

Порфирий (до Аргонавтів).

І ви дались такому дудикови в поле вести? А сором а казка!

Язон, Акиндин, Кастор, Полюкс (зміряють в головні).

Порфирий (до публики).

Справді, нема вже питомців на сьвітї. Віднині — сотика жадному не пожичу.

ЗАВІСА ПАДЕ.

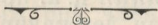
Спис голов „Січи“ 1868—1898.

- 1) $\frac{9}{1}$ — $\frac{25}{3}$ 1868. *Наталь Вахнянин*. I рік істнованя „Січи“.
- 2) $\frac{25}{3}$ — $\frac{30}{11}$ 1868. *Д-р Юліян Целевич*. I рік.
- 3) $\frac{30}{11}$ 1868 — $\frac{24}{11}$ 1869. *Михайло Подольський*. II рік.
- 4) $\frac{24}{11}$ 1869 — $\frac{1}{12}$ 1871. *Д-р Мелітон Бучинський*. III і IV рік.
- 5) $\frac{1}{12}$ 1871 — $\frac{30}{11}$ 1872 *Д-р Іван Скомо-ровський*. V рік.
- 6) $\frac{30}{11}$ 1872 — $\frac{20}{11}$ 1873. *Д-р Іван Пулюй*. VI рік.
- 7) $\frac{20}{11}$ 1873 — $\frac{31}{10}$ 1874. *Петро Скобельський*. VII рік.
- 8) $\frac{31}{10}$ — $\frac{19}{12}$ 1874. *Остан Терлеукий*. VIII рік.
- 9) $\frac{19}{12}$ 1874 — $\frac{7}{11}$ 1875. *Д-р Щастний Сельський*. VIII рік.
- 10) $\frac{7}{11}$ 1875 — $\frac{3}{11}$ 1877. *Д-р Іван Горбачевський*. IX і X рік.
- 11) $\frac{3}{11}$ 1877 — $\frac{26}{10}$ 1878. *Петро Огоновський*. XI рік.

- 12) $^{26}_{/10}$ 1878 — $^{25}_{/1}$ 1879. *Софрон Недільський*. XII рік.
- 13) $^{25}_{/1}$ — $^{25}_{/10}$ 1879. *Іван Дольницький* XII рік.
- 14) $^{25}_{/10}$ 1879 — $^{23}_{/10}$ 1880. *Ярослав Окуневський*. XIII рік.
- 15) $^{23}_{/10}$ 1880 — $^{22}_{/10}$ 1881. *Д-р Іван Кос*. XIV рік.
- 16) $^{22}_{/1}$ 1881 — $^3_{/11}$ 1883. *Льонгин Озаркевич*. XV і XVI рік.
- 17) $^3_{/11}$ 1883 — $^1_{/10}$ 1885. *Іван Куровець*. XVII і XVIII рік.
- 18) $^1_{/10}$ 1885 — $^5_{/11}$ 1886. *Д-р Роман Яросевич*. XIX рік.
- 19) $^5_{/11}$ 1886 — $^5_{/11}$ 1887. *Д-р Євген Кобринський*. XX рік.
- 20) $^5_{/11}$ 1887 — $^{10}_{/11}$ 1888. *Вовзудка*. XXI рік.
- 21) $^{10}_{/11}$ — $^{19}_{/12}$ 1888. *Яків Турин*. XXII рік.
- 22) $^{29}_{/12}$ 1888 — $^9_{/11}$ 1889. *Орест Зарицький*. XXII рік.
- 23) $^{23}_{/11}$ 1889 — $^1_{/11}$ 1890. *Д-р Михайло Зобків*. XXIII рік.
- 24) $^1_{/11}$ 1890 — $^7_{/11}$ 1891. *Володимир Лаврівський*. XXIV рік.
- 25) $^7_{/11}$ 1891 — $^{14}_{/5}$ 1892. *Осип Партицький*. XXV рік.
- 26) $^{14}_{/5}$ 1892 — $^{28}_{/2}$ 1893. *Євген Левицький*. XXV рік.
- 27) $^{28}_{/2}$ — $^{10}_{/5}$ 1893. *Льонгин Бачинський*. XXVI рік.
- 28) $^{10}_{/5}$ 1893 — $^{21}_{/1}$ 1894. *Ярослав Бурачинський*. XXVI рік.

- 29) $^{21}_{/11}$ — $^{16}_{/11}$ 1894. *Д-р Василь Павлюк.*
XXVI рік.
- 30) $^{16}_{/11}$ 1894 — $^{11}_{/11}$ 1895. *Іван Бережницький.*
XXVII рік.
- 31) $^{11}_{/11}$ 1895 — $^{14}_{/11}$ 1896. *Кость Гукевич.*
XXVIII рік.
- 32) $^{14}_{/11}$ 1896 — $^{6}_{/2}$ 1897. *Олекса Петровський.*
XXIX рік.
- 33) $^{6}_{/2}$ — $^{7}_{/11}$ 1897. *Орест Бурачинський.*
XXIX рік.
- 34) $^{7}_{/11}$ 1897 — *Д-р Мирон Кордуба XXX рік.*

ПОЧЕСТНІ ЧЛЕНИ

руско-українського товариства „Сїч“ у Відні.

(1868—1898)

- 1) *Наталя Вахнянин* ц. к. проф. гімн. у Львові, посол до Ради державної, імен. поч. член. $26\frac{2}{3}$ 1868. [член-основатель, голова 1868].
- 2) *Д-р Юліян Целевич* ц. к. проф. гімн. у Львові, ім. поч. членом $30\frac{1}{11}$ 1868, † $24\frac{1}{12}$ 1892. [член-основатель, голова 1868 від цвітня].
- 3) *Дам'ян Гладилевич* ц. к. проф. гімн. у Львові, ім. поч. членом $30\frac{1}{11}$ 1868, † $28\frac{1}{1}$ 1892. [член-основатель].
- 4) *Д-р Юліян Пелеш* гр. кат. єпископ в Перемишлі, ім. поч. член. $13\frac{1}{12}$ 1870. [член-основатель, судія мировий 1868 і 1870].
- 5) *Д-р Конст. Менциньский* ц. к. лікар в Скалаті, ім. поч. член. $13\frac{1}{12}$ 1870. [член-основатель, судія мировий 1868].
- 6) *Іван Струминський* ц. к. сов. двору при найв. триб. судовім, ім. поч. член. 1871. [член-основатель, заступник голови 1868 і 1869].

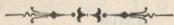
- 7) *Юліян Лавровський* ц. к. совітник судовий, ім. поч. член. 1871, † $\frac{5}{5}$ 1873.
- 8) *Лев Шехович* ц. к. сов. судовий в Перемишли, ім. поч. член. 1871. [член-основатель, секретар 1868].
- 9) *Іван Комарницький* ц. к. сов. судовий в Бережанах, ім. поч. член. 1871. [член-основатель].
- 10) *Йосиф Ганинчак* інженер желізниці у Львові, ім. поч. член. $\frac{1}{12}$ 1871. [член-основатель, виділовий 1869].
- 11) *Михайло Драгоманов* проф. університету в Софії, ім. поч. член. $\frac{1}{12}$ 1871.
- 12) *о. Володислав Бачинський* ректор духовної семінарії, ім. поч. член. $\frac{3}{5}$ 1872. † [член-основатель, член виділу 1868 і 1869, заст. голови 1870].
- 13) *Юліян Медведський* ц. к. проф. політехніки у Львові, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1874. [член-основатель, касиєр 1868—1870, судія мировий 1873].
- 14) *Д-р Іван Пулюй* ц. к. проф. політехніки в Празі, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1874 [б. звич. член, секретар 1870, заст. голови 1871, судія мировий 1872, голова 1873, виділовий 1874].
- 15) *Д-р Мелітон Бучинський* адвокат краєвий в Станіславові, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1874. [б. звич. член, член виділу 1869, голова 1870 і 1871, заст. голови 1872, судія мировий 1873].
- 16) *Д-р Іван Качковський* лікар у Львові, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1874, † [член-основатель, судія мировий 1872].

- 17) *Єротей Пігуляк* ц. к. проф. реальної школи в Чернівцях, посол до буковинського Сойму краювого, ім. поч. член. $\frac{7}{11}$ 1875 [б. звич. член].
- 18) *Ізидор Громницький* ц. к. проф. руск. гімн. у Львові, ім. поч. член. $\frac{26}{10}$ 1878. [б. звич. член, судня мировий 1876].
- 19) *Петро Огоновский* ц. к. проф. руск. гімн. у Львові, ім. поч. член. $\frac{26}{10}$ 1878. [б. член, секретар 1876, виділовий 1877, голова 1878].
- 20) *Дмитро Людкевич* магістер фармації і купець в Перемишлі, ім. поч. член. $\frac{26}{10}$ 1878. [б. член звичайний].
- 21) *Мирон Зарицький* совітник судовий в Сераєві, ім. поч. член. $\frac{25}{10}$ 1879. [б. член звич.]
- 22) *Д-р Сильвестер Дрмалік* лікар в Жовкві, ім. поч. член. $\frac{25}{10}$ 1879. [б. член звич.]
- 23) *Д-р Франц Мікльосіч* ц. к. професор університету у Відні, ім. поч. член. $\frac{3}{11}$ 1883, $\dagger \frac{7}{3}$ 1891.
- 24) *Д-р Іван Горбачевский* ц. к. професор університету в Празі, ім. поч. член. $\frac{3}{11}$ 1883. [б. член звич., секретар 1873, заст. гол. 1874, касиєр 1875, голова 1876 і 1877, судня 1880.]
- 25) *Д-р Шчасний Сельський* лікар у Львові, імен. поч. член. $\frac{3}{11}$ 1883. [б. член звич., секретар 1874, заст. гол. 1874, голова 1875, заст. гол. 1876, касиєр 1882 і 1883, ком. шконтр. 1884].
- 26) *Д-р Іван Кос* ц. і к. лікар полковий, ім. поч. членом $\frac{3}{11}$ 1883. [б. член звич., виділовий 1879, голова 1881 і 1882, судня мировий 1883].

- 27) *Д-р Ярослав Окуневский* ц. і к. лікар лінійний, ім. поч. член. $\frac{1}{11}$ 1884. [б. член звич., касиєр 1879, голова 1880, судия мировий 1883].
- 28) *Кость Паньковский* редактор у Львові, ім. поч. член. $\frac{1}{11}$ 1884. [б. член звич., бібліотекар 1882].
- 29) *Д-р Льонгін Озаркевич* адвокат краєвий в Городку, імен. поч. член. $\frac{1}{11}$ 1884. [б. член звич., заст. голови 1879, касиєр 1881, голова 1882 і 1883, судия мировий 1884].
- 30) *Д-р Омелян Огоновский* ц. к. професор університету у Львові, ім. поч. член. $\frac{27}{5}$ 1885 † $\frac{26}{10}$ 1894.
- 31) *Д-р Ізидор Шараневич* ц. к. професор університету у Львові, ім. поч. член. $\frac{27}{5}$ 1885.
- 32) *Володислав Федорович* властит. дібр Вікно, ім. поч. член. 1885.
- 33) *Михайло Димет* купець у Львові, ім. поч. член. $\frac{27}{5}$ 1885 †.
- 34) *Остан Терлецький* канд. адв. у Львові, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1885. [б. звич. член, бібліотекар 1874, голова 1875, судия мировий 1882 і 1883].
- 35) *Д-р Теофіль Окуневский* адвокат кр. в Городенці, ім. поч. член. $\frac{31}{10}$ 1885. [б. звич. член, бібліотекар 1883].
- 36) *Д-р Йосиф Ковшевич* ц. і к. лікар полковий, ім. поч. член. $\frac{5}{11}$ 1886 [б. звич. член, заст. голови 1880].
- 37) *Д-р Константин Ікалович* лікар надворний князя Болгарії, ім. поч. член. $\frac{5}{11}$ 1887. [б. звич. член, секретар і бібліотекар 1881, касиєр 1882, заст. голови 1883, судия 1885].

- 38) *Д-р Володимир Кобринський* лікар в Коломиї, ім. поч. член. $\frac{5}{11}$ 1887, [б. звич. член, секретар 1882, заст. голови 1885, судия мировий 1886].
- 39) *Д-р Ізидор Шухевич* ц. і к. лікар полковий, ім. поч. член. $\frac{5}{11}$ 1887. [б. звич. член, каснер 1880, судия 1884].
- 40) *Д-р Іван Куровец* лікар в Калуші, ім. поч. член. $\frac{10}{11}$ 1888, [б. звич. член, господар 1882, бібліотекар 1883, голова 1884 і 1885, судия мировий 1887 і 1888].
- 41) *Д-р Євген Озаркевич* лікар у Львові, ім. поч. член. $\frac{10}{11}$ 1888, [б. звич. член, бібліотекар 1880, заст. голови 1881, секретар 1882, господар 1883, заст. голови 1884, судия мировий 1885—1889].
- 42) *Д-р Іван Франко* літерат у Львові, ім. поч. член. $\frac{23}{11}$ 1889, [б. член звичайний].
- 43) *Д-р Євген Кобринський* лікар в Костаніца, ім. поч. член. $\frac{7}{11}$ 1891, [б. член звичайний, секретар 1883, каснер 1884, заст. голови 1886, голова 1887, судия 1889].
- 44) *Д-р Андрій Бурачинський* ц. і к. лікар полковий, ім. поч. член. $\frac{18}{12}$ 1891. [б. член звичайний, секретар 1882, господар 1884, каснер 1884 і 1885].
- 45) *Д-р Никола Подлуский* лікар в Болехові, ім. поч. $\frac{2}{2}$ 1895, [член-основатель, бібліотекар 1868, член виділу 1869 і 1870].
- 46) *Софрон Недільський* ц. к. професор гімн. в Коломиї. ім. поч. член. $\frac{2}{2}$ 1895. [б. член звич., член виділу 1877—1878, голова 1879].
- 47) *Д-р Євген Мисула* ц. і к. лікар фреґати, ім. поч. член. $\frac{2}{2}$ 1895. [б. член звич.].

- 48) *Д-р Орест Зарицький* ц. і к. лікар фрегати, ім. поч. член. $\frac{2}{2}$ 1895. [б. член звичайний, член виділу 1886, касиєр 1887, голова 1889].
- 49) *Д-р Михайло Зобків* адюнкт судовий в Сераєві, ім. поч. член. $\frac{2}{2}$ 1895. [б. член звич., контрольор 1886, голова 1890].
- 50) *Д-р Зиновій Левицький* лікар-асистент в Празі, ім. поч. член. $\frac{2}{2}$ 1895. [б. член звич., секретар 1884, заст. голови 1888].
- 51) *Юліян Романчук* проф. руск. гімназії у Львові ім. поч. член. $\frac{8}{11}$ 1895.
- 52) *Михайло Грушевський* професор університету у Львові, ім. поч. член. $\frac{7}{11}$ 1897.

Печатні похибки:

Стор.	стих	замість	має бути
39	5 з гори	міг	мав
75	7 "	трьоха бо	трьох або
84	16 "	доривічна	доривочна
85	13 "	однако	однаково
94	1 "	мільйша	милійша
97	2 з долу	1898	1897
111	5 з гори	вдав	вдав ся

ЗМІСТ.

	Сторона.
1. Передне слово.	1
2. Яричевский С. 1868—1898 вірш.	3
3. Кордуба М. Історія „Січи“.	5
4. Окуневский Я. Мої знакомі.	25
5. Сембратович Р. Ренеґат.	32
6. Лепкий Б. На послуханє.	40
7. Яричевский С. Пан Оберляйтнант.	67
8. Кордуба М. Туман.	82
9. Франко Ів. Житє сьв. Седедія.	86
10. Окуневский Я. Із гір гімалайських.	90
11. Кордуба-Яричевский. Поезії в прозі.	96
а) Ангел заточник.	
б) Справедливість.	
в) Каїн.	
г) Милосердє.	
г) Котярка.	
12. Деміцьо П. За ідею?	105
13. Сембратович Р. Ліллї.	114
14. Окуневский Я. Михайло Петрович Драгоманів.	129
15. Цеглинський Г. Аріонавти.	136
16. Спис голів „Січи“.	233
17. Спис почесних членів „Січи“.	236

ЗМІСТ

1	Вступ	1
2	Програма курсу	2
3	Програма курсу	3
4	Програма курсу	4
5	Програма курсу	5
6	Програма курсу	6
7	Програма курсу	7
8	Програма курсу	8
9	Програма курсу	9
10	Програма курсу	10
11	Програма курсу	11
12	Програма курсу	12
13	Програма курсу	13
14	Програма курсу	14
15	Програма курсу	15
16	Програма курсу	16
17	Програма курсу	17
18	Програма курсу	18
19	Програма курсу	19
20	Програма курсу	20
21	Програма курсу	21
22	Програма курсу	22
23	Програма курсу	23
24	Програма курсу	24
25	Програма курсу	25
26	Програма курсу	26
27	Програма курсу	27
28	Програма курсу	28
29	Програма курсу	29
30	Програма курсу	30
31	Програма курсу	31
32	Програма курсу	32
33	Програма курсу	33
34	Програма курсу	34
35	Програма курсу	35
36	Програма курсу	36
37	Програма курсу	37
38	Програма курсу	38
39	Програма курсу	39
40	Програма курсу	40
41	Програма курсу	41
42	Програма курсу	42
43	Програма курсу	43
44	Програма курсу	44
45	Програма курсу	45
46	Програма курсу	46
47	Програма курсу	47
48	Програма курсу	48
49	Програма курсу	49
50	Програма курсу	50
51	Програма курсу	51
52	Програма курсу	52
53	Програма курсу	53
54	Програма курсу	54
55	Програма курсу	55
56	Програма курсу	56
57	Програма курсу	57
58	Програма курсу	58
59	Програма курсу	59
60	Програма курсу	60
61	Програма курсу	61
62	Програма курсу	62
63	Програма курсу	63
64	Програма курсу	64
65	Програма курсу	65
66	Програма курсу	66
67	Програма курсу	67
68	Програма курсу	68
69	Програма курсу	69
70	Програма курсу	70
71	Програма курсу	71
72	Програма курсу	72
73	Програма курсу	73
74	Програма курсу	74
75	Програма курсу	75
76	Програма курсу	76
77	Програма курсу	77
78	Програма курсу	78
79	Програма курсу	79
80	Програма курсу	80
81	Програма курсу	81
82	Програма курсу	82
83	Програма курсу	83
84	Програма курсу	84
85	Програма курсу	85
86	Програма курсу	86
87	Програма курсу	87
88	Програма курсу	88
89	Програма курсу	89
90	Програма курсу	90
91	Програма курсу	91
92	Програма курсу	92
93	Програма курсу	93
94	Програма курсу	94
95	Програма курсу	95
96	Програма курсу	96
97	Програма курсу	97
98	Програма курсу	98
99	Програма курсу	99
100	Програма курсу	100

B-4138

АКАДЕМІЯ КУР'ЄР
Наукова бібліотека
Філія у Львові
Ціна..... Крб..... коп.

Ціна 1 злр. а. в.

434961

B 4.138

770 2